

**TÜRKİYE’DE EKOTURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİMİ;
KAÇKAR DAĞLARI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ**

HALİL MURAT AKIN

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği’nin Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı
İçin Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.**

**HATAY
HAZİRAN, 2006**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan -----
Prof. Dr. Cevat TOSUN

Üye -----
Doç. Dr. Yüksel ÖZTÜRK

Üye -----
Yrd. Doç. Dr. Nuriye GÜREŞ
(Danışman)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../.....

Prof. Dr. Cemal YÜKSELEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, ülkemizde yaygınlaştırılmaya çalışılan ekoturizm üzerinde durulmuş ve ekoturizmin uygulandığı her alanda sürdürülebilir bir yapıda geliştirilmesi gereği vurgulanarak konular, çevrenin ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel boyutlarını kapsayan bütünsel bir yaklaşım içinde ele alınmıştır. Ekoturizm prensiplerinin ortaya konulması, planlanması ve yönetiminde rehberlik edecek temel bilgilerin verilmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu kapsam içerisinde ekoturizm potansiyeli çok yüksek olan araştırma bölgesi Kaçkar Dağları Milli Parkının ve yakın çevresinin ekoturizm çerçevesinde doğal kaynak yönetimi araştırılarak, alanda sürdürülebilir ekoturizm uygulamaları için tespitler yapılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu çalışmam esnasında desteğini ve bilgilerini benimle paylaşan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nuriye GÜREŞ'e, tezin oluşturulmasında ve problemlerin çözümünde emeği bulunan Prof. Dr. Cevat TOSUN'a, bilgi, tecrübe ve yardımlarını esirgemeyen M.K.Ü. Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun değerli Öğretim Elemanlarına, verdikleri bilgi ve belgelerden dolayı Doğa Koruma Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMPGM) yönetim kadrosu ve uzman çalışanlarına, yardımları dolayısıyla Rize İl Çevre Müdürlüğü ve İl Turizm Müdürlüğü çalışanlarına, çalışma alanındaki Sivil Toplum Kuruluşlarına ve çalışmam esnasında her zaman desteğini arkamda hissettiğim aileme, özellikle anket çalışmalarımdaya yardımcı olan ağabeyim Harun Reşit AKIN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Hatay 2006

Halil Murat AKIN

ÖZET

TÜRKİYE'DE EKOTURİZMİN SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİMİ; KAÇKAR DAĞLARI MİLLİ PARKI ÖRNEĞİ

Halil Murat AKIN

Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nuriye GÜREŞ

Haziran 2006, 147 Sayfa

Türkiye, deniz, kum, güneş gibi kaynaklarıyla gerçekleştirdiği kitle turizm hareketleri yanında tarihi, kültürü, sanatı, doğal güzellikleri, gastronomisi, folklorü ve insanları ile de eşsiz alternatif turizm imkânlarına sahiptir. Bu doğrultuda son yıllarda doğaya ve yerel halka öncelik tanıyan ve çevre dostu turizm hareketi olarak da adlandırılan ekoturizm ülkemizde de ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinde var olan doğal kaynakların ve kültürel zenginliklerin sürdürülebilirliklerinin sağlanarak değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yoğunlaşmıştır. Bu çalışma ile Kaçkar Dağları Milli Parkındaki ekoturizm potansiyelini araştırmak ve mevcut turizm talebinin alana ve yakın çevresine olan sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerini ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu kapsamda, çok değerli doğal ve kültürel kaynak değerlere sahip olan alanın planlanmasına yönelik her türlü kaynak ve tehdit unsurlarını belirleyerek, tüm doğal kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımını güvenceye alacak yönetim önerileri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde tezin amacı ve önemi vurgulanmıştır. İkinci bölümde, literatürde turizmin çevre üzerine olan etkileri, ekoturizmin gelişim süreci ve özellikle korunan alanlardaki sürdürülebilir uygulamaları detaylı olarak ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, araştırma bulguları ortaya konmuş ve araştırma alanına yönelik elde edilen görsel ve sayısal bulguların yorumları ve sonuçları tartışılmıştır. Dördüncü bölümde ise, sürdürülebilirlik bağlamında alana özgü turizmin gelişmesi ve bölgesel ekonomiye olan olumlu etkilerini artırmak için yapılması gerekenlere ilişkin öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Sürdürülebilirlik, Korunan Alanlar, Kaçkar Dağları.

ABSTRACT

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ECOTOURISM IN TURKEY; THE CASE OF KAÇKAR MOUNTAINS NATIONAL PARK

Halil Murat AKIN

Department of Tourism and Hotel Management Master of Science

Supervisor: Assistant Prof. Dr. Nuriye GÜREŞ

Haziran 2006, 147 Pages

Turkey has also unique alternative tourism opportunities with her history, culture, art, natural beauties, gastronomy and people in addition to mass tourism movements actualized with the resources like sea, sand and sun. In this regard, eco-tourism which is also named nature and local people prioritizing and environmental friendly tourism has been getting at the spotlights in our country in recent years. Especially, operations oriented to evaluation of natural resources and cultural richness of the Eastern Black Sea Region have been augmented. This study aimed to determine the eco-tourism potential of the Kaçkar Mountains and detect the social, cultural and economic affects of current tourism demand on the region and neighborhood. In this scope of view, It has been tried to generate management suggestions which is able to warranty the sustainable usage of all the natural and cultural resources by determining the opportunities and threads towards the planning of the region which has valuable natural and cultural resources.

In the first chapter, to emphasized the aim and importance of study. In the second chapter, the environmental affects of tourism, developing progress of ecotourism and particularly its sustainable practices in protected areas have been studied in addition in the literature. In the third chapter, findings have been presented and comments results of visual and numeric findings of the research area have been discussed. In fourth chapter, the suggestions concerned with the things which are required in order to develop the tourism peculiar to the region within the context of sustainability an to increase its positive effect on the regional economy have been presented.

Keywords: Eco-tourism, Sustainability, Protected Areas, Kackar Mountains

İÇİNDEKİLER**Sayfa No**

Önsöz.....	i
Türkçe Özet.....	ii
İngilizce Özet (Abstract).....	iii
Çizelgeler Listesi.....	vii
Şekiller Listesi.....	viii
Kısaltmalar.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Önemi.....	2
1.2. Tezin Amaçları.....	4
1.3. Tezin Kapsam ve Sınırlılıkları.....	6
1.3.1. Araştırma Konusu	6
1.3.2. Araştırma Alanı.....	7
1.3.3. Zaman	8
1.3.4. Örneklem.....	9
1.4. Araştırmanın Problemleri.....	11
1.5. Yöntem.....	12
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	14
2.1. Turizm ve Çevre İlişkisi.....	14
2.1.1. Turizmin Çevre Üzerindeki Etkileri.....	15
2.1.1.1. Doğal ve Tarihsel Değerler Üzerindeki Etkileri.....	18
2.1.1.2. Sosyal ve Kültürel Değerler Üzerine Etkileri.....	19
2.1.2. Turizm Planlaması ve Çevre.....	21
2.2. Ekoturizm.....	24
2.2.1. Ekoturizmin Yapısı.....	28
2.2.2. Ekoturizmin Amaçları, İlkeleri ve Önemi	31
2.2.3. Ekoturizmin Sürdürülebilirlik Açısından İncelenmesi.....	34
2.2.4. Ekoturizmin Çevresel Etkileri.....	38
2.2.5. Ekoturizmin Sosyo - Ekonomik Etkileri.....	40
2.2.6. Ekoturizmin Korunan Alanlarla İlişkisi.....	42

2.2.6.1. Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları ve Korunan Alanlarda Ekoturizm Uygulamaları.....	45
2.3. Araştırma Alanına İlişkin Veriler.....	51
2.3.1. Doğal, Kültürel ve Tarihsel Değerler.....	51
2.3.1.1. Araştırma Alanının Konumu	51
2.3.1.2. Flora ve Endemizm Durumu.....	53
2.3.1.3. Faunası.....	54
2.3.1.4. Akarsuları, Gölleri, Jeotermal ve Soğuk Su Kaynakları.....	55
2.3.1.5. Tarihi Gelişim Süreci.....	57
2.3.1.5.1. Pontus Krallığı Dönemi.....	58
2.3.1.5.2. Roma Dönemi.....	58
2.3.1.5.3. Bizans Dönemi.....	58
2.3.1.5.4. Selçuklular Dönemi.....	59
2.3.1.5.5. Trabzon Pontus İmparatorluğu Dönemi.....	59
2.3.1.5.6. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	59
2.3.1.5.7. Cumhuriyet Dönemi.....	60
2.3.1.6. Tarihi ve Turistik Değerleri.....	60
2.3.1.7. Kültürel Çevre ve Folklor.....	64
2.3.1.7.1. Halkoyunları.....	64
2.3.1.7.2. Yaylacılık Etkinlikleri.....	65
2.3.1.7.2.1. Yayla Şenlikleri.....	66
2.3.1.7.3. Yöresel Kıyafetleri.....	67
2.3.1.7.4. Yemek Kültürü.....	67
2.3.1.7.5. Yöresel El Sanatları.....	68
2.3.2. Alanın Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	69
2.3.2.1. Nüfus	69
2.3.2.2. Eğitim	70
2.3.2.3. Sağlık	70
2.3.2.4. Hayvancılık.....	71
2.3.2.5. Tarım	71

2.3.2.6. Yerleşim Alanları.....	72
2.3.2.7. Ulaşım.....	73
2.3.2.8. Alan Mülkiyet Durumu.....	74
2.3.2.9. Alanda Bulunan Koruma ve Kullanma Alanı Tipleri.....	75
3. BULGULAR VE TARTIŞMA.....	81
3.1. Nicel (Kantitatif) Araştırma Bulguları	81
3.1.1 Demografik Faktörler.....	82
3.1.2. Yerel Halk Görüşlerine İlişkin Bulgular.....	84
3.2. Nitel (Kalitatif) Araştırma Bulguları.....	95
3.2.1. Mülakat ve Merkezi Grup Tartışma Bulguları.....	96
3.2.1.1. Alanda Faaliyet Gösteren Turizm İşletmesi Yöneticileri İle Yapılan Mülakat ve Merkezi Grup Tartışma Bulguları.....	97
3.2.1.2. Yerel Halkla Yapılan Mülakat ve Merkezi Grup Tartışmaları Bulguları.....	98
3.2.1.3. Milli Park Yönetimiyle Yapılan Mülakat ve Merkezi Grup Tartışmaları Bulguları.....	101
3.2.2. Katılımcı Gözlemler.....	102
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	112
4.1. Yerel Halk görüşlerine İlişkin Sonuçlar.....	112
4.2. Alanın Ekoturizm Potansiyeline İlişkin Sonuçlar.....	114
4.3. Alanın Sürdürülebilir Ekoturizm Uygulamalarına Yönelik Öneriler....	115
KAYNAKLAR.....	120
EKLER.....	138
Ek 1: Yerel halka Uygulanan Anket Formu.....	138
Ek 2: Türkiye’deki Mevcut Milli Parklar ve Özellikleri.....	141
Ek 3: Araştırma Alanı İçindeki En Uygun Yürüyüş Yolları.....	143
Ek 4: Yerleşim Birimlerine Ait Veriler.....	145
Ek 5: Yerleşim Birimlerine Göre Turistik Çekicilikler.....	147

ÇİZELGELER LİSTESİ**Sayfa No**

Çizelge 1: Turizmin Doğal Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	17
Çizelge 2: Turistlerin Yerel Halka Uyumu.....	21
Çizelge 3: Ekoturizmi Oluşturan Ana Belirleyiciler.....	28
Çizelge 4: Kitlel Turizmin ve Ekoturizmin Karşılaştırılması.....	30
Çizelge 5: Türkiye'de Doğa Koruma Çalışmaları ile İlgili Mevcut Yasalar, İlgili Kurumlar ve Statüler.....	48
Çizelge 6: Türkiye'deki Korunan Alanlarımızın Genel Dağılımı.....	49
Çizelge7: Ekoturizm Uygulamalarının Gerçekleştirildiği Bazı Korunan Alanlar.....	50
Çizelge 8: Demografik Faktörler.....	83
Çizelge 9: Anketin Uygulandığı Yaylalar Dağılımı.....	84
Çizelge 10: Katılımcıların Sürekli İkamet Ettiği Yer.....	85
Çizelge 11: Katılımcıların Alana Geliş Amaçları.....	85
Çizelge 12: Katılımcıların Alanın Milli Park Olduğunu Bilme Düzeyi.....	85
Çizelge 13: Milli Park Sınırlarını Bilme Düzeyi.....	86
Çizelge 14: Alanda Kalkınmada Öncelik Verilecek Sektörler.....	87
Çizelge 15: Alanda Eksikliği Duyulan Hizmetlere İlişkin Görüşler.....	88
Çizelge 16: Alandaki Çevre sorunları.....	89
Çizelge 17: Katılımcıların Milli Park İçinde Turizm Faaliyetlerine Karşı Yaklaşımları.....	90
Çizelge 18: Katılımcıların Ekoturizm Bilgisi.....	90
Çizelge 19: Milli Parkı Ziyaret Edenlerden Ücret Alınması.....	91
Çizelge 20: Katılımcıların Milli Park İçindeki Genel Durumlara İlişkin Görüşleri...	92
Çizelge 21: Katılımcıların Alandaki Turizmle İlgili Görüşleri.....	95

ŞEKİLLER LİSTESİ**Sayfa No**

Şekil 1. Araştırma Alanının Konumu.....	52
Şekil 2. Alanın Flora ve Faunasından Bir Görünüş.....	54

KISALTMALAR

CİTES	:	Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Ticareti Sözleşmesi
ÇED	:	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇOB	:	Çevre ve Orman Bakanlığı
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DKMPGM	:	Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü
DOKAP	:	Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Programı
DSİ	:	Devlet Su İşleri
IUCN (WCU)	:	(World Conservation Union) Dünya Doğal Kaynakları Koruma Birliği
JICA	:	Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı
MTA	:	Maden Tetkik Arama
RAMSAR	:	Sulak Alanlar Sözleşmesi
TÜRSAB	:	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TYD	:	Turizm Yatırımlar Derneği
UNDP	:	(United Nations Development Programme) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	:	(United Nations Environment Programme) Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	:	(United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
WTO	:	(World Tourism Organization) Dünya Turizm Örgütü
WTTC	:	(The World Travel & Tourism Council) Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi
WWF	:	(World Wildlife Fund) Dünya Vahşi Hayatı Koruma Vakfı

1. GİRİŞ

Turizm, karmaşık yapısıyla doğal, kültürel ve sosyal değerleri ile özellik arz eden, temiz ve sağlıklı bir çevrede gelişebilen ve bulunduğu yöreye ve ülkeye ekonomik yararlar sağlayan ulusal ve uluslararası bir aktivite niteliği taşımaktadır. Son yıllarda yoğun olarak tartışılan küreselleşme ve bunun yanında değişen ekonomik, siyasal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak turizm aktivitelerinde de son yıllarda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Son 10 yıla bakıldığında dünya’da ki değişikliklerle birlikte, özellikle gelişmiş toplumların turizm anlayışı, “3 S” (sea, sand, sun) faktöründen uzaklaşarak, “3 E” (education, entertainment, environment) faktörüne duyarlı, sürdürülebilir turizm çeşitlerine yönelmektedir.

Bu yeni turizm anlayışı, maksimum kâr sağlamak isteyen kitle turizmi yerine, bireysel veya daha küçük gruplar halinde gelecek turistleri çekmeyi, turizm aktivitelerini çeşitlendirerek, turizmi daha uzun zamana yaymayı ve turizmin farklı mekanlara uygulanmasını tercih eden bir niteliğe sahiptir. Günümüzde turistler, tatillerini, hobilerini ve ilgi alanlarını geliştirerek, tatmin olabilecekleri yöreleri tercih etmeye çalışan, bulundukları ortama yabancı kalmayıp çevre ile bütünleşen, insanları ve kültürleri tanımaya gayret eden, çevreye saygılı kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Turistlerin istek ve ihtiyaçlarında meydana gelen bu değişiklikler, zorunlu olarak turizm pazarını, ihtiyaç duyulan talebe uygun ürünler geliştirmeye zorlamaktadır. Sanayi ve kentleşme düzeyinin artması ile birlikte, büyük kentlerin yanı sıra turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlarda, doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri ve bu etkilerin turizmin kendi geleceğini tehlikeye attığının anlaşılması ile birlikte ortaya çıkan durum, insanları doğal çevrenin tahrip edilmediği, sürekli korunduğu alanlara yöneltmektedir. Bu gelişmeler sonucunda, kaynakların daha uzun vadeli kullanımına dayanan sürdürülebilir turizm, alternatif turizm, ekoturizm, özel ilgi turizmi ve doğa turizmi gibi turizm çeşitleri gündeme gelmiştir. Çevre konusunda 1992’de Rio’da gerçekleşen zirveden sonra ise eko turizmin, turizm biçimi olarak daha aktif şekilde yaşanması birçok ülke tarafından benimsenen bir sonuç olmuştur.

Bu gelişmelere paralel olarak Türkiye’de özellikle korunan alan olarak belirlenen sahalarda ekoturizm faaliyetlerinin uygulanabilirliği tartışılmaya

başlanmıştır. İnsanların kitle turizminden uzaklaşarak kırsal turizme yönelmeleri sonucu korunan alanlarda artan turizm talebi, bu alanların sürdürülebilir kullanımlarını tehlikeye sokmaktadır. Korunan alanlar üzerindeki bu baskıyı dikkate alarak belirlenen bazı alanlarda master planlar yapılarak, turizmin yıkıcı etkilerinden korunmasına çalışılmaktadır.

Türkiye'nin en büyük milli parklarından biri olan Kaçkar Dağları Milli Parkı; içerdiği endemik bitki türleri, faunası, eşsiz doğası ve WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) tarafından Avrupa'nın korunmada öncelikli 100 ormanından biri ilan edilen bakir ormanlarıyla ekoturizm açısından çok önemli özelliklere sahip bir korunan alandır. Bu alanda ve yaylalarında olası turizm hareketlerinin getireceği etkilenmeler, ekolojik, ekonomik ve sosyal açılardan tahmin edilerek, alt ve üst yapı hazırlıkları da geleceğin turizm yatırımları göz önüne alınarak bilinçli ve planlı bir şekilde yapılması yöre kalkınması için daha faydalı olacaktır.

1.1. Tezin Önemi

Turizm, olumlu sosyal ve kültürel etkilerinin yanında ekonomik getirisi ile birçok ülke, bölge ve şehrin geliştirmeyi düşündüğü sektörlerin başında gelmektedir (Park 2000; Taşçı 2003; Tosun, Timothy ve Öztürk 2004). Turizm sektörü, ulaşım, konaklama, yeme-içme ve reklâm gibi pek çok farklı aktiviteleri içeren ve son yıllarda hızla gelişen bir endüstriyel faaliyettir. Döviz ve istihdam oluşturan özelliği ile ekonomik, insanların dinlenme ihtiyacını karşılayan ve farklı kültürleri bir araya getiren özelliği ile sosyo-kültürel, meydana getirdiği kaynak kullanım talepleri ile de çevreyi etkileyen önemli bir faaliyettir. Sayılan bu özellikleriyle turizm, gelişmekte olan ülkeler için daha da büyük bir önem taşımaktadır (Olalı ve Korzay 1993:5; Olalı ve Alp 1988:17). Türkiye son yıllarda turizmde uluslararası platformlarda da yerini sağlamlaştırarak üst sıralara doğru ilerlemektedir. Ancak, turizmdeki bu hızlı yükselişin sürdürülebilirliği sağlanamazsa bu sadece dönemsel bir artış olarak kalacaktır. Bu noktada, Türkiye'nin turizm çeşitliliğini arttırarak alternatif turizm çeşitlerine daha fazla önem vermeye başlamıştır.

Bu kapsamda son yıllarda, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere birçok yörede; yayla turizmi, doğa yürüyüşü (trekking), yaban hayatını gözlem, termal turizmi, kış turizmi, akarsu turizmi (rafting), dağ turizmi (alpinizm), av turizmi, iklim tedavisi (klimatizm), yat turizmi, kültür turizmi, kongre turizmi, golf turizmi gibi turizm türleriyle, turizmin çeşitlendirilmesi, tüm yıla ve ülke sathına yaygınlaştırılması, farklı yörelerin mevcut turizm potansiyelinin geliştirilerek hayata geçirilmesi çalışmaları yapılmaktadır. Buna paralel olarak da 1990 yılından beri T.C. Turizm Bakanlığı tarafından "Yayla Turizmi Projesi" adı altında araştırma, planlama ve altyapı çalışmaları yapılmaktadır (Gökçe 2005:3). Bu çalışmalar sonucunda da, 20 tanesi Doğu Karadeniz Bölgesinde olmak üzere Türkiye’ de toplam 26 yayla “Turizm Merkezi” ilan edilmiştir (Bakırcı 1992; Kiper ve Baçıl 1992; İmre ve Gürbüz 1994).

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) ile Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) işbirliği ile 2000 yılında, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) hazırlanmıştır. Plan sonucunda, bölgenin ekonomik kalkınması ve işsizlik nedeniyle büyük şehirlere olan göçün önlenmesi için mevcut turizm potansiyelinin çağdaş yöntemler ve bilimsel temeller ışığı altında harekete geçirilmesine katkı sağlayacak projelerin desteklenmesi gereğinin altı çizilmiştir (<http://ekutup.dpt.gov.tr>).

Bu kapsamda, Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı (2001–2005) 2004 yılı programında; turizmle ilgili tüm yatırımların daha çok doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınmasına, turizm hizmetlerinde ve müşteri profilinde niteliğin artırılmasına öncelik verileceği vurgulanmıştır. Bu hedeflere ulaşmak mevcut kitle turizmi anlayışıyla (deniz-kum-güneş) değil, doğa ile bütünleşen, turistik faaliyetlere katılanların normal yaşantısının ve alışkanlıklarının dışında, yeni turistik destinasyonlar ve farklı kültürlerle harmanlanmış, gelecek nesilleri düşünen (sürdürülebilir), çevreye duyarlı bir turizm çeşidi (ekoturizm) ile mümkün olacaktır (Tosun 2001:291).

Turizm ve Çevre Bakanlığı dahilindeki kurumlar, Türkiye’de bulunan mevcut korunan alan statüsündeki bölgelerde ekoturizmin uygulanabilirliğini araştırmaktadır ve bu kapsamda özellikle Milli Parklarda master planları yapılmakta, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından projeler hayata geçirilmektedir. Kaçkar Dağları Milli

Parkı ve yakın çevresi ile ilgili olarak son yıllarda yapılan önemli çalışmalar; Karadeniz Çevre Derneği (KAÇED) tarafından 2003 yılı Mart-Kasım ayları arasında [UNDP GEF Küçük Destek Programı \(SGP\)](#) tarafından desteklenerek, “Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Fırtına Deresi'nin Etkin Korunması için Eğitim ve Bilgilendirme Çalışması” adı altında, yöredeki halkın ve yerel yönetimlerin ekoturizm ve çevre konusunda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır (www.gefsqp.net/projeler/kackar). Diğer bir çalışma da; TÜBİTAK tarafından gerçekleştirilen; “Milli Parkların Ekoloji Temelli Bilimsel Eğitim Amaçlı Kullanımı” konulu eğitimcilerin eğitilmesi amaçlı Türkiye genelindeki proje kapsamında, “Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Çevresinde Doğa Eğitimi Projesi” dir. Bu çalışma ile de bölgedeki mevcut doğal kaynakların korunması için yerel halk ve araştırmacıların bilgilendirilmesi amaçlanmıştır (www.tubitak.gov.tr). Yine, bunlara benzer amaçlı ve STK’ların yürüttüğü yerel halka yönelik bazı bilgilendirme konferansları düzenlenmiştir. Bu çalışmalarla ilgili olarak tezin bulgular bölümünde gerekli bilgiler verilmiştir.

1.2. Tezin Amaçları

Günümüzde doğal ya da kültürel kaynakların hızla tahribi ve azalışı karşısında bu kaynakların korunabilmeleri ve insanlığın kullanımına sunulması için planlama faaliyeti ve çalışma söz konusudur (Lascurain 1996; Erdoğan 2003). Doğal kaynakların koruma-kullanma dengesi içerisinde sürdürülebilir kullanımı son yıllarda üzerinde en fazla durulan konular haline gelmiş ve belli bir koruma statüsüne sahip olan (Milli Park, Doğa Parkı vb) alanlarda bile kullanımın korumayı tehdit etmeyecek düzeylerde kalması için çabalar artarak devam etmektedir (Arpa 2005). Belli bir alan üzerinde bulunan orman, göl, dere, şelale, mera, termal kaynaklar, buzul, moren vb çeşitli jeolojik ve jeomorfolojik oluşumlar ve yaban hayvanları toplulukları gibi doğal kaynakların yanı sıra tarihi, arkeolojik ve diğer kültürel kaynaklar, başta turizm olmak üzere çeşitli amaçlar için giderek yükselen bir taleple karşı karşıya kalmaktadır (Arpa 2005). Bu amaçlar doğrultusunda kaynakların sürdürülebilirliğine yönelik olarak yapılan koruma ve kullanım modellerinin hayata geçirilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin başka bir deyişle, gelecek kuşakların

ihtiyaçlarının tehlikeye düşürülmemesinin de anahtarı olmaktadır (Kurdoğlu 2002.14; Arpa 2005). Bu doğrultuda araştırmanın genel amaçları;

- Son yıllarda Doğu Karadeniz yaylalarına ve özellikle Kaçkar Dağları Milli Parkı içindeki yaylalara yönelen turistik talebi yönlendiren etkenlerin ortaya konması ve alanda yaşanan turizm hareketlerinin oluşturduğu sektörün kentsel ve bölgesel ekonomiye olan etkilerini araştırmak,
- Bu çalışma ile öncelikle kaynakların belirlenmesi, çok değerli doğal ve kültürel kaynak değerlerine sahip olan bir alanın günümüzde ve yakın gelecekte yoğun kullanıma maruz kalacağı düşünülen yayla turizmi (ekoturizm) ve yatırımlar açısından incelenmesi ve başta yayla ve yaylacılık geleneği olmak üzere ekoturizme alt yapı oluşturan tüm doğal ve kültürel kaynakların sürdürülebilir kullanımını güvenceye alacak bir yönetim planının oluşturulmasını sağlamak,
- Alandaki doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayacak doğru ve uygulanabilir planlara ihtiyaç duyulmakta, ancak bunun için öncelikle doğal kaynaklar ile bu kaynakları tehdit eden olumsuzlukların tespit edilmesi ve bu sorunlara yönelik çözümlerin ortaya konması,
- Oluşturulacak olan bu planın başta Kaçkar Dağları Milli Parkı olmak üzere benzeri vadi ya da havzalar için bir model oluşturması,
- Yerel halkı ekoturizm hakkında bilgilendirerek ve içine çekerek, bölgeden büyük şehirlere doğru işsizlik dolayısıyla yaşanan göç olayını daha aza indirmek ve bu turizm çeşidini yerel halka benimsetebilmektir.

1.3. Tezin Kapsam ve Sınırlılıkları

1.3.1. Araştırma Konusu

Araştırmada, Türkiye’deki ekoturizm uygulamalarının sürdürülebilir gelişimi incelenerek bu doğrultuda Doğu Karadeniz Bölgesinde bulunan Kaçkar Dağları Milli Parkında bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması ve alan araştırmasıyla elde edilen verilerle çalışmaya şekil ve yön verilmiştir. Çalışmaya yön veren konular;

- Turizmin son yıllarda gösterdiği farklı eğilimler, turizm ve çevre ilişkisinin kapsamı, ülkemizde yeni yeni uygulanmaya başlayan ekoturizmin yapısı ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile ilgili literatür taraması sonuçları giriş ve kavramsal çerçeve kısmında işlenmiştir. Ekoturizmin son yılların en popüler alternatif turizm çeşitlerinden biri olması (Erdoğan 2003:109; Kahraman ve Türkay 2004:33; Tosun ve Şahin 2006) nedeniyle bu konu üzerindeki literatür araştırma kapsamı geniş tutulmuştur.
- Araştırma alanına ilişkin doğal, tarihi, kültürel, sosyal içerikli verilerin işlenmesi de önemli bir bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde de ağırlıklı olarak bu konuyla ilgili önceden yapılmış olan ve bu araştırma ile yüksek oranda paralellik içeren çalışmalardan ve bire bir bölgede yapılan araştırmalardan elde edilen veriler işlenmiştir.
- Çalışmanın en önemli kısmını alanda yapılan araştırmalardan elde edilen birincil verilerden ortaya çıkan sonuçların yer aldığı bulgular ve yorumlar bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde, Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisindeki mevcut yaylalarda ve yerleşim yerlerinde yaşayan yerli halkın turizme bakış açıları ve alanın ekoturizm potansiyelinin tespitine ağırlık verilmiştir.
- Elde edilen bu veriler doğrultusunda, Mili Park sınırları ve yakın çevresinde ekoturizmin uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği ile ilgili stratejiler ve öneriler oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamına alınan konuların büyük bir kısmı daha önce bu yörede yapılan ve konu ile yakından ilgisi olan çalışmalara dayandırılırken, diğer bölümler birincil verilerden elde edilen sonuçlardan oluşturulmuştur.

1.3.2. Araştırma Alanı

Bir araştırmanın yapılacağı alanın seçimi oldukça önemli bir konudur. Coğrafi olarak bakıldığında alan seçimi çeşitli kriterlere dayanırken, çalışma konusu ve araştırmanın yapısı bu kriterlerin başında gelir (Mitra ve Lankford 1999:20). Bu önemli kriterler göz önüne alındığında araştırma konusunun daha spesifik hale getirilmesi için belli bir coğrafi alanın seçimi şarttır (Bilim 2004:36).

Bundan dolayı birincil verilerin elde edilmesi için Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın araştırma alanı ve örnek çalışma olarak seçilmesinde etken olan sebepler şunlardır;

- Kaçkar Dağları Milli Parkı ve büyük bir kısmı çalışma alanı içinde olan Fırtına Vadisi, Türkiye’de hatta Dünya’da korunmada öncelikli seçkin yerlerden biri durumundadırlar (Kurdoğlu, 2002:118). Aynı zamanda yaylacılık faaliyetlerinin de etkin olarak sürdürülmesi ve alan içerisinde iki adet turizm merkezi ilan edilen yaylanın mevcut olması, alanda yaşayan yerel halkın geleneklere uygun olarak yaşaması araştırma alanı olarak seçilmesinde etken olmuştur,
- Alanın doğal yapısı, kültürel çehresi ve geleneksel yerel halk yaşantısıyla çok önemli bir ekoturizm potansiyeli olduğunun düşünülmesi,
- Araştırmacının Kaçkar Dağları Milli parkı sınırları içerisinde yer alan Kale Köyü yerleşimcisi olması ve burada doğup büyümesi, araştırma alanının seçimine ve araştırmanın yürütülmesine olumlu katkılarının olacağının varsayılması,
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı JICA işbirliği ile Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) 2000 yılında hazırlanmıştır (Gökçe 2005:44). Plan doğrultusunda, bölgenin ekonomik

kalkınması ve işsizlik nedeniyle büyük şehirlere olan göçün önlenmesi için mevcut turizm potansiyelinin çağdaş yöntemler ve bilimsel temeller ışığı altında harekete geçirilmesine katkı sağlayacak projelerin desteklenmesi gereğinin altının çizilmesi,

- Milli Park ve çevresinin bu denli potansiyeli varken, alanla ilgili daha önce, turizm ön planda tutularak, bir çalışmanın olamayışı, alanın ilerde plansız turizm yatırımlarıyla kitlesel turizm merkezi haline getirilebileceği ihtimallerini de göz önüne alarak, mevcut doğal yaşamı, kültürel ve sosyal yapıyı en az düzeyde etkileyeceği varsayılan ekoturizm yatırımlarının teşviki alanın geleceği açısından çok önemli olması,
- Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Fırtına Vadisi'nin, Türkiye'nin Alternatif Turizm türleri açısından önemli ve tanınmış bir destinasyon olması, elde edilen veriler ve ortaya çıkan sonuçlar itibariyle çalışmanın daha çok dikkat çekmesini ve örnek bir çalışma olarak literatüre katkıda bulunmasını sağlayacaktır. Yani, çalışma sonunda ortaya çıkacak sonuçlar bilimsel ve sektörel bazda önem arz edecektir.

1.3.3. Zaman

Araştırma alanının coğrafi konumu ve iklimsel özellikleri dolayısıyla yapılacak olan uygulamaların yaz aylarına denk getirilmesi araştırmaların verimliliği açısından gereklilik arz etmektedir. Çünkü, Milli Parkın bulunduğu rakım oldukça yüksektir (ort. 2500 m) ve ancak Mayıs ayı ortalarında çoğu yerleşim yerlerine ulaşım sağlanabilmektedir. Hatta bazı yaylalara ancak haziran ayı ortalarında ulaşabilmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, yaylacılıkla uğraşan yerel halk araştırma alanındaki yaylalara ancak Haziran ayı başı itibariyle çıkabilmektedirler. Çalışmada daha çok yerel halkın bölgede yeni gelişmeye başlayan turizm hareketlerine bakış açılarını irdelemek olduğundan, bu aylarda yaylalardaki yerleşimci sayısının artacağı ve elde edilecek verilerin daha kapsamlı olacağı düşünülerek Milli Park içerisindeki yaylalarda gerekli anket çalışmaları ve mülakatlar 2005 yılı Haziran-Temmuz-Ağustos aylarında gerçekleştirilmiştir.

1.3.4. Örneklem

Yapılan bu araştırmada, araştırma evreni, alanı ve zamanı göz önüne alınarak en doğru örneklem yönteminin seçilmesi düşünülmüştür. Bu amaçla araştırmanın “nicel (kantitatif)” araştırma yöntemlerinde “rasgele (random) örneklem yöntemleri” kullanılmıştır. Nicel yöntemler için bu örneklem yönteminin kullanılmasının sebebi, araştırmaya başlamadan önce araştırmaya katılacak örnekler için herhangi bir öngörü olmaksızın rasgele seçim yapılmasıdır (Bilim 2005:38). Araştırmada Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinde yaşayan yerel halk, bölge insanı olup da şehir dışında yaşayan ve yazları yaylalarına dinlenmeye veya yaylacılık yapmaya gelen yerel halk, turizm konusunda söz sahibi kamu kurum ve kuruluşlarının yönetici ve çalışanları, yörede turizm alanında hizmet veren özel sektör yönetici ve çalışanları ile turizm alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları yöneticileri araştırma evrenini oluşturmaktadır. Söz konusu araştırma evreninin yönetilebilir büyüklükte olmamasından (coğrafi şartlar, ulaşım zorluğu, zaman sorunu, konaklama sorunu vb.) dolayı araştırma evreninin tamamı örneklem hacmi olarak alınamamıştır. Bu sebeple araştırma alanı içerisinde bulunan, ikisi turizm merkezi olan ulaşımı daha kolay 5 yayla araştırmanın örneklem alanı olarak tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda anket uygulamasında, söz konusu yaylalarda yaşadığı belirlenen 370 nüfus içerisinde; çalışmaya katılabilecek (demografik özellikleri itibarı ile) 225 kişinin tespiti yapılmış ve araştırma evreni olarak bu sayı belirlenmiştir. Geçerli ve güvenilir örnekleme sayısına ulaşmak amacıyla, ilgili literatür taranarak en uygun örnekleme formülü bulunmaya çalışılmıştır. Tosun’un (1998) yaptığı bir alan araştırmasında kullandığı formül örnekleme için uygun bulunmuştur. Yapılan hesaplama sonucunda 142 kişilik yerel halka uygulanacak anket çalışmasının araştırma sonuçları için geçerli olacağı görülmüştür. Hesaplamadaki hata payı araştırmanın maddi sınırları göz önüne alınarak % 5 olarak belirlenmiştir. Güven aralığı sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların genelinde olduğu gibi bu hesaplamada da % 95 olarak alınmıştır. % 95’lik güven aralığı içerisinde z değeri 1.96 olarak ortaya çıkmıştır (bu değer standart sapma olarak da bilinmektedir). Basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen örneklemeler

için, yapılan hesaplamada hata payı (B değeri) 0.5 olarak kabul edilmiştir (Bilim 2004).

Formül:

$$n = \frac{NPq}{(N-1)B^2 + \frac{Pq}{z^2}}$$

N: evren, **n:** örnekleme büyüklüğü, **P:** örneklemenin evren içinde tahmini bulunma oranı, **q:** 1- P, **B:** hata payı, **z:** güven aralığı (% 95 için 1.96).

$$N= 225 \quad P= 0.5 \quad q= 0.5 \quad B= 0.05 \quad z= 1.96$$

$$n = \frac{225 (0.5) (0.5)}{(225-1) (0.05)^2 + \frac{(0.5) (0.5)}{(1.96)^2}}$$

$$n= 142$$

Hesaplama sonuçları aynı zamanda, www.frekans.com.tr ve www.macorr.com adreslerindeki web sayfalarından çevrimiçi örnekleme ve hata payı hesaplama makinelerinde de yapılarak, yapılan hesaplamanın doğruluğu kontrol edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini artırmak için 160 anket uygulanması hedeflenmiş, araştırma alanının engebeli ve birbirinden bağımsız olması sebebiyle, 147 kişiye anket uygulanabilmiştir. Örnekleme sayısının hesaplanmasının ardından, anket uygulaması için seçilen 5 yaylada belirlenen örnekleme sayısına ulaşmak için çalışmalara başlanmıştır. Yaylalardaki tüm yerleşimcilerin ankete katılma ihtimali göz önüne alınarak ve ayırım yapmaksızın mümkün olan her yerleşimciye anket uygulama mantığı içinde, “basit tesadüfi örnekleme (simple random sampling)” yöntemiyle seçilen turistlere anket formları doldurtulmuştur. Alan içindeki evrenin çok büyük olması, homojen yapı nedeniyle sistematik ayırımın zor olması bu yöntemin kullanılmasındaki önemli sebeplerdir.

1.4. Araştırma Problemleri

Araştırmanın amacı, Milli Park sınırları içerisinde yaşayan yerli halkın alandaki turizm faaliyetlerine bakış açıları olması ve bu yüzden yerel halkla ve yerel yöneticilerle yüz yüze görüşme yapılması gerekmiştir. Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın çok geniş alana sahip olması ve sınırları içerisindeki bazı yaylalara henüz yol ulaşmadığından, araştırma örneklem alanı olarak Ayder Yaylası, Y.Kavron Yaylası, Elevit Yaylası, Kale Köyü, Çat Köyü olmak üzere 5 ana yerleşim yaylası olarak daraltılmıştır. Bu belirlenen yaylalarda da (Ayder Yaylası haricindekilerde) yaylacılık faaliyetlerindeki azalma ve yaşanan göç, kullanılan hane sayısını azaltmıştır. Bu da yapılan anket sayısının yaylalara göre farklılık göstermiştir. Yapılan anketlerin büyük çoğunluğu turizm merkezi ilan edilmiş olan Ayder ve Y.Kavron yaylalarında uygulanabilmiştir.

Yöre halkının araştırma konusu olan ekoturizm hakkında yeterince bilgi sahibi olmaması da, araştırmacının konu hakkında yerleşimcilere bilgi vermesi gerekmiştir. Alanın genişliği göz önüne alındığında her katılımcıya belli ölçülerde bilgi vermek araştırmacıyı zaman bakımından sıkıntıya sokmuştur.

Ayrıca, alanda yaşayan yerli halkın, yapılan ankete ve araştırma faaliyetlerine şüphe ile yaklaşmaları ve isteksiz davranışları da, araştırmanın hızını ve verimini düşüren önemli etkenlerdendir.

Araştırma alanının hava şartlarının ani değişimi, kötü hava koşulları ve araştırma ayı içerisinde alanda sel olaylarının yaşanması da araştırmacının kamp malzemeleriyle (Çadır vd.) birlikte gezdiği için ulaşım ve barınma sorunları yaşatmıştır.

Anket uygulanması için belirlenen yaylalar arası mesafenin uzaklığı ve araç bulma zorluğu da zaman açısından sıkışıklığa sebep olmuştur. Belirtilen bu problemler sebebiyle, özellikle de zaman darlığı ve ulaşım zorluğu nedeniyle alanda önceden bir pilot çalışma yapılamamıştır.

1.5. Yöntem

Araştırma temel olarak birincil ve ikincil kaynaklarından elde edilecek veriler üzerinde yürütülmüştür. Buna göre;

- İkincil veriler, basılı yayınlardan elde edildiği gibi, internet aracılığı ile çevrimiçi olarak birçok veriye ulaşılmıştır. Konuya ilişkin olarak, ilgili kitap taramaları yapılmış ve ilgili veriler çalışmaya dahil edilmiştir. Kitaplar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı, TÜRSAB, Rize İl Çevre Müdürlüğü, Rize İl Turizm Müdürlüğü, gibi resmi kurumların sunduğu basılı veriler ve bunların çevrimiçi yayın yapan internet siteleri de çalışmada önemli yer tutmuşlardır. Basılı materyal olarak doğrudan elde edilemese de, içerik itibarıyla ikincil veri özelliğinde olan konuyla ilgili çeşitli kurum ve kuruluşların internet kaynakları bu bölümde önemli verilerin elde edilmesini sağlamıştır. Sciencedirect, Ebsco-Host, Proquest gibi çevrimiçi hizmet veren kütüphane siteleri sayesinde, konuya ilişkin bilgilerin yer aldığı dergiler, makaleler ve gazete haberleri taranarak bilgisayar ortamında yazılı hale getirilmiş ve ikincil veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Yüksek Öğretim Kurumu resmi sitesinde tez taraması yapılmış, araştırma bölgesine ilişkin yapılmış çalışmalar ve tezler direk olarak elden ve posta yoluyla elde edilmiş ve çalışmada ikincil veri olarak şekilde kullanılmıştır.

- Birincil veriler: İkincil verilerin kullanılarak çalışma altyapısının oluşturulması ve literatür çalışmasının yapılmasının ardından, birincil veri toplama yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır. İkincil veriler çalışmanın bilimsel olarak yönünü belirlemek ve araştırmaya temel oluşturmak için gerekli görülürken, birincil veri toplama yöntemleri ile doğrudan elde edilen, araştırmanın özünü oluşturan ve özgün sonuçları ortaya koyan veriler konunun tam manasıyla açıklanmasını sağlar (Kumar 1999). Araştırmanın genel çerçevesinin çizilmesinde ikincil veriler önem taşımaktadır. Ancak, araştırmanın amaçlarına ulaşması açısından birincil verilerin toplanılması kaçınılmazdır. Bu verilerin elde edilmesinde;

Anket: Anket formu hazırlanırken yörenin halen kullanılan turizm değerleri ve yörede yapılan alan araştırması sonucunda tespit edilen potansiyel turistik

destinasyonlar değerlendirilerek bir anket formu hazırlanmıştır. Hazırlanan bu anket formu Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisinde yaylacılık yapan, il dışında yaşayıp ta yazları yaylalarına gelen ve yaylalarda turizm faaliyetleri ve yaylacılıkla uğraşan yerel halka uygulanmıştır.

Mülakat: Yörenin turizm planlaması ve gelişimi konusunda söz sahibi olan kamu yöneticileri (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Yöneticileri, Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü çalışanları, Çevre İl Müdürlüğü çalışanları), özel sektör yöneticileri (otel ve pansiyon işletmecileri), Sivil Toplum Kuruluşları temsilcileri (Turizm ve Çevre Dernekleri), yerel halk ve bölgeye çevre ilçelerden veya şehir dışından tatile gelen yerli halk ile mülakat yapılarak, araştırma ilgili kişilerin görüşleri alınmıştır. Mülakat uygulaması, anket uygulamasına destek olarak ve bazı nitel bilgilerin elde edilmesine yardımcı bir yöntem olarak kullanılmıştır.

Katılımcı Gözlem: Araştırma sırasında yerel halkın, otel işletmecilerinin, yetkili kişilerin diğer yöntemlerde elde edilemeyecek tutum ve davranışları gözlemlenerek, olası beklentiler, istekler, şikâyetler gibi durumların tespiti amaçlanmıştır. Bu süreçte, araştırmacının yörede doğup büyümesi yerel halk ile olan iletişimini kolaylaştırmıştır.

Merkezi Grup Tartışmaları: Yörenin sosyo-ekonomik ve turizm hareketleri hakkında bilgi verebilecek kişiler (yaylaların muhtarları, yaşlı yerleşimciler, yörede yaşayan araştırmacı ve otel işletmecileri, milli park yöneticileri ve yerel halk) bir araya getirilerek tartışma grupları oluşturulmuştur. Tartışmalar yazılı olarak kaydedilip, analiz edilmiş ve çalışmada faydalanılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Turizm ve Çevre İlişkisi

Turizm ve çevre birbirleriyle yakın ilişkisi olan iki olgudur. Turizm, fiziksel çevrenin çekicilikleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmasıyla birlikte turizmin çevre üzerindeki etkilerinin büyük kısmı doğanın sunduğu verilerin sergilenmesi veya sunulması ile gerçekleşmektedir (Kahraman ve Türkay 2004:32). Sürdürülebilir turizm kendiliğinden gerçekleşen bir olay değildir. Çok iyi bir planlama, uygulama ve kontrol gerektirir. Buna karşın gerçekleşen turizm faaliyetleri fiziksel çevre üzerinde çeşitli şekillerde etki göstermekte, bu etkiler doğal ve tarihi çevrenin tahribatı şeklinde olabileceği gibi, onların kazanılmasına yönelik ciddi önlemlerin alınması şeklinde olumlu yönde de olabilmektedir (Akdoğan ve Kozak 1996; Akpınar 2003)

Turizm, çevre değerlerini, kıyıları, ormanları, diğer kentsel ve arkeolojik sit alanlarını amaçlarına uygun tüketiceği bir ürün haline getirmiştir (Vellas ve Brecherel 1995; Wallace 1993; Erdoğan 2003:82; Kahraman ve Türkay 2004:34). Ekonomik değeri olan bir sektör olarak turizm endüstrisinin, gelişmeye katkısı göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Ancak, çevreye olan etkisi düşünüldüğünde ekonomi ve ekoloji dengesinin kurulması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Karaman 1996; Akpınar 2003).

Turizm sektörü, etkinlik sürecinde çevre ile etkileşim açısından yedi aşamalı bir özellik göstermektedir. Bu aşamalar (Butler 1980);

- Keşfetme,
- Girişimde bulunma,
- Geliştirme,
- Olgunlaşma,
- Doyuma ulaşma,
- İnişe geçme
- Yenilenme süreçlerini içermektedir

2.1.1. Turizmin Çevre Üzerindeki Etkileri

Turizm, çevre üzerinde bir bozulmaya neden olursa, kendi geleceğini de tehlikeye sokar, çevresel değerlere bir zenginlik katarsa, kendi sürdürülebilirliğini sağlama yönünde önemli katkılar sağlar (Kahraman ve Türkay 2004:45). Bu amaçla, turizmin doğal çevre üzerinde bozulmalara neden olabilecek olumsuz etkilerin yanında, çevresel zenginliğe katkı sağlayacak olumlu etkileri de bulunmaktadır.

Turizmin çevre üzerindeki olumlu etkileri (Lickorish ve Jenkins 1997; Akpınar 2003);

- Turizm, tarihi alanların, anıt ve yapıların restorasyonu ya da iyileştirilmesi yönünde itici bir güçtür. Turizm bu yönüyle tarihi öneme sahip alanların korunmasına olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Turizm bu yöreleri çekim ögesi olarak kullanmaktadır.
- Turizm eski yapıların yeni kimlikleriyle bugün de yaşamalarını sağlayacak düzenlemeleri özendirir. Eski hanlar, kışlalar, sarnıçlar, kaleler restore edilerek otel, restoran vb. tesislere dönüştürülmektedir.
- Turizm çevrenin korunmasına hız verilmesini sağlar. Turizmin para kazandığı en önemli meta çevre olduğundan turizmin hizmetine sunmak amacıyla pek çok ülkede ulusal parklar, koruma alanları, doğal ve tarihi değerler bulunmaktadır.
- Turizm çevrenin korunmasına ilişkin önlemlere planlama ve yönetsel bir boyut eklenmesini sağlar. Çünkü uluslararası turizm talebinin arttırılabilmesi ve bu talebin sürekli kılınabilmesi, çevresel değerlerin varlıklarını sürdürmelerine bağlıdır (Akdoğan ve Kozak 1996).
- Turizm bulunduğu yörenin altyapı hizmetlerinin süratle yapılmasını sağlaması açısından da çevreye olumlu etki sağladığı söylenebilir.

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri (Lickorish ve Jenkins 1997; Kahraman ve Türkay 2004:45; Akpınar 2003)(Çizelge 1);

- Turistik yerleşim doğal çevreyi tahrip etmekte ve fiziksel dengeyi bozmaktadır.

- Turizm doğal manzaranın bayağılaşmasına neden olmaktadır. Yağma edilen kıyılar, doğaya uymayan anarşik yapılar gibi kıyılardaki konaklama tesisleri, yüzme havuzları, yat limanları, dağ yolları, teleferik, telesiyej vb. tesisler hem doğal görünümü değiştirmekte, hem de tarihi ve arkeolojik değerlerle uyumsuzluk yaratmaktadır.
- Turizm, tarihi sit alanlarının maddesel olarak kirlenmesine neden olmaktadır.
- Turistik mal ve hizmetlerin üretim ve tüketimden kalan zararlı artıklar çoğu kez doğayı kirlettiği kadar, kişilerin sağlığı için de tehlike oluşturmaktadır. Altyapısı yeterli olmayan turistik yörelerde yoğunlaşma nedeniyle ortaya çıkan çöplerin toplanamaması, kanalizasyon sularının denize boşaltılması gibi.
- Turizmin plansız olarak gelişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan nüfus artışı ve aşırı yapılaşmalar, başta kıyılar olmak üzere bütün su kaynaklarını kirlletmektedir. Altyapı eksikliği nedeniyle kirlenmiş olan içme ve kullanma sularının işletmelerde kullanılması ile salgın hastalıklar ortaya çıkmaktadır.
- Turizm, verimli tarım arazileri ve bölgesel flora (bitki örtüsü) ve fauna (hayvan topluluğu) yapısını da tahrip etmektedir. Ormanların tahribi, ormanlık alanlarda avlanma, inşaat ve ulaştırma yatırımları faaliyetleri bitki örtüsüne ve yabani hayvan nesline zarar vermektedir (Akpınar 2003).
- Turizmin fiziksel çevre üzerindeki diğer bir olumsuz etkisi de, çevreyi rahatsız eden bir unsur olarak ele alınması gereken gürültü kirliliğidir. Ses kirlenmesi, uçakların inip kalkması, taşıt araçlarının çıkardığı sesler ve inşaat çalışmaları buna örnek verilebilir. Ayrıca, bölgesel yoğunlaşma nedeniyle artan taşıt araçlarından çıkan egzoz gazları ekolojik dengenin bozulmasına neden olmaktadır (Akpınar 2003).
- Turizm yoğunlaşmanın olduğu tüm yörelerde düzensiz kentleşmeye neden olmaktadır (Kahraman ve Türkay 2004).

Çizelge 1. Turizmin Doğal Çevre Üzerindeki Etkileri

Etmenler	Doğal Çevre Üzerine Etkisi	Açıklama
Aşırı Kalabalık	Çevresel stres, hayvanlarda görülen davranış değişiklikleri	Rahatsızlık, kalitede azalma, daha iyi düzenlemeye duyulan gereksinim
Aşırı Gelişme	Köy kentlerin ortaya çıkması, aşırı yapılaşma	Plansız kentleşmenin getirdiği sorunlar
Rekreasyon: - Hız botları - Balıkçılık - Av safarileri	Yabani yaşamın yok edilmesi, kaynakları tüketme	Ses kirlenmesi, aşırı kullanma, yavrulama dönemlerinde daha korunmasız olma,
Kirlenme: - Ses (Radyolar vb.) - Atık - Kötü kullanma	Doğal seslerin bozumu, doğal çevrenin yok edilmesi, Yabanıl yaşam yerlerini çöplüğe çevirme	Yabani yaşam unsurlarını rahatsız etme, türleri tehlikeye atma, doğal özelliklerin yok edilmesi
Yaban Hayvanlarının Beslenmesi	Davranış değişikliği-turistler için tehlike arz etme	Orada yaşayan hayvanların bölgeden ayrılmaları
Motorlu araçlar: - Hızlı kullanım - Offroad kullanım	Doğal yaşamın yok olması, Toprak ve bitki örtüsüne zarar	Ekolojik değişiklikler, toz, yabani yaşam üzerinde rahatsızlık
Diğerleri: - Hatıra toplama - Kamp ateşleri - Yollar ve kazılar - Yapay su delikleri - Egzotik bitkiler yetiştirme	Doğal çekiciliklerin yitirilmesi Doğal süreçlerin kesintiye uğratılması, yaban hayatının çeşitliliğinde azalma, Hayvan çevresinin yıkımı ve kaybı, Doğal olmayan bir yaban hayatının başlatılması, Bitki örtüsüne zarar verme	Deniz kabukları, torpiller, nadir bitki koleksiyonları, Doğal enerji akımının kesintiye uğraması, Gereksinim duyulan toprağın başka yere taşınması Halkta kafa karışıklığı

Kaynak: Kahraman ve Türkay (2004:35)

Dünya'nın en büyük sektörlerinden biri olan turizmin ekonomik değerlendirmeleri ve ekonomik fayda maliyet analizleri hep ön planda tutulmuştur. Yarattığı ekonomik gelirin yanı sıra çevre üzerinde olumlu-olumsuz birçok baskıyı da beraberinde getirdiği ise göz ardı edilmektedir. Bunun nedeni de, turizmin çevresel baskılarını en ağır şekilde hisseden toplumlarda bile turizmin ekonomik

getirisine duyulan gereksinimin fazla olması ve turizmin ekonomik kalkınmada önemli bir araç olarak görülmesidir. 1994 yılında UNESCO tarafından yayımlanan ve toplam 40 milyon turist çeken, dünya genelinde 70 tarihi yerleşim birimi ve turistik alan üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre; bu bölgelerde turizmin tarımdan bile daha ön sırada yer alarak nüfusun temel geçim kaynağı olduğu görülmüştür (Vellas ve Brecherel 1995).

Bu şekilde temel geçim kaynağını oluşturan bir sektörden mümkün olduğunca çok gelir elde etmek isteği, bu sektörün dayandığı sınırlı kaynaklar üzerinde aşırı kullanıma dayalı bir tükenmeyi beraberinde getirmektedir (Kahraman ve Türkay 2004:47).

Turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin görülme sıklığı veya etki derecesi, destinasyonda turizm faaliyetlerinin ve ekosistemin değişik özelliklerine göre değişmektedir. Çevresel etkinin durumunu ortaya koyan etkenler şunlardır (Ceylan 2001:172);

- Turistik alanın kullanım yoğunluğu ve gelişme düzeyi,
- Ekosistemin kırılganlığı,
- Turizmi geliştirenlerin zaman perspektifi,
- Turizm gelişiminin dönüşümsel özelliği.

Bu etmenlere bağlı olarak çevresel etkiyi ortaya koyan en iyi ölçü, turistin kalış süresidir. Ancak, turistin turizme katılma nedeni söz konusu potansiyel çevresel etkileri değiştirebilmektedir. Örneğin, kuş gözlemciliği vb. ekoturizm faaliyetlerinin çevre üzerindeki baskısı çok daha az olmaktadır (Kahraman ve Türkay 2004:48).

2.1.1.1. Doğal ve Tarihsel Değerler Üzerindeki Etkileri

Bir ülkenin sosyal, tarihi, doğal ve kültürel değerleri o ülkenin turizm potansiyelini oluşturan değerleridir (Kahraman ve Türkay 2004:46). Dolayısıyla, turizm aktivitesinin sürekliliği için bu değerlerin korunması, durumlarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Çevre, turizmin temel kaynağıdır. Bu kaynağın sürekli ve dengeli bir şekilde yönetilmesi, tahrip edilmemesi aksine kalitesinin arttırılması da bir gerekliliktir (Erdoğan 2003:93). Turizm aktiviteleri gerçekleşirken, gerek tesis kurulma aşamasında gerek sonrasında doğal kaynak tahribatı olmaktadır. Doğal ve tarihi çevre değerleri ile turizm hareketlerinin başlangıç ve sınır koşullarını oluştururlar. Örneğin, tarihi ve doğal çevre değerlerini dikkate almayacak bir turizm gelişmesi, kendisini doğrudan bu değerlerin yok olmasına, dolayısıyla sürecin ortadan kalkmasına yol açabilir (Akpınar 2003).

Türkiye'de turizm sektörü, büyük ölçüde deniz kıyılarında yoğunlaşmıştır. Bu nedenle deniz suyunun ve plajların temizliği, çevre kalitesinin en önemli göstergesi olarak kabul edilmektedir. Gürültü, trafikten kaynaklanan hava kirliliği, çarpık kentleşme, kıyı bölgelerinin verimli tarım topraklarının ve hassas alanların ikinci konut alanlarıyla betonlaşması, orman yangınlarında altyapı yetersizliği gibi faktörler ekosistemlerdeki dengeleri bozmakta, dolayısıyla turizm potansiyelini oluşturan değerler yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır (Erdoğan 2003:93; Kahraman ve Türkay 2004:47; Akpınar 2003). Eğer gerekli tedbirler alınmazsa topraklarının büyük bölümü çöle dönmüş, kıyıları talan edilmiş, tüm su kaynakları kirlenmiş, denizleri ölmüş, biyolojik çeşitliliğinden eser kalmamış, tüm doğal güzelliklerini elden çıkarmış, kontrol altına alınamamış hava emisyonlarından dolayı yaşanamayacak bir atmosferde olan bir ülkede, turizm sektörünün gelişmesini beklemekten çok, bugünkü potansiyelini bile tutturması kesinlikle mümkün olmayacaktır (Doğaner 2001; Erdoğan 2003:93). Doğal, tarihi ve arkeolojik değerler ve kaynakların aşın ve bilinçsiz kullanımı hassas ekosistemler ve doğal kaynakların zaman içinde bozulmasına ve yıpranmasına neden olmaktadır (Kahraman ve Türkay 2004:48).

2.1.1.2. Sosyal ve Kültürel Değerler Üzerine Etkileri

Turizmin sosyo-kültürel çevre üzerinde de değişik etkiler meydana getirdiği bilinmektedir. Turizmin sosyo-kültürel çevre üzerindeki, tarihi ve kültürel mirasın korunması, toplumsal yapıda olumlu değişiklikler, yerli halk için eğlence olanaklarının yaratılması gibi olumlu etkileri yanında; sosyo-kültürel değerlerin

istenilmeyen yönde değişmesi, kültürel kimliğin kaybolması, insan davranışlarında aşırı ticarileşme, yöresel dil üzerindeki etki ve kötü alışkanlıklar gibi olumsuz etkilerine vurgu yapılmaktadır (İçöz, Var ve İlhan 2002:36).

Geleneksel yapı, yerel törenler, yaşam şekilleri turizm ile değişikliğe uğramaktadır. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde turizmin sosyo-kültürel etkileri daha karmaşık boyutlara ulaşabilmektedir. Turistin yaşam şekli yerel halk üzerinde olumsuz etki meydana getirmekte, bazen bu etkinin dışı vurumu turistten nefret etme, istememe gibi duyguların gelişimine olanak sağlayarak kültürel çatışma alanları yaratmaktadır. Fakat, gelişmekte olan ülkelerde bulunan destinasyon halkını bu kültürel çatışma ortamına sürükleyen şey, elbette ki, yalnızca turizm değildir. Bunda, ülkenin içinde bulunduğu diğer sorunlar, işsizlik, moda, ticaret, teknoloji, enflasyon, tüketici talepleri, eğitim gibi her hangi diğer etkenlerde gelişmekte olan ülke kültürü üzerinde turizm kadar etkili olabilmektedir (Vellas ve Brecherel 1995; Kahraman ve Türkay 2004:46). Turizmin sosyal yapı ve insan üzerine olan etkileri üzerinde farklı görüşler bulunmaktadır. Turizmin toplumsal yapı üzerinde bağımsız bir etkisinin olabileceği kabul edilmekle beraber bazıları turizmi sosyal açıdan olumlu görürken, bazıları ise turizmin olumsuz bir etmen olduğunu savunmaktadır (Yüksel ve Hançer 2002). Ancak, bazı bölgelerde turizmin sosyo-kültürel açıdan olumlu katkıları da görülmektedir. Bazı el sanatları, geleneksel öğeler, turistik ürüne dönüşmek kaydı ile yaşam sürelerini uzatabilmekte, hatta daha da yaygınlık kazanabilmektedir. Turizm, ulusal mirasın korunmasını ve sürekliliğini sağlamaktadır. Ulusal ve bölgesel parklar buna örnektir. Bu parklar sayesinde bölgenin flora ve faunası korunabilmektedir. Kültürel mirasın turizm amaçlı kullanım için yeniden keşfedilmesi de turizmin olumlu etkiler arasındadır. Dolayısıyla, turizm; terkedilmiş yerlerin yeniden kullanımı ve alanların geliştirilmesine yol açmakta, çevresel ve sosyo-kültürel anlamda olumlu katkı sağlamaktadır (Kahraman ve Türkay 2004:48).

Çizelge 2: Turistlerin Yerel Halka Uyumu

Turist Tipi	Turist Sayısı	Yerel Halka Uyumu
Kâşifler	Çok Sınırlı	Tamamen Kabullenme
Seçkin	Nadir	Tamamen Uyumlu
Olağan Dışı	Ara Sıra	Bazı Yönlerde Uyumlu
Yeni Gezgin	Düzenli Olarak	Batı Normları Arayan
Kitle Halinde	Akın Akın	Batı Normları Bekleyen
Charter	Grup Halinde	Batı Normları İsteyen

Kaynak: Kahraman ve Türkay (2004:48)

2.1.2. Turizm Planlaması ve Çevre

Çevre, her bir turizm etkinliği için zorunlu olan kaynağı oluşturur. Bu çevre temel olarak ikiye ayrılabilir: Birincisi; insanın, oluşumuna katkıda bulunmadığı, hazır bulduğu doğal çevre; İkincisi de; doğal çevre kaynaklarını kullanarak insanın oluşturduğu yapay çevre. Turizmin etkileri her iki çevre için de söz konusudur (Erdoğan 2003:81).

Birbirlerinin karşısı gibi görünen turizm ve çevre, sürdürülebilir turizm anlayışıyla ele alındığında, karşılıklı olumsuz etkiler en aza indirilebilir, sürdürülebilir turizm planlaması ile çevrenin değerleri arttırılabilir (Akpınar 2003; Kahraman ve Türkay 2004:33). Çevre ve turizm etkileşiminde çevre, turizm için önemli bir girdidir. Aynı biçimde sürdürülebilir kalkınma bağlamında ele alınan turizm; sosyal, kültürel, doğal ve fiziksel çevrenin var olan değerlerini koruyup geliştirecektir (Karaaslan ve Özelçit 1996).

Sürdürülebilir turizm açısından iklim, kaynak ve ulaşımın planlanmasında plan ilkeleri çevreyi bozmayacak şekilde saptanmalıdır. Kaynakların optimal kullanımı, bir yandan doğanın ve yeniden üretilmeyen varlıkların korunmasını, diğer yandan bunların rasyonel kullanımını bir arada dengeli bir biçimde içermelidir (Kahraman ve Türkay 2004:50).

İnsani ve doğal ortamın entegrasyonu, bitki ve hayvan örtüsünün korunması sayesinde turistik çekicilik oluşturulabilmektedir. Kaynakların kapasitesinin

belirlenmesi çalışmasında, bunların mevcut miktarı, kullanım miktarının ne olacağı, planlamanın başlıca amaçlarından sadece birini oluşturur. İnsanlığa ve kültürel mirasa ait turistik kaynakların korunması, turizmin gelişmesini sürdürülebilir kılan önemli temel unsurlar arasında yer almaktadır. Rezervi koruma planları, ulusal parklar, ören yerlerinde tarihi ve doğal zenginliklerin korunmasına yönelik yatırımlar "kültürel geleceğe" yapılan yatırımlar olarak değerlendirilmektedir. Bunların yanında kullanılmayan alanların korunması da, çevresel planlanma da dikkate alınmalıdır (Kahraman 1997:18).

Turizm için çevre kalitesinin başlıca elemanları; hava kalitesi, temiz su ve rekreasyon amaçlı kullanılan su arzının kalitesi, çevre temizliği, gürültü seviyesi, atık su kapasitesi, yaya ve araç kalabalığı, yapısal çevrenin estetiği, peyzaj ve açık alanlar, binaların, peyzajın, yolların ve yürüyüş alanlarının korunma düzeyidir (Erdoğan 2003:83; Akpınar 2003). Eğer "kalkınma için çevresel planlama yaklaşımı" uygulanırsa, bu kalkınma girişimi, koruma hedeflerine ulaşmada, çevresel kalitenin yükseltilmesinde ve sürdürülebilmesinde pozitif bir güç sağlayabilir. Bir çevresel plan çerçevesinde, hareket alanları belirlenmiş olan sürdürülebilir turizm gelişimi açısından sektörel olarak öngörülen koşullar ise şunlardır (Ceylan 2001:172; Akpınar 2003; Erdoğan 2003:93):

- Kirleten öder ilkesinin uygulanması,
- Turizm yatırımlarında çevresel etki değerlendirmesi yönteminin uygulanması,
- Altyapı olanaklarının geliştirilmesi,
- Temiz enerji kaynaklarının tercih edilmesi,
- Turizm geliştirilmesinde ortak kararlar oluşturulması,
- Biyolojik çeşitliliğin korunması.

Toplumsal anlamda sürdürülebilirlik için yapılması gerekenleri de şu şekilde açıklamak mümkündür (Kahraman ve Türkay 2004:51; Akpınar 2003);

- Yerel halkın önceliği,
- Yerel halkın kararlara katılımı,
- Sosyal ve kültürel kimliklerin korunması ve geliştirilmesi,

- Kültürel yaşam ve kültürel varlıkların korunması.

Turizm alanlarının sürdürülebilirlik kapsamında ele alınması ve çevresel değerlerin korunması amacıyla planlamanın yapılması konusunda önemli olan diğer nokta, planlamada esas alınacak kriterlerdir. Çevresel planlama şu prensipleri kapsamalıdır (WTO 1998):

- Ulusal, bölgesel ve yerel parklar, anıtların korunması ve geliştirilmesi politikaları içerisinde koruma hedefleri ve gelişimin belirlenmesi,
- Yaban yaşamı, duyarlı ekosistemler, arkeolojik ve tarihi eserler gibi gereksinim duyulan alanlarda yapılan özel araştırmaları da kapsayan çevresel analiz, özel  evre bölgelerinin korunması, geliştirilmesi ve restore edilmesi gereken yerlerin tespiti,
- Ziyaretçi tipi, etkili ziyaretçi organizasyonları ve turist akış noktalarının temel alındığı "ziyaretçi taşıma kapasitesinin saptanması,
- Sezonluk kullanımı da hesaba katarak tüm taleplerin projeksiyonu ve talebin taşıma kapasitesiyle uygunluğunun sağlanması,
- Değişik  zelliklerin geliştirilmesi için ve gelişmiş turistik hizmetler ve hizmet birimleri için en iyi maddelerin belirlenmesi,
- Yerel toplulukların gelişimi ve turizmden sağlanan faydanın onlara gitmesi için yerel toplulukların ne şekilde turizm olayına katılacağının belirlenmesi,
- Alternatif planlar hazırlamayı da kapsayan ve ana planın bir parçası olan " ekim (cazibe) planı"nın formüle edilmesi. En uzak hedefler dahi bu aşamada ele alınır.
- Uygun olan yerlerde müşteri akış modellerinin ve kullanım organizasyonlarının hazırlanması,
- Sosyal içeriği de olan nihai  evresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporunun düzenlenmesi,
- Turist  ekim merkezlerinin, buralarda çalışanların eğitimi de dahil olmak üzere yönetilmesi için en uygun organizasyonel yaklaşımın belirlenmesi,

- İstihdam, maddi gelir ve küçük turizm yatırımlarının da gelişimini kapsayan yerel toplulukların turizmden alacağı özel payı hesaba katarak kalkınma; işletme maliyetleri ve gelir projeksiyonlarını içeren ekonomik ve finansal analizler yapmak,
- Turizm gelişim alanları, öncelikli merkezler ve bölgelerin saptanmasına yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi,
- Planın, önerilerin, turistik kullanım ve çekim merkezlerinin yönetilmesi ve uygulanması. Yönetimden amaç, çevresel problemleri artırmadan kontrollü kullanımın sağlanması, olabilecek problemlere karşı da önlemin hemen alınabilmesidir.

Bugün başta Dünya Turizm Örgütü (WTO), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) olmak üzere, dünyada ve Türkiye’de değişik kuruluşlar ve akademik çevreler konuyu farklı açılardan ele alarak incelemekte, çevre ve turizm konularını sürekli gündemde tutmaktadırlar.

Pek çok ülke “çevre ile uyumlu sürekli ve dengeli turizm gelişimi” için araştırmaya, uygulamaya ve 1990’lardan sonra alternatif turizm türleri şekillendirmeye başlamıştır. Sürekli ve dengeli turizm çok dikkatli planlama, uygulama ve kontrol gerektirir. Bunun yanında teknolojilerin ve ülkeler arasında bilgi alışverişi bu amaç içinde büyük önem arz etmektedir (T.C.ÇOB 2004:143).

2.2. Ekoturizm

Bilinmeyen yerlerin bulunması ve merak duygusunun artan eğilimi, bozulmamış doğa parçalarına doğru bir turistik yönelimi getirmiş, 1980’li yılların sonlarında turizm kavramı içinde "sürdürülebilirlik" olgusu gündeme gelince, doğayı tahrip etmeden gerçekleştirilebilecek turizm türleri tartışılmaya başlanmıştır. 1987 yılında Berlin’de yapılan Uluslararası Turizm Fuarında, turizmin neden olduğu ekonomik, sosyal ve ekolojik sorunlara dikkat çekilerek, oluşturulan bir araştırma grubunun bu yöndeki önerileri dile getirilmiştir (Güleç 2000). Bu kavram, ilk kez 1983’te Ceballos-Lascrain tarafından ortaya atılmıştır

(Ozoner 2002:320). Net bir tanımı olmamakla birlikte, günümüze kadar bu kavramla ilgili bir çok farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Ekoturizme ilişkin ilk tanımlamayı, ekoturizm teriminden ilk söz eden kişi yapmıştır. Lascurain'e göre (1987); ekoturizm, bilinmeyen (geçmişte ve şimdi) kültürel değerlerin bulunduğu alanlarla, nispeten bozulmamış ve kirletilmemiş, çalışmanın amacına yönelik, beğenilen manzara ve el değmemiş alanlar ya da hayvanların yaşadığı yerlere yapılan seyahattir".

Yine, Lascurain'in (1996) yılında yaptığı tanımlamaya göre ekoturizm; "doğanın değerini bilerek ve doğadan hoşlanarak, doğal kaynaklara ve çevreye zarar vermeden, olumsuz ziyaretçi etkisi bırakmadan ve yöre halkının sosyo-ekonomik yaşantısına katkı sağlayan, çevreye duyarlı ve saygılı bir turizm politikası"dır. Bu faaliyete katılanlara ise "ekoturist" denir ki o da; doğal kaynakların değerini bilerek bu kaynakları koruyan, kaynakları kullanırken tüketici bir anlayışla yaklaşmayan, alanın korunmasında ve alanda yaşayanlara maddi katkıda bulunan kişi olarak tanımlanmaktadır.

Ecotourism Society'e göre; "doğal ve kültürel çevreye, çevreyi koruyarak ve yerel halkın refahını gözeterek/sağlayarak yapılan sorumluluk yoğun bir seyahattir". Ekoturizm oldukça kompleks ve disiplinler arası ekoloji ve ekonomi evliliğinin bir ürünüdür (www.ecotourism.org).

Uluslar arası Doğa Koruma Birliği (IUCN)'nin tanımlamasına göre; "doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyo-ekonomik fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat ve ziyaretir" (Kurdoğlu 2001:145; Özyaba 2001:16).

İlgi çekici tanımlamalardan biri de, Dünya Doğa Koruma Fonu (WWF)'nin yaptığı tanımlamadır. Bu kurum Ekoturizmi, "vahşi doğa çevresinde doğal çevreye en az etkide bulunan ve bu arada yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan turizm türü" olarak tanımlıyor (www.tod-tr.org/ekoturizm.htm).

2002 yılının Mayıs ayında, Kanada'nın Quebec kentinde, 133 ülkeden gelen 1100 delegenin katılımıyla yapılan Dünya Ekoturizm Zirvesi'nde de ekoturizm: "yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel

bütünlüklerini koruyup gözeten bir yaklaşım ya da tavır” şeklinde tanımlanmıştır (<http://www.novitas.com.tr>).

Ekoturizm doğaseverler ve çevre duyarlılığı olan turistlerin hareketlerinden daha geniş kapsamlı; çevresel, ekonomik ve sosyal ilişkiler bütünüdür (www.turcev.org.mavibayrakekoturizm.htm). Sürdürülebilir turizm ürünleri ve faaliyetlerinin gelişmesi, yönetimi ve planlanması üzerine odaklanan ekoturizm sosyal bilimlerde yönetsel yaklaşımların bir parçası olmuş, bu yaklaşımlarda ekoturizm politikası, çevreye saygı ve duyarlılığının artırılması yoluyla günümüz turizm kaynaklarının gelecek nesillere aktarımını hedefleyen çevreye duyarlı ve yaşama saygılı bir turizm olarak sunulmuştur (Erdoğan 2003:110; Arpa 2005a; Bal 2002a; Çağatay, Yurdaer ve Kırış 2002). Gerekçe olarak da, özellikle 80’li yıllardan beri turizm sektöründeki artan, doğayı bozucu ve tahripçi gelişmeler ve bunların ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar gösterilerek; bu olumsuzluğa bağlı olarak sürdürülebilir turizm ilkelerine bağlı kendi geleceğini tehdit etmeyen gelecek nesillere de kalmasını amaçlayan uzun dönemli bir turizm gelişmesini güvence altına alabilmek amacıyla yeni turizm politikaları ve stratejileri oluşturmak ve uygulamak yönünde çalışmalar başlatılmıştır (Başkaya 2002; Arpa 2005a; Küçük, Arpa ve Özmen 2004; Bal 2002a). Ekoturizmin ortaya çıkışı, gelişimi, turizm ve çevredeki rolü ile ilgili olarak çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bunlar (Erdoğan 2003:113);

- Korunan alanlar ve yerel toplum için sermaye artışı; Korunan alanlarının giriş ücretlerinin hiç olmaması veya çok az olması dolayısıyla, bütçe sıkıntıları yaşamaması; seyahatçilerin de çevresel bakımdan daha bilinçli oldukları için bu alanların korunmasına destek istemeleri,
- Yerel halka iş imkânlarının oluşturulması (tur rehberleri, park bekçisi, el dokumacılığı vb.),
- Ziyaretçiler için çevresel eğitim; çevrenin ve bozulmaların farkına varılması, bu ürünlere karşı davranışları ve kullanım şekillerini değiştirmesi ve koruma için çevreye sahip çıkma eğilimini arttırması (Wallace ve Pierce 1996:843),

- Ekoturizmin, bozulmuş ve tahrip edilmiş peyzajların restorasyonu için teşvik edici bir rol oynaması (Weaver 1999). Diğer ek katkıları ise; alan içinde katı atık uzaklaştırması, habitat gözlemlene ve yürüyüş yollarının bakımı gibi etkinliklerin daha sistemli yapılmasını sağlaması, kırsal ekonomilere katkıda bulunması. Burger (2000:40) de biyoçeşitlilik ve ekosistemin korunması için ekoturizmin teşvik edilmesi gerekliliğini ileri sürmektedir.

WTO' ye göre de, ekoturizmin geliştirilmesindeki temel objektifler şunlardır;

- Turizm endüstrisinin negatif etkilerini en aza indirmek,
- Hem çevresel tahribatı önlemek, hem de yerel halkın ekonomik kazancını arttırmak,
- Bireyler veya küçük gruplar halinde doğal çevreyi ve yerel halkın yaşantısını deneyimlemek amacıyla el değmemiş doğal alanlara seyahat etmek,

Ekoturizmin gelişiminde, turizmin yaygınlaşması ve alanının kitle turizminin olduğu yerlerden diğer alanlara genişletilerek turizm endüstrisinin alan ve karlarının artırılmasının amaçlanması şeklinde oldukça farklı bir çerçevede çizilmektedir (Erdoğan 2003:113). Bu şekilde, toplumlarda oluşan çevre duyarlılığı kullanılarak, pazar genişlemesini sağlamak hedeflenmektedir. Pratikte turizm sektörü gittikçe artan çevre ve sosyal bilinç duygusuyla güdülenen turizm pazarının talebine cevap verecek şekilde sürdürülebilirliğe doğru kaymaktadır (Weaver 1999). Kitle turizmine karşı ekoturizmi öne sürenlere göre, ekoturizm doğanın sürdürülebilirliği için kitle turizminin olumsuz çevresel etkilerine karşı alternatif bir turizm formudur (Erdoğan 2003:114; Akpınar 2003; Kahraman ve Türkay 2004:34; Gökdeniz, Çeken ve Erdem 2003; Çağatay, Yurdaer ve Kırış 2002; Bal 2002b).

Sonuç olarak, ekoturizmle ilgili yapılan tanımlamalardan günümüzde en geçerli olanı; 2002 yılında Quebec'te yapılan; "yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik

kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözeten bir yaklaşım ya da tavır” şeklindeki tanımlama sayılabilir .

2.2.1. Ekoturizmin Yapısı

Doğada yapılan her etkinlik ekoturizm olarak adlandırılmaz. Günümüzde ekoturizm ile eş anlamlı olduğu düşünülen 35’e yakın terim vardır (Ozner 2002). Yeşil turizm, yumuşak turizm, sürdürülebilir turizm, alternatif turizm, macera turizmi, bilimsel turizm terimleri en sık dile getirilenleridir. Tüm bu kavramlar kitle turizmine alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Eğer bu etkinliklerde doğrudan doğa koruma amacı yoksa ekoturizmle eş anlamlı olarak değerlendirilmemelidir. Örneğin, bir doğa gezisi (trekking) ya da macera gezisine katılan kişiler ziyaret ettikleri doğal bölgeleri tanımaya ilişkin ayrıntılı bilgiler edinebilirler. Ancak, bu kişilerde doğadan zevk alma duygusu, doğayı koruma duygusu ve eylemiyle bütünleşmemişse, bu kişiler ekoturist olarak nitelendirilemez (Ozner 2002; Tosun ve Şahin 2006).

Çizelge 3. Ekoturizmi Oluşturan Ana Belirleyiciler

Turizm Endüstrisi	Turistlerin seyahatleri sırasında ihtiyaçlarını karşılayan, faaliyet alanlarını oluşturan örgütlü yapı.
Turistler	Ekoturist olarak nitelenen insanlardan oluşan örgütsüz yapı.
Doğal ve Sosyal Çevre	Turizm endüstrisinin ekoturizm faaliyetlerini yürüttüğü ortam.
Yasal Yapı	Ekoturizm faaliyetlerinin hukuki düzenlemesinde etkili olan ulusal ve uluslar arası örgütlü yapılar.

Kaynak: Erdoğan. (2003:111)

Dünya’da ki hızlı gelişmeler gösteriyor ki; turizmde geleneksel destinasyonlardan (deniz, kum, güneş) uzaklaşma görülmekte ve turist profili değişmektedir (www.turcev.org.mavibayrakekoturizm.htm). Ekoturist olarak adlandırılan bu yeni kitlenin profilini belirlemeye yönelik olarak, uluslararası

ekoturizm yılı çerçevesinde Dünya Turizm Örgütü (WTO) tarafından Almanya, Kanada, İtalya ve İngiltere’de yapılan araştırmalarda, ekoturizm pazarındaki turistlerin; 30 – 59 yaşları arası, yüksek gelir sahibi ve yüksek eğitilmiş, gastronomi ve kültüre ilgi duyan kişiler oldukları belirlenmiştir. Ekoturizm turlarına katılanlar genellikle küçük gruplar olup gruplardaki kişi sayısı çoğu zaman 25 kişiyle sınırlıdır. Ekoturizm merkezlerinde yer alan konaklama ünitelerinin kapasiteleri ortalama 100 yatak civarındadır. Bu alanda çalışan seyahat acentaları/tur operatörlerinin de ağırlık olarak küçük ve orta ölçekli işletmeler olduğu söylenebilir. Bu turizm türünde ziyaretçilere bölgenin ekosistemi, yerel kültürler ve sürdürülebilirlik konularında yapılan bilgilendirmeler büyük önem taşımaktadır. Yerel halk ekoturizmden en fazla etkilenecek ve en fazla kaybedebilecek kesimdir. Bu nedenle, yerel halkın bölgelerinde gelişen turizmin yol açacağı etkiler konusunda önceden bilgilendirilmeleri ve bölgelerinde turizm gelişimini resmen kabul etmiş olmaları bir ekoturizm prensibidir (Gökdeniz, Çeken ve Erdem 2003).

Doğa temelli ve doğal çevreye etkide dikkatli olmasına rağmen ekoturizmi, bu kaynaklara dayalı olarak bilinen turizm çeşitlerinden ayıran en önemli farkı, ekoturizmin öncelikle doğal sistem içerisindeki canlılara dayanan bir turizm çeşidi olmasıdır (Tisdell 1996).

Yine, Wight’ın (1996) bu konu ile ilgili, Kuzey Amerika’da ekoturistlerin talep profili ve seyahat karakteristikleri hakkında yapmış olduğu çalışmada ekoturistlere ilişkin olarak;

- Daha çok büyük şehirlerde yaşayan,
- 25 – 54 yaşları arası,
- Eğitim seviyeleri yüksek ve fazla para harcamayı seven,
- Yaz dönemlerinde seyahati tercih eden,
- Yetişkin çiftlerin daha çok katıldıkları,
- 8 – 14 gün süreli gezilerin daha çok rağbet gördüğü,

Çizelge 4. Kitlesele Turizm ve Ekoturizmin Karşılaştırılması

	KİTLE TURİZMİ	EKOTURİZM
ÖZELLİKLER	.Hızlı gelişir .Maksimize eder .Çevreye saygısız, saldırgan .Kontrolsüz .Plansız .Ölçüsüz	.Yavaş gelişir .Optimize eder .Çevreye saygılı, ihtiyatlı .Kontrollü .Planlı .Ölçülü
GENEL	.Kısa dönem .Özel çıkarlar .Uzaktan kontrol .İstikrarsız .Fiyat bilinci .Nicelik .Geniş gruplar .Az zaman .Hızlı ulaşım .Sabit program	.Uzun dönem .Tüm çıkarlar .Yerel kontrol .İstikrarlı .Değer bilinci .Nitelik .Bireyler, aileler, arkadaşlar .Çok zaman .Uygun (ve yavaş) ulaşım .Anında değişen kararlar
TURİST AÇISINDAN	.Turist yönlendirilir .İthal yaşam biçimi .Anlama .Kanal ve Pasif .Üstünlük duygusu .Hatıra eşyalar .Gürültü .Plansız gelişme .Sadece yerel düzeyde planlama .Üstün peyzaj değeri ulan yerlerde yoğun gelişme	.Turist karar verir .Yerel yaşam biçimi .Deneyim .Talep edici ve Aktif .Aktif fikirli yaklaşım .Anılar, yeni bilgiler .Sakin .Önce plan, sonra gelişme .Yerel planların bölgesel koordinasyonu .Üstün peyzaj değeri olan yerler korunur
TURİZM GELİŞME STRATEJİSİ AÇISINDAN	.Yeni yapılaşma ve yeni yatak kapasitesi .Girişimciler dışarıdan .Başlıca işlendirme, yerli olmayan kişilere .Çiftçilik azalır, işgücü turizme kayar .Otomobil öncelikli trafik planlaması .Yoğun turizm sezonuna göre kapasite .Doğal ve tarihsel engeller uzaklaştırılır .Yüksek teknoloji ve mekanize turizm tesisleri .Kentsel mimari	.Mevcut yapıların yeniden kullanımı .Sadece yerli girişimciler .Yerel potansiyele göre işlendirme .Çiftçilik ekonomisi korunur ve geliştirilir .Toplu taşıma öncelikli trafik planlaması .Ortalama talebe göre kapasite .Doğal ve tarihsel engeller korunur. .Düşük teknoloji ve selektif mekanize gelişme .Yerel mimari

Kaynak: Gülez (1992:71-79)

Çizelge 4'te de ekoturizm ile kitle turizmi arasındaki yapısal farklar; genel açıdan, özellikler bakımından, turistler açısından ve turizm gelişme stratejisi açısından karşılaştırılmıştır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNEP) araştırmasına göre, ekoturizm bugün turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen segmentlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Emrealp 2000:8). WTO'nun uzun dönemli tahminlerine göre ekoturizm hem turist sayısında hem de toplamdaki payı itibarı ile yüksek bir hızla yükselmeye devam edecektir. Yine WTO'nun 1997 yılında yaptığı bir araştırmada da, ekoturizmin bir formu olarak kabul edilen doğa seyahatlerinin bütün uluslararası turizm harcamaları içinde % 7 civarında bir ağırlığa sahip olduğu belirlenmiştir. Dünya Kaynakları Enstitüsü'ne göre ise 1990'lı yıllarda turizmin genel büyüme hızı yıllık ortalama % 4 iken, bu hız doğa seyahatleri pazarında % 10 ile % 30 arasındaydı. WTO, ekoturizmde yapılan seyahat harcamalarının dünya ortalamasının 5 katı oranında bir hızla arttığını belirtmektedir. Bu artışın ana sebebinin, dünya çapında giderek artan çevre bilinci ve duyarlılığı olduğu söylenebilir. Doğa belgeselleri ve yayınları ile bir çok destinasyon eskisinden çok daha fazla tanınır hale gelmiştir. Bununla birlikte, turizmle ilişkili aktivitelerin ekonomik değerini ölçmek oldukça zordur. Çünkü, eko-turizme çok çeşitli tipte ve büyüklükte iktisadi girişimler katılmaktadır (Gökdeniz, Çeken ve Erdem 2003).

2.2.2. Ekoturizmin Amaçları, İlkeleri ve Önemi

Ekoturizme ilişkin yapılan tüm tartışmalar, son 10 yılda gelişen bir kavramın, geleceğin turizm biçimini belirleyeceğini göstermesi açısından önemlidir. Yoğun kent yaşamı ve doğal ortamdan uzak yapay mekânlar, insanların doğallığa olan yönelimlerini gittikçe artırmaktadır. Bilimsel temellere oturduğu kabul edilen turizm sektörünün ise insanların doğaya olan özlemlerini belirleyici faktör olarak düşünüp, yeni ve değişik turizm olanaklarını sunması kaçınılmazdır. Bu bağlamda doğal değerlerini henüz kaybetmemiş ya da bozulmaya ilişkin ciddi tehlikelere konu olmayan yöre-bölge ve ülkeler, geleceğin turizm biçimi olan ekoturizmin çekim noktalarını oluşturacaktır (Özyaba 2001:17; Neyişçi 1998:317).

Öztunalı ve Kayır (1998:317) ekoturizmin asıl amacını; “kitle turizminin tersine, turist sayısını aza indirmek ve turizmi yılın tamamına yaymak, doğal çevreye yapılan baskıyı azaltmak, tahribatı düzeltmeye değil önlemeye yönelik planlama

yapmak ve uzun vadeli ekonomik çıkar gözetmek” şeklinde açıklamıştır. Ekoturizm, ayrıca yerel boyutlu ve ekolojik krizi önlemeye yönelik olduğundan, uzun vadede de, sosyo-ekonomik fayda sağlayıcı bir araç olarak gözükmektedir (Korkmaz ve Tolunay 2002).

Boo'ya göre (1991:4) ekoturizme katılanlar (ekoturist), bozulmamış doğa parçalarını gezerek, bu tür yerlerin korunmasına yönelik çalışmalar yapıldığını görmek isterler. Bunun için ekoturistler tek bir tatil beldesine gitmek yerine, birçok korunmuş arazi parçalarını gezmeyi tercih ederler. Örneğin, yapılan gözlemler sonucunda araştırma alanı olan Doğu Karadeniz Bölgesine gelen turistlerin çoğu, sürekli aynı yerde kalmaktansa, ziyaret süreleri içinde çeşitli doğal alanları ve yaylaları gezmeyi tercih etmektedirler. Bu alanlara gelen turistlerden elde edilecek gelirin, yine bu alana ilişkin kullanılması söz konusu olduğundan, ekoturizmin yerel ve bölgesel ekonomik gelişmeye katkıları olduğu söylenebilir. Ayrıca, ekoturizm uygulandığı alana önemli oranda istihdam etkisi yapabilir; tur rehberliği, park koruyuculuğu, konaklama tesisleri, hediyelik eşya imalatı ve yiyecek-içecek yerleri gibi. Bu tür istihdam alanları kırsal kesimdeki işlerden ve tarımdan daha kazançlı olabilmektedir.

2002 yılında Quebec'te düzenlenen Dünya Ekoturizm Zirvesi'nden sonra, Dünya Turizm Örgütü (WTO) de ekoturizmin amaçlarını şöyle belirlemiştir:

- Turizmin, doğal ve geleneksel çevreye verdiği tahribatın en alt düzeye indirilmesi,
- Turistlere ve yerel halka, doğanın ve geleneksel sosyo-kültürel çevrenin korunmasına yönelik eğitim verilmesi,
- Turizmin, yerel halkın ihtiyaçlarını karşılayan, yerel yönetim ve halkla işbirliği içinde gelişen sorumlu bir ticaret olarak özendirilmesinin sağlanması,
- Koruma kapsamındaki doğal ve sosyo-kültürel alanların yönetimi için kaynak ayrılması,

- Turizmin negatif etkisinin en alt düzeye indirilmesi amacıyla, sosyo-kültürel ve doğal çevreye yönelik uzun vadeli takip ve değerlendirme programlarının desteklenmesi,
- Turizmin, yerel halkın geçimine katkıda sağlayacak şekilde geliştirilmesi,
- Turizmin gelişiminin yörenin sosyal ve çevresel kapasitesini artıracak şekilde gelişmesinin temini,
- Çevreyle uyumlu, doğal ve geleneksel sosyo-kültürel yaşamla iç içe geçen, yöresel bitki ve yaban hayatını koruyan turizm şeklinin altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi.

Ekoturizmin ilkeleri, bu turizm şeklinin yapıldığı bir alanda değerlendirme ölçüsü olarak da kullanılabilir. Bunun için ilkeler açıkça belirtilerek, prensipleri oluşturan faktörler saptanmalı, her faktörün işlevsel tanımlaması yapılmalı ve elde edilen bulgular ölçülebilir hale getirilerek, bu ölçümler yapılmalı. Buna bağlı olarak ta sonuçlar değerlendirilerek alanın etkisi artırılmalıdır. Wallace ve Pierce'e göre (1996) ekoturizmi altı ilkeyle incelemek mümkündür. Bunlar;

- Çevre ve yerel halk üzerinde en az olumsuz etkiyi yapacak bir kullanım tarzının belirlenmesi,
- Alanın doğal ve kültürel sistemine karşı duyarlılığı ve bilinci artırma,
- Yasal olarak yönetilen ve diğer doğal alanların yönetimi ve korunmasına katkıda bulunmak,
- Alanda yapılacak turizm miktarı ve türünün belirlendiği karar verme aşaması başlangıcında ve uzun dönemde yerel halkın katılımını sağlamak ve artırmak,
- Yerel halka faydalar sağlamak ve turizmin geleneksel uygulamaların yerini alması,
- Yerel halk için özel fırsatlar sağlama; doğa turizminde yerel halktan çalışanları kullanmak.

2.2.3. Ekoturizmin Sürdürülebilirlik Açısından İncelenmesi

Sürdürülebilir kalkınmanın, dünyanın geleceği açısından öneminin kavranması, her sektörü kendi işi ile ilgili çözümler üretmeye itmiştir. Turizm de, yoğun çevresel etkileşimi ile bu çözüm ortamının doğmasına gerek duymaktadır. Bu amaçla, turizm sektörü içerisinde, çevresel değerler ve sürdürülebilir kalkınma kavramları arasında değişik çözümlere ulaşmayı amaçlayan farklı yorumlar yapılmıştır. Turizm, çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramları arasındaki başlıca öğelerin ilişkilendirilmesi üç temele dayanmaktadır (Tosun 2001; Kahraman 1994:75);

- Turizm ile doğal ve kültürel çevre arasında sıkı bağların bulunması, çevrenin turist için başlıca çekim unsuru olması,
- Çevresel etmenlerin turizmi etkilemesi,
- Turizmin çevre üzerinde yarattığı etkiler.

Kahraman ve Türkay'a göre (2004:88) bu üç olgu, turizm ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki göstergeleri oluşturmaktadır ve bununla birlikte, sürdürülebilir turizm ile ilgili tüm değerlendirmelerde göz önünde bulundurulması gereken temel noktalar.

Sürdürülebilir turizm gelişimi, gelecek yaratmak adına fırsatlar oluştururken ve geliştirirken, bugünün turistleri ve ev sahibi toplumlarının da beklenti ve gereksinimlerini karşılar. Bu olguda, kültürel entegrasyon, ekolojik çevre, biyolojik çeşitlilik ve yaşamsal sistemler desteklenirken, ekonomik, sosyal ve estetik gereksinimlerin karşılanabileceği yollarda bütün kaynakların yönetilmesinin planlanması gerçekleşmiş olmaktadır. Buna göre, sürdürülebilir turizmin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Kahraman ve Türkay 2004:88):

- Doğal, tarihi ve kültürel kaynakların, turizmin günümüz toplumu için oluşturduğu faydanın sürekliliğinin yanısıra gelecekte de kullanımı için korunması,
- Turizm gelişiminin, turistik bölgede çevresel ve sosyo-kültürel

problemlere yol açmayacak şekilde planlanması ve yönetilmesi,

- Gereksinim duyulan yerlerde genel çevre kalitesinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi,
- Yüksek oranda bir turist doyumu ile turistik destinasyonun pazarlanabilirliğinin ve popülerliğinin devam ettirilmesi,
- Turizmden elde edilen faydanın, toplum içinde daha geniş kesimlere yayılması.

Bu özelliklere göre daha genel bir tanım yapmak gerekirse; "sürdürülebilir turizm, turistlerin ve yerel halkın gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün verilmeden karşılanması" dır (WTTC 2001:32). Kahraman ve Türkay'a göre ise (2004:88); "sürdürülebilir turizm, çevre değerleri, toplum ve kültürün, gelişen turizmin kurbanı değil, bu gelişmeden faydalananlar olarak yürütüldüğü ve yönetildiği bir üretim biçimidir". Bunlara bağlı olarak diğer bir tanımlamayı da Akış (1999:33) yapmıştır. Akış da; sürdürülebilir kalkınmanın, çevresel değerler üzerinde bir olumsuz etkiye neden olmadan, ekonomik kalkınmanın devam ettirilmesini özellikle vurguladığı göz önünde bulundurulduğunda, sürdürülebilir turizmi, "sektörü besleyen doğal çevre ve insan kaynaklarını olumsuz yönde etkilemeden, turizmin kapasitesini ve turizm ürünlerinin kalitesini artırmak" olarak tanımlamıştır (Akış 1999:37).

Görüldüğü üzere, sürdürülebilir turizm tanımları da turizmin çevreye duyarlı formlarıyla paralellik göstermektedir. Doğa turizmi, düşük etkili turizm, yumuşak turizm, doğal yaşam turizmi, yeşil turizm, çevreyle dost turizm, çevresel yolculuk, özel ilgi turizmi, sorumlu turizm, kırsal turizm, alternatif turizm ve ekoturizm gibi adlarla anılan ve hepsinin de temelde dayandığı doğal kaynaklara sorumlulukla yaklaşımı açıklayan turizm türlerinin hepsinin sürdürülebilir turizm yaklaşımına örnek oluşturabileceği düşünülebilir.

Bazı çalışmalarda, tur operatörleri ve seyahat acentaları tarafından sürdürülebilir turizm ve ekoturizm kavramları yanlış anlaşılmakta ve bu kavramlar birbirine karıştırılmaktadır. Ekoturizm doğayı temel alan bir turizm çeşididir. Ancak, sürdürülebilir turizmin bundan ayrı olarak ekonomik ve sosyal yönleri de vardır. Bu yönden bakılırsa, ekoturizmin sürdürülebilir turizm yerine kullanılmaktan

çok, sürdürülebilir turizme bir giriş niteliği taşıdığı ve sürdürülebilir turizmin bir aşaması olabileceği görülmektedir (Kahraman ve Türkay 2004:88). Sürdürülebilirlik ancak gerekli koşulların karşılanması ve devamlılığıyla gerçekleşebilir. Ekoturizmin, sürdürülebilir turizm karakterine sahip olabilmesi için sürdürülebilirlik özelliklerini kendi uygulamalarına yansıtması gerekir (Erdoğan 2003:163). Ekoturizmin temeli, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı amacına dayanmakta ve bu nedenle ekoturizm, bir sürdürülebilir turizm etkinliği sayılmaktadır (Kahraman 1998; Korkmaz ve Tolunay 2002).

Bir aktivitenin sürdürülebilir ekoturizm kategorisine girebilmesi için aşağıda belirtilen özellikleri içermesi gerekir (Lascrain 1996; Kurdoğlu 2002:76);

- Çevre etiğini pozitif yönde desteklemeli ve katılımcıları bu yöndeki davranış biçimlerini geliştirmelidir,
- Kaynaklara zarar vermemeli ve doğal çevreyi tüketmemelidir,
- Dışsal (esas olmayan) değerlerden çok asli (gerçek) değerler üzerinde yoğunlaşılmalıdır. Dışsal kaynaklar (örneğin; hizmet ve olanaklar) hiçbir zaman çekim noktası olamazlar,
- İnsan değil, çevre merkezli olmalıdır. Ekoturist çevreye uyumludur,
- Yaban hayatına ve çevreye faydası olmalıdır,
- Doğal çevre ve kültürel kaynaklarla ilk elden buluşmayı sağlamalıdır,
- Yerel topluluklar aktif olarak turizm sürecinin içinde olmalıdır,
- Memnuniyet düzeyi, fiziki başarı ya da heyecan düzeyine göre değil, eğitim ve/veya takdire göre ölçülmelidir,
- Ekoturizm, hem rehberler hem de katılımcılar açısından derin bilgi ve hatırı sayılır hazırlıklar ve istek gerektirir.

Ekoturizm destinasyonları, hassas ekosistemler olması ve bu bölgelerde yapılacak herhangi bir turizm hareketinin doğal kaynakların (biyolojik çeşitliliğin, fauna habitatlarının) yok edilmesine, hatta çevresel kirliliğin yaratılmasına sebebiyet verebilmektedir (Erdoğan 2003:165).

Bazı ekoturizm uygulamalarının ekosistemlere minimum negatif etki yarattığı, yerel halka alternatif geçim fırsatları sağladığı gözlenmiştir. Ekoturizm, ekolojik olarak hassas alanların korunmasına, bu alanlara yakın yerlerde yaşayan halkın

sosyal-ekonomik açıdan gelişmesini sağlamaktadır (Arpa 2005; Kahraman ve Türkay 2004,35; Korkmaz ve Tolunay 2002).

Dünya Turizm Örgütü 2010 yılında ekoturizmin önemli bir pazar olacağını belirtmektedir. Ekoturizmin ekonomik olarak katkıda bulunabilmesi turizm endüstrisi, kamu kurumları, yerel halk ve turistlerin arasında kurdukları iletişime bağlıdır (www.world-tourism.org).

Eylül 2001’de Avusturya’nın Salzburg kentinde, “Dağlık Bölgelerde Ekoturizm” konulu konferansın sonuç bildirgesinde, ekoturizmin sürdürülebilirliğine ilişkin olarak aşağıdaki konular ilgili tüm ülkelere tavsiye edilmiştir (Yücel 2002);

- Ekoturizm, her ulus, bölge ve turizm merkezi için özel bir turizm politikası, stratejisi ve programına ihtiyaç duyar. Farklı alanların turizm politikalarının ve stratejilerinin aynen benimsenip uygulanmaya çalışılması, sürdürülebilir sonuçlar alınmasında yeterli olmayacaktır.
- Ekoturizm, doğal kaynakları korumalı, yerel kültürlerin ve ekoturizm için belirlenen alanların sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunmalıdır.
- Ekoturizme ilişkin olarak yapılan turizm planları, turizm sektörü ile sınırlı olmayıp, yerel halkı ve ilgili diğer sektörleri de içermelidir. Bu planlama belirlenen öncelikleri, değerleri ve yerel halkın bilgilerini birbirine uyumlaştırmalı, yerel halkın katılımını güçlendirmeli, takip ve kontrol mekanizmalarına imkân tanımalıdır.
- Sürdürülebilir ekoturizm, kaynakları içinde ve çevresinde sınırlarını oluşturabilmek için kriterler ortaya koymalıdır. Bu kriterler, ekoturizm merkezini rezerve edilmiş alanlara, düşük ya da orta derecede etkilenen bölgelere bölecek şekilde düzenlenmelidir.
- Tabelalar, alternatif gezi güzergahları, farklı giriş noktaları, enformasyon merkezleri, turistlerin etkili biçimde kullanımında önemlidir. Turistlerin eğitimi ve destinasyon içinde yer alan bölgelerin kullanım düzeyini belirlemek için bunların varlığı gereklidir. Böylece popüler alanların yükü azaltılmış olacaktır.
- Çevre eğitimi ve eğitimin verileceği anlatım merkezleri, kültürel miras ile ilgili konularla da bütünleşebilmelidir. Ayrıca, profesyonel rehberlerin

ziyaretçiler üzerindeki kontrolü, onların yaratabileceği olumsuz etkilerin önlenmesi açısından son derece önemlidir.

- Turizm sektörü, ürünlerinde, sürdürülebilir ulaşım araçlarını, araçlardan arındırılmış bölgeleri, optimum yürüyüş ve bisiklet güzergahları, seyahat ve bagaj gibi hizmetleri ile boşlukların olmadığı ulaşım zincirini sunabilmelidir.
- Seyahat acenteleri, tur operatörleri, turizmle ilgili örgütler ve yerel yönetimler ile stratejik ortaklıklar kurulmalıdır.
- Ekoturizme elverişli bölgelerde, yerel örgütler, sivil toplum kuruluşları ya da küçük ve orta ölçekli girişimlerin oluşturulabilmesi ve eğitim merkezleri kurulması için sübvansiyon zorunluluğu getirilmelidir.
- Sezon dışı dönemlerde, doluluk oranlarının artırılması için sürekli ve kalıcı programlar ile tanıtımlar yapılmalıdır.
- Kırsal turizm ve ekoturizmin arzının otantikliğinin garanti altına alınması ve geleneksel kültür ile kırsal (dağlık) bölgelerdeki değerlere dayanan yeni turizm ürünlerinin oluşturulması yoluna gidilmelidir.

2.2.4. Ekoturizmin Çevresel Etkileri

Çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır (www.cevreorman.gov.tr; Kahraman ve Türkay 2004:34; Erdoğan 2003:155; Yağcı 2000:70). Ekoturizm de bu ortamda, çevreyle dost ve sürdürülebilir potansiyeli yüksek alternatif özgün aktiviteler sunmaktadır (Lindsay 2003). Ekoturizm anlayışı, bu harekete elverişli yerlerin ve kaynakların uzun vadeli korunması fırsatını sağlar. Ekosistemin ve biyolojik çeşitliliğin korunarak, yok edilmesinin engellenmesinde önemli bir fırsat oluşturur (Lindsay 2003; Tosun ve Şahin 2006).

Ekoturizm hareketinin, olumlu çevresel ve sosyal etkileri olsa da iyi organize edilmediği ve yönetilemediği takdirde, kitle turizmi kadar çevresel tahribata sebebiyet verebilmektedir (Weaver 1999; Erdoğan 2003:156; WTO 1997). Ekoturizm

destinasyonlarında, alt yapısız ve plansız bir turizm hareketi, doğal kaynakların yok olmasına ve çevresel kirliliğe neden olur (www.tod-tr.org/ekoturizm.htm).

Ekoturizmin yerel çevreye olası olumsuz etkileri (Kahraman ve Türkay 2004:89; Yücel, 2002) ;

- Aşırı kalabalığın yarattığı tehdit,
- Erozyon,
- Ormanların tahribi,
- Artan ulaşım olanakları
- İnşaat faaliyetlerinin yarattığı tahribat,
- Nadir kaynaklar için artan rekabet ortamının yaratacağı sorunlar

Bunların yanında;

- Turistlerce üretilen çöpler,
- Bazı durumlarda turist hareketlerinin doğal kaynaklara zarar vermesi,
- Doğal hayat faaliyetleri ve üremeleri üzerindeki olumsuz etkileri (Tisdell 1996:13).

Yukarıda sayılan olası tehditlerin gerçekleşmesi durumunda alanın turistik çekiciliğine olumsuz yansiyacağından, alanda gerçekleştirilecek bir ekoturizm faaliyeti için gerekli planlama ve organizasyonların (alt ve üst yapı) yapılması bu gibi sorunların oluşmasına mani olacaktır.

Doğal alanlarda turizmden kaynaklanan bazı olumsuz etkilerin olması, bu alanların turizmde kullanılmayacağı anlamına gelmez. Uygun yönetim ve planlama ile turizmin doğal çevre üzerindeki olumsuz etkileri azaltılabilir (Tisdell 1996:14). Ekoturizm faaliyetlerinin yapıldığı doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada yardımcı olası tedbirlerden bazıları şunlardır (Erdoğan 2003:154; Özyaba 2001:19):

- Ekoturizm faaliyetlerinin yapıldığı bölgelere girişte ücret alınması,
- Yörenin ekolojisine ilişkin bilimsel nitelikteki bilgilerin bu faaliyetlerin programlarına dahil edilmesi,
- Nesli tükenmekte olan canlıların korunması, üremelerinin sağlanması,

- Doğal çevrenin rehabilitasyonuna ve ağaçlandırılmasına önem verilmesi (Lindsay 2003),
- Koruma altındaki bölgelerde izin kâğıdı kullanılması,
- Tesis yapımlarını, turizmin gereksinimlerini karşılayacak düzeyde tutmak,
- Korunan alanlara turistlerin ziyaret çeşitlerini ve sayılarını sınırlamak (gereği halinde) (Tisdell 1996:14).

Daha basit ve sade hizmetlerle yetinebilen ekoturistler olumsuz çevresel etkileri minimize edebilmektedir. Ekoturizm faaliyetlerinin çoğu milli parklar ve koruma altına alınmış diğer alanlarda gerçekleştiği için, bu alanlarda ekoturizmin doğru ve yeterli kaynaklarla yönetilmesi önem arz etmektedir. Aksi takdirde süreç içinde ekoturizmin aşırı kullanım, çevresel tahribat ve potansiyel faydaların gittikçe azalması gibi olumsuz etkileri görülmesi kaçınılmaz olacaktır (Yücel 2002). Çevresel değerlerin bütününi oluşturan biyolojik çeşitlilik, sulak alanlar, kıyı alanları, milli parklar, tabiat parkı gibi turizmin faydalandığı ve talep oluşturan bölgelerin bozulmadan gelişmesi için, koruma ve kullanma dengesi gözetilerek planlamalar yapılmalıdır (Dindar 2002:263).

2.2.5. Ekoturizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri

Ekoturizmin cazip yönlerinden biride, doğanın korunmasıyla kazanç ve iş anlamında ekonomik faydalar sağlama potansiyeli olmasıdır. Ekoturizm eğilimini destekleyenler onun sosyo-ekonomik değerini vurgulamakta ve aşağıda belirtilen olası bazı sosyo-ekonomik faydalar içerdiğini savunmaktadırlar (Tisdell 1996:16):

- Ekoturizm sayesinde doğrudan iş imkânı yaratılmış olur,
- Ekoturizm yerel ekonominin gelişmesine öncülük ederek; oteller, restoranlar, hediyelik eşya satan yerler ve seyahat hizmetleri gibi turizm endüstrisi ile ilgili aktiviteleri destekler,
- Mal ve döviz kazancı sağlayarak ülkelerin gelişmesini sağlar
- Tarımın olmadığı bölgelerde yerel ekonomiyi çeşitlendirir,

- Ulaşım ve iletişim sistemleri altyapılarının gelişmesi sonucunda yerel halka hizmet etmiş olur,
- Ekoturizm yerel ürünlere olan talebi artırır,
- Kenarda kalmış tarıma elverişli geniş toprakların verimli kullanılmasını özendirerek, bu yerlerin doğal bitki örtüsü ile kalmasına olanak verir,
- Uygun yönetildiği takdirde, özellikle ekoturizm faaliyetlerinin yapıldığı milli park v.b yerlerin yetkililerine, bu yerlerin kendi finansmanını sağlayan bir mekanizma olarak doğal mirasın korunmasına hizmet eden bir araç olmuş olur,
- Ekoturizm, ekonomik destek sağlayarak, yerel kültürlerin korunması sağlar,
- Turizm gibi, kültürler arası anlayış ve küresel iletişimi kolaylaştırıcıdır.

Ekoturizme çok çeşitli tipte ve büyüklükte iktisadi girişimlerin katılması ve bu işletmelerin bir kısmının diğer turizm aktivitelerine de katılıyor olması gibi nedenlerden dolayı, ekoturizmle ilgili göstergeler, elde edilmesi zor ve sağlıklı bir ölçüm için yeterli olmayan göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekoturizmin doğada yapılan diğer turizm aktiviteleri ile bir tutulması, bu pazarın gerçek büyüklüğünün doğru olarak tespit edilebilmesinde bir engeldir (Yücel 2002). Turizmde olduğu gibi, ekoturizmin de ekonomik yararını, doğrudan ve dolaylı yararlar şeklinde ayırmak mümkündür. Doğrudan etkiler, turistlerin oradaki faaliyetleri için doğrudan ödediği paradır. Dolaylı etkiler ise, turist ihtiyaçlarını karşılayanların, bu ihtiyaçları karşılamak için gerekli mal ve hizmet alımları için üçüncü kişilere, turistlerden elde ettikleri gelirlerin bir kısmını aktarmaları ile ortaya çıkmaktadır (Olalı ve Timur 1988:101; Yücel 2002; Tosun ve Şahin 2006).

Ekoturizm için doğrudan ekonomik faydanın yanı sıra, dolaylı ekonomik faydanın da bölgede kalması çok önemlidir. Eğer turistlere sunulacak ürünler için gerekli malzemeler dışarıdan alınıyorsa burada 'leakage' yani 'ekonomik gelirin dışarıya sızması' yaşanmaktadır (Yücel 2002). Dünya Bankası'nın yapmış olduğu araştırmaya göre, gelişmekte olan ülkelerin turizmden elde ettikleri gelirlerinin yaklaşık % 55'inin turist gönderen ülkelere geri dönmektedir (Boo 1992; Tosun ve

Şahin 2006). Örneğin Kenya, her yıl milli parklarını ziyaret eden ve safarilere katılan kişiler için yazılmış rehber kitapları ve bu turlarda kullanılan araçları dışardan ithal ederek, elde etmiş olduğu gelirlerin yaklaşık % 45' ini başka ülkelere geri vermektedir (Tisdell 1996:17).

Dışarıya sızdırma oranı büyüdükçe, ekoturizmin bölgede yarattığı doğrudan ekonominin, bölgedeki koruma ve sürdürülebilirlik etkinlikleri için oluşturulacak fonlara gitme olasılığı azalacağı gibi, yerel halkın da ekoturizmden beklediği faydayı elde edememesi sonuçlarını doğuracaktır. Ekoturizmin ekonomik katkısı yerel girişimcilere yönelik olmalı; araç kiralama, rehberler, rekreasyon ve el sanatları gibi mal ve hizmetler yerel girişimcilerce karşılanmalıdır (Tosun ve Şahin 2006).

2.2.6. Ekoturizmin Korunan Alanlarla İlişkisi

İnsanlar tarafından çevreye verilen zararlar ve oluşan bozulmalar, önceleri doğanın kendini yenileyebilme yeteneği sayesinde fark edilememiş, fark edilebilenlerin de çevre tarafından bu tehditlerin yok edebileceği düşünülmekteydi (Arpa 2005b; WTO 1998). Ancak, zamanla çevreye nicel ve nitel olarak baskının artması, çevrenin kendini yenileyebilme yeteneğinin çok üstüne çıkmış ve çevre hızla bozulmaya başlamıştır. Bu bozulmaların farkına ancak hava ve su kirlenmesi sonucunda karşılaşılan kitlesel ölümler ve gıda güvenliğine yönelik gözlemlenen tehditler sonucunda varılabilmektedir. Hava, su, toprak kirlenmesiyle başlayıp, bitki örtüsü ve hayvan topluluklarının yok olmasına varan çevre sorunları, en azından sorunlarla karşılaşarlarda belli bir gelecek kaygısı uyandırmıştır. Özellikle 18. yüzyılın sonunda, çevrenin ve doğal kaynakların korunması konusu dünyanın pek çok ülkesinde doğa araştırmacıları tarafından belirgin derecede vurgulanmaya başlanmıştır. Bu aşamaya kadar çevrenin ve doğal kaynakların korunmasına yönelik çalışmalar bireysel çabalardan ibaret kalmıştır. 21. yüzyıla gelindiğinde küresel ölçekte doğanın korunmasına ilişkin çabaların ve eğilimlerin arttığı görülmektedir (Arpa 2005b; Küçük, Arpa ve Özmen 2004). İnsanlığın ilerlemesini sürdürmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve beklentilerini yerine getirmek için bugüne kadar gösterilen çabaların pek çoğunun sürdürülebilir

olmayan girişimler olduğu 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" raporunda açıkça belirtilmiştir. Yine insanlığın, kalkınmayı sürdürülebilir kılacak gücü olduğu, kaynakların bugünkü ihtiyaçlara yetmesini sağlarken gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânını ellerinden almamanın mümkün olduğu da vurgulanmıştır (Arpa 2005b).

Bu sebepten dolayı, gerek ulusal ve gerekse küresel düzeyde acil olarak atılması gereken adımlar tanımlanmış ve öncelikli atılan adımlardan birisi, çeşitli nedenlerden dolayı etkilenen türlerin ve ekosistemlerin yerinde korunması için korunan alanların genişletilmesi ve kaynak değerlerinin korunması için işbirliğinin güçlendirilmesi olmuştur. Bu çabalarla birlikte özellikle biyolojik çeşitlilik ve doğal-kültürel kaynak değerleri açısından zengin alanlar milli park ve benzeri bir koruma statüsü ile koruma altına alınmıştır (Küçük, Arpa ve Özmen 2004).

Ekoturizmin özellikle korunan alanlarda uygulanmasına yönelik teşvik edilme ve uygulama sebeplerini incelemek gerekirse (Drumm ve Moore 2002);

- Ekosistemler üzerine olan etkileri en alt düzeye indirmek,
- Bu alanlarda yaşayanlar için alternatif ekonomik kaynaklar sağlamak,
- Alanların doğal ve kültürel değerleri ortaya çıkarmak,
- Ziyaretçilerin ve alanlarda yaşayanların bilgilendirilmelerini sağlamak,
- Uygulamaları bütün ilgi gruplarının katılımıyla gerçekleştirmek,
- Yöre insanının içinde yaşadığı değerlere sahip çıkarak korumasını sağlamak,
- Bu alan için sürdürülebilir bir mali mekanizmanın kurulmasını sağlamak,
- Bilimsel ve eğitsel çalışmalara olanak sunmak,
- Faaliyetlerin olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymak.

Bu amaçlara göre, gerek statü kazandırılmış ve gerekse diğer potansiyel alanlar gibi biyolojik çeşitlilik ve doğal-kültürel kaynaklar açısından zengin alanlar için ekoturizm bir koruma aracı olarak da kullanılabilir. Bu doğrultuda korunan alanlar için ekoturizmin önemi (Arpa 2005c);

- Ekoturizm, geleneksel turizmin aksine, gerek korunan alan ve gerekse potansiyel alanların biyolojik çeşitliliğini korumayı hedefler. Alanların kaynak değerlerinin olduğu gibi korunması, yönetilmesi ve kullanılması ana amaçtır,
- Ekoturizm gerek korunan alanlar ve gerekse potansiyel alanlar için alternatif ekonomik bir gelir kaynağı olabilir,
- Ekoturizm, yöre insanı ile korunan alan yöneticileri arasında iletişimi ve işbirliğini artırmak için önemli bir etken olabilir,
- Planlı ve iyi bir ekoturizm uygulaması ile geleneksel turizmin neden olduğu tehditler uygulamalı olarak ve daha kolay vurgulanabilir. Korunan alanların ne kadar hassas ve kırılgan olduğu, yok olmaları halinde nelerin kaybedilebileceği sergilenebilirken çevresel eğitim ve bilinçlendirme de sağlanarak sürdürülebilir gelişme ve koruma bilinci artırılabilir,
- Ekoturizm yöre halkı ve ziyaretçilerin eğitimi ve bilinçlenmesi konusunda fırsatlar sunabilir. Çünkü, ekoturizm uygulamalarının en önemli amaçlarından birisi de gerek ziyaretçilerin ve gerekse yöre halkının eğitimi ve bilinçlendirilmesini sağlamaktır. Statü kazandırılmış alanlarda eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarına yönelik uygulamalar yapılmaktadır. Ancak, statü kazandırılmamış alanlar ile eğitim ve bilinçlendirme amaçlı yeterli hizmet ve olanakların bulunmadığı alanlarda ekoturizm uygulamaları bu fırsatı en iyi şekilde sunabilecektir (Yücel 2002).

Gerekçelere bakıldığında, planlı ve programlı uygulanan bir ekoturizm uygulamasının, gerek korunan alanlar ve gerekse potansiyel alanlar için bir koruma aracı olarak kullanılabileceğini görmekteyiz. Ancak, atlanılmaması gereken önemli bir nokta da, ekoturizmin koruma yönetimi için tek bir araç olmadığı, bu araçlardan sadece birisi olduğudur. Çünkü, ekoturizm de bazı olanakları ve tehditleri beraberinde getirmektedir. Hedef, fırsatları artırmak ve tehditleri azaltmaktır (Drumm ve Moore 2002).

2.2.6.1. Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları ve Korunan Alanlarda Ekoturizm Uygulamaları

Türkiye, bulunduğu coğrafi konumdan dolayı biyolojik çeşitlilik, korunan alanlar ve sürdürülebilir kalkınma alanında gerçekleştirilecek olan pek çok uluslar arası bölgesel çalışma ve oluşum içinde bulunma şansına sahiptir (Yalınkılıç ve Arpa 2005). Korunan alanlarda mevcut duruma genel olarak bakıldığında, gerçekten de hassas ekosistemler üzerinde pek çok baskı ve tehdidin olduğu, ancak bir taraftan bu alanların geliştirilmesi, yönetimi ve sayıları ile alanlarının artırılmasına yönelik de girişimler olmaktadır. Korumayla bağlantılı olarak öncelikle korunan alanlar içerisinde ve çevresindeki yöre insanının, akabinde bölgesel ve ulusal ekonominin sürdürülebilir gelişmesini ve istihdam sağlamayı destekleyen ekoturizm uygulamalarına yönelik çalışmalar önemli girişimlerdendir (Yalınkılıç ve Arpa 2005).

Türkiye’de doğa korumanın tarihçesine bakıldığında; 1937 yılında çıkarılan 3116 ve 3167 sayılı kanunlar ülkemiz doğa ve yaban hayatının korunmasında yürürlüğe giren ilk yasalardır. 1956 yılında kabul edilen 6831 sayılı Orman Kanununun 25. maddesi ile nadir özellik ve güzellik arz eden sahaların Milli Park rejimine alınması sağlanmış, yine bu madde ile mesire yerleri ihdas etme imkânı elde edilmiştir (Arpa 2005a). Bu yasaya dayanılarak ilk defa; 1956 yılında Belgrad Orman Mesire Yeri, 1958 yılında Yozgat Çamlığı Milli Parkı, 1958 yılında 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu’na göre "Belgrad Geyik Üretme İstasyonu" tesis edilmiştir. Milli Park, Av-Yaban Hayatı ve Mesire Yerleri ile ilgili çalışmalar, Orman Genel Müdürlüğü bünyesinde uygulanmaya başlamıştır. Ulusal anlamda doğa koruma ve milli parklarla ilgili çalışmalar devam ederken diğer taraftan da dünyada doğa koruma ile ilgili yaşanan gelişmelere çeşitli aşamalarında entegre olunmuş ve pek çok uluslararası sözleşme, anlaşma ve protokoller imzalanmıştır. Biyolojik çeşitlilik ve doğa koruma ile ilişkili taraf olduğumuz ve imzaladığımız başlıca uluslararası sözleşmeler (T.C. ÇOB 1998);

- RAMSAR (Sulak Alanlar) Sözleşmesi,

- CİTES (Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Ticaretine İlişkin Sözleşme) Sözleşmesi,
- Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi,
- İklim Değişikliği Sözleşmesi,
- BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi,
- Avrupa Peyzaj Sözleşmesi,
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi (Paris),
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına ait Sözleşme (Barcelona),
- Bern Sözleşmesi (Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi) dir.

Doğa korumada uluslararası sözleşmelerin yanı sıra doğa koruma hedeflerinin belirlendiği ulusal bazda hazırlanmış bazı dokümanlar da vardır. Bunlar (Yalınkılıç ve Arpa 2005:7);

- Beş Yıllık Kalkınma Planları,
- Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı,
- Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı,
- Türkiye Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Eylem Planı,
- Ormancılık Sektör İncelemesi/ Sürdürülebilir Orman Yönetimi Girişimi,
- Türkiye Bitki Çeşitliliğinin Yerde Korunması (in-situ) Ulusal Planı,
- Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Ulusal Raporu,
- Avrupa Müktesebatına Uyum için Türkiye Ulusal Programı,
- Ulusal Sulak Alan Stratejisi ve Biyolojik Çeşitliliğin Sürdürülebilir Kullanımı ve Doğa Koruma İçin Yasal Çerçevenin Akılcı Hale Getirilmesi Stratejisi,
- Avrupa Birliği Mevzuat ve Politikaları çerçevesinde bazı yönetmelikler ve politikalar da koruma konularını kapsayan çalışmalardır.

Günümüzde, Türkiye'deki koruma faaliyetleri; milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, tabiat anıtı, yaban hayatı koruma ve geliştirme sahası, yaban hayatı üretme istasyonu, özel çevre koruma alanı, doğal ve arkeolojik sit alanları, muhafaza ormanları, tohum ve gen bahçeleri gibi statülerle yapılmaktadır (Çizelge 5). Farklı statülerle tanımlanan korunan alanlar ülke yüz ölçümünün yaklaşık % 9'unu kaplamaktadır (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Brifing Notları 2004). Milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, tabiat anıtı statüsündeki korunan alanların toplamı 868.631 ha. (Türkiye yüzölçümünün % 1.07'si), yaban hayatı koruma ve geliştirme sahası statüsündeki korunan alanlar toplam 1.450.000 ha'lık alan kaplamaktadır. 6831 sayılı Orman Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4856 sayılı Çevre Orman Bakanlığı Kuruluş Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu, 797 sayılı Kuşların Korunması İle İlgili Sözleşmeye İlişkin Kanun, 2862 sayılı Doğal ve Kültürel Değerlerin Korunması ile ilgili Kanun, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 1634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu doğal değerlerin korunması üzerinde etkili hükümler içermektedir (Arpa, Küçük ve Özmen 2004).

Türkiye'de tarihi, kültürel, doğal kaynak değerleri ile zengin biyolojik çeşitliliğin bulunduğu alanlar farklı kurum ve kuruluşlar tarafından ve farklı pek çok kategori ve statülerde koruma altına alınmıştır ve alınmaktadır. Günümüzde, ülkemizin kaynak değerleri 16 farklı koruma statüsüyle korunmaktadır. Bu koruma statülerinin bir kısmı ulusal mevzuatlara göre ilan edilirken, bir kısmı da uluslararası sözleşmelere dayanarak ilan edilmektedir (Yalınkılıç ve Arpa 2005).

Bu bağlamda Türkiye, ekoturizm uygulamaları açısından zengin biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynak potansiyeline sahip bir ülkedir. Son yıllarda turizm faaliyetlerinde gözlenen değişme ve çeşitlilik, Türk turizm sektörüne de yansımış ve özellikle doğaya dayalı turizm faaliyetlerinden yayla turizmi, botanik turizm, ornitolojik turizm, foto safari, rafting vb. aktivitelere talep artmıştır. Turizm sektöründeki yatırımlar da bu yöne doğru kaymaya başlamıştır (Erdoğan 2003:120; Akpınar 2003). Öyle ki, kitle turizmine önemli bir alternatif olarak gösterilmektedirler. Ancak, turizm sektörü tarafından

teşvik edilen doğaya dayalı turizm faaliyetlerinin tamamı ekoturizm olarak tanımlanamaz. Türkiye, sahip olduğu bu potansiyeli değerlendirebilmek için bazı çalışmalara gerek duyulmaktadır. Öncelikle ulusal-bölgesel planlarda ekoturizm uygulama kriterleri ve plan kararları yer almalıdır. Yine bu konuda, ulusal bazda stratejiler geliştirilmelidir (Küçük, Arpa ve Özmen 2004).

Çizelge 5. Doğa Korumaya İlişkin Mevcut Yasalar, İlgili Kurumlar ve Statüler

2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Çerçevesinde	Milli Park	35 adet; 709.61 Ha
	Tabiatı Koruma Alanı	35 adet ; 84.230 Ha
	Tabiat Anıtı	102 adet; 5285 Ha.
	Tabiat Parkı	17adet; 69.505 Ha.
	Toplam	868.631 Ha.
4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu çerçevesinde; Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahaları	88 adet 1.450.000Ha	
6831 Sayılı Orman Kanunu kapsamındaki Koruma Statüleri	Muhafaza Ormanları	54 adet 365.787 Ha
	Gen Koruma Ormanları	28 türde 193 adet 277.35,60 Ha
	Tohum Meşcereleri	7 türde 338 adet 460.86,04 Ha
6831 Sayılı Orman Yasasına göre Mesire Yerleri	308 adet	
383 Sayılı K.H.K.'ye göre Özel Çevre Koruma Bölgeleri	14 adet alan; 1.083.935 Ha	
RAMSAR Alanları	9 adet; 159.300Ha	
Dünya Miras Alanları	7 adet	
Tarım İşletmeleri Alanları	33 adet; 381.162 Ha	

Kaynak: Arpa (2005)

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından herhangi bir statüyle koruma altına alınan alanlar çok zengin doğal, kültürel, tarihi ve estetik kaynak değerlerine sahiptir. Yine bu alanlar, içerisinde ve çevresinde yaşayan yöre insanının kültürel yapısıyla bütünleşmiştir. Korunan alanlar, hali hazırda doğaya dayalı bazı aktivitelere ev sahipliği yapmaktadır. Bu alanlarda

yapılan faaliyetlerin büyük çoğunluğu yapılış ve uygulanış amaçlarına bakıldığında ekoturizm faaliyeti olarak değil, doğaya dayalı turizm faaliyeti olarak adlandırılabilir (Küçük, Arpa ve Özmen 2004).

Çizelge 6. Türkiye’deki Korunan Alanların Genel Dağılımı (2005)

	Sayı (Adet)	Alan (Hektar)	Yüzde Oranı
Milli Park	35	709.611	% 82,91
Tabiat Parkı	17	69.505	% 7,21
Tabiatı Koruma Alanı	35	84.230	% 9,26
Tabiat Anıtı	102	5285	% 0,62
Toplam	189	868.631	100

Kaynak: www.milliparklar.gov.tr verilerine göre düzenlenmiştir.

Korunan alanlarda ekoturizm öngörüldüğü şekilde uygulanabilmesi ve gerek kaynakların etkin korunması ve gerekse alanlarda yaşayan yöre halkının gelir elde edebilmesi için (Yalınkılıç ve Arpa, 2005; Arpa 2005c);

- Öncelikle tüm korunan alanların ve potansiyel ekoturizm uygulama alanlarının biyolojik çeşitliliği ve kaynak değerlerinin (doğal-kültürel-estetik) ortaya konması, envanteri ile bu değerlerin sürdürülebilir korunması ve katılımcı yönetimini sağlayacak plan kararlarının geliştirilmesi,
- Ekoturizm yönetim planları ile ziyaretçi yönetim programlarının ortaya konması,
- Ziyaretçilere yönelik hizmet ve tesislerin (giriş-kontrol binası, ziyaretçi bilgilendirme ve yorumlama merkezi, yerel kılavuzluk hizmetleri, patika ve manzara izleme noktaları, yönlendirme ve bilgilendirme levhaları, sahayı tanıtıcı ve kuralları da içeren broşür, harita, kitap ve kitapçıklar vb.) planlanması,
- Sahaların kaynak değerleri ve biyolojik çeşitliliği gözetilerek zonlama çalışmalarının yapılması,

- Sahalarda hangi faaliyetlerin hangi kriter ve kurallara göre yapılacağını ortaya konması,
- Sahalardan elde edilecek gelirin yine sahaların korunmasına yönelik çalışmalar için geri dönüşüm mekanizmasının kurulması gerekmektedir.

Çizelge 7. Bazı Korunan Alanlarda Gerçekleştirilen Ekoturizm Uygulamaları

Korunan Alanlar	Gerçekleştirilen Ekoturizm Faaliyetleri
Köprülü Kanyon Milli Parkı	Rafting, doğa yürüyüşleri, dağ bisikletçiliği, dağ tırmanışı, taşımacılık
Olympos Beydağları Milli Parkı	Dalma ve kampçılık
Göreme Milli Parkı	Kültürel alanlarda yürüyüş
Kaçkar Dağları Milli Parkı	Yayla turizmi, rafting, heliski, dağ tırmanışı
Yedi Göller Milli Parkı	Olta balıkçılığı, primitif kampçılık
Kaz Dağları Milli Parkı	Ev pansiyonculuğu
Ölüdeniz Tabiat Parkı	Yamaç paraşütü
Abant Gölü Tabiat Parkı	El sanatları ve yöresel ürün satışı

Kaynak: Yalınkılıç ve Arpa (2005)

Tüm bu çalışmaların detayını içerecek ve katılımcı yaklaşımla hazırlanmış, yöre halkının gerek ekoturizm faaliyetlerine ve gerekse biyolojik çeşitliliğin korunması faaliyetlerine aktif katılımını destekleyen yönetim planlarının yapılması gerekmektedir (Arpa 2005b).

2.3. Araştırma Alanına İlişkin Veriler

2.3.1. Doğal, Kültürel ve Tarihsel Değerler

2.3.1.1. Coğrafi Konumu

Araştırma Alanı Rize, Artvin ve Erzurum Vilayetleri arasında bulunmaktadır. Alan coğrafi konum açısından; 40° 57' 49"- 40° 42' 10" kuzey enlemleri ile 40° 51' 27"- 41° 14' 45" doğu boylamları arasında bulunmaktadır. Araştırma alanının kuzey sınırı, Çamlıhemşin İlçesi üzerindeki Zirkale (Kale-i Zir)'den başlayarak, doğuya doğru Palovit Dere'yi içine alacak şekilde Sal ve Pokut Yaylalarını da kapsayan sırtlardan geçerek, devamı Ayder Yaylası'nı içine alacak şekilde giderek Kalerindüzü Deresi sırtlarına ulaşmaktadır. Doğuda Çaymakçur Dere'nin doğu yamaçları, Hevek Gediği, Dube Yaylası, Pişovit Dere Sırtları ile Kamavut Tepeleri, Kızan Sırtı, Olgunlar Mahallesi ve Bırsırtı'ndan geçerek Soğanlı Dağı'na bağlanmaktadır.

Güneyde ise, Soğanlı Dağlarının eteklerindeki Soğanlı Yayla, Çamlıbel Tepe, Kumlugöl sırtları, Çukurçeşme Pınarı, Çatalkaya Tepe, Yıldız Gölü, Kurbandüzü ve Hemsin Gölü'nü içerek şekilde Tatos (Dilek) Dağları ile sınır çizilmektedir (Şekil 1). Çalışma alanının batı sınırı ise At Gölü, Kapılı Göller, Ayılıbayır Tepe, Karagöl, Çenneş Gölü, Büyük İncun Sırtları ve Orta Köyü içine alacak şekilde Açkar Tepe'ye (2910 m) ulaşmaktadır. Buradan Gökaya, Varyemez Yayla, Tanış Yaylası, Tuğul ve Hemsin Dere ile Elevit Deresi'nin birleştiği, Çat (Konakdüzü) Köyü'ne gelmekte ve Fırtına Deresi'ni aşağı doğru takiple Meydan Köyü'nün bir bölümünü içine alarak Şenköy ve Zilkale Köyü sırtlarını takiple sınır noktası üzerindeki yapı olan Zir kale'ye ulaşmaktadır.

Şekil 1. Araştırma Alanının Konumu

Kaynak: Yeğen (2003)

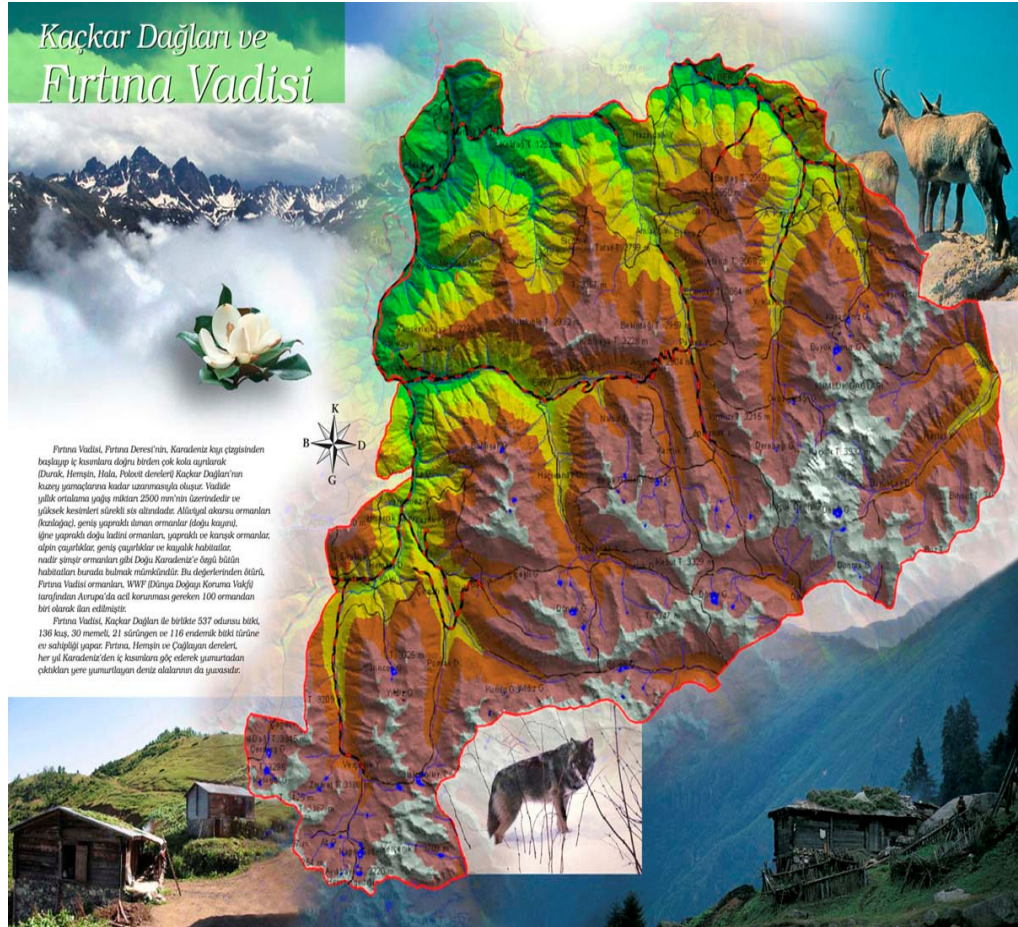
2.3.1.2. Flora ve Endemizm Durumu

Bölgedeki Fırtına Vadisi içinde, çeşitli vejetasyon tipleri ve flora zenginliğiyle diğer vadilerden belirgin bir farklılık sergiler. Doğu Karadeniz Bölgesi için yapılan flora çalışmalarının en kapsamlılarından biri olan “Rize Florası” adlı çalışmada, Fırtına Vadisi'nin Rize ili bitki taksonu sayısının yarısından fazlasını barındırdığı ortaya çıkmıştır. Buna göre Kaçkar Dağları, özellikle milli park ve yakın çevresi, Doğu Karadeniz'deki endemik taksonların %30'una tek başına ev sahipliği yapmaktadır (Güner, Vural ve Sorkun 1987; Akman 1995). Alanda varlığı kesin olarak saptanan endemik takson sayısı ise 116 olarak bulunmuştur. Tüm Doğu Karadeniz Bölümü için toplam endemik sayısının 386 olduğu düşünülürse alanda varlığı saptanan 537 odunsu bitki ve 116 takson önemli bir sayıyı işaret etmektedir (TÜRSAB 1999; Kurdoğlu 2002:116; Kurdoğlu 2001).

Çalışma alanında yer alan dünyadaki nadir orman türlerinden olan Şimşir ormanlarının (*Buxus sempervirens*) Fırtına Vadisi'nde bulunan örnekleri, bu türün en dikkat çekici topluluklarını oluşturmaktadır. Bu ormanlar, Fırtına Vadisi'nin en önemli biyolojik kaynak değerlerinden biri olmakla kalmayıp, olağanüstü güzellikleriyle estetik kaynak değerlerinin de başında gelmektedir. Bu orman parçalarının yaygın olarak bulunduğu yerler, 900-1300 m arasında Çamlıhemşin-Meydan yolu üzerinde, Şimşirlik mevkiinde, Kito ormanlarıyla Palovit Vadisi içinde bulunmaktadır. Şimşir ormanları içerisinde bulunan diğer tipik bitkiler arasında *Ilex colchica*, *Hedera colchica*, *Rubus* spp., *Oxalis* spp., *Trifolium* spp. ve bazı mantarlarla yoğun karayosunları sayılabilir (Kurdoğlu 2002:117; Güner Vural ve Sorkun 1987).

Doğal yaşlı ormanlar ayrıca, doğallık ve yaşlılığı yansıtan özelliklerin, ekosistem sağlığının ve biyolojik çeşitliliğin en mükemmel şekilde korunduğu yerler olarak bilinmektedir. Epifitik bitkilerin çokluğuyla dikkat çeken bu ormanlar, tehlike altındaki türlerin de %13 kadarını içermektedir. Fırtına Vadisi ve Palovit Vadisi, içerdikleri doğal yaşlı ormanlarla, hem bölgenin, hem de ülkenin en bozulmamış birkaç orman ekosistemi arasında değerlendirilebilir. Fırtına Vadisi içerisinde yaklaşık 4603 ha doğal yaşlı orman bulunmaktadır (Kurdoğlu 1996).

Şekil 2. Alanın Flora ve Faunasından Bir Görünüş

Kaynak: Yeğen (2003)

2.3.1.3. Faunası

Yaban hayvanları bakımından ülkemiz büyük bir zenginlik arz etmektedir. Asya-Avrupa ve Afrika arasında bir eşik olan Anadolu Yarımadası, bu üç kıtada yaşayan hayvanları da bir arada barındırmaktadır. Doğal yapısı ve iklimsel özelliklerinin çeşitliliği de bu tür zenginliğinin en önemli nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Kurdoğlu 2001; Kurdoğlu 2002: 103; Yeğen 2003).

Türkiye memeli faunası 7 takıma ait, bir bölümü tehdit altında olan 136 memeli türüne sahiptir. Diğer bazı kaynaklar ise bu sayıyı 8 takım 104 tür ve 8 takım

118 tür olarak bildirmektedir (Çanakçıoğlu ve Mol 1996; Turan 1984; Kurdoğlu 2002:13; Albayrak 2001).

Ancak, geçmişte daha da zengin olan bu faunanın araştırma alanının milli park olması, buna bağlı olarak özellikle yaz aylarında, önemli bir talep yükselmesinin görülmesi ve yasa dışı avlanma sonucu giderek azaldığı görülmektedir. Günümüzde yaşayan bazı türlerin popülasyon yoğunlukları giderek azalmakta ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Kaçkar Dağları Milli Parkı memeli faunası; Fırtına Vadisi ve Kaçkar Dağları ile birlikte, 136 kuş, 30 memeli, 21 sürüngen türüne ev sahipliği yapar. Ayrıca; Fırtına, Hemşin ve Çağlayan dereleri, her yıl Karadeniz'den iç kısımlara göç ederek yumurtadan çıktıkları yere yumurtlayan deniz alalarının da yuvasıdır (Kurdoğlu 2002: 104; Kurdoğlu, Şen ve Kurdoğlu, Ç. 2005).

Bunlarla birlikte alanda bulunan belli başlı memeli yaban hayvanı türleri; Boz Ayı (*Ursus arctos*), Kurt (*Canis lupus*), Tilki (*Vulpes vulpes*), Vaşak (*Lynx lynx*), Yaban Domuzu (*Sus scrofa*), Karaca (*Capreolus capreolus*), Yaban Keçisi (*Capra aegagrus*), Çengel Boynuzlu Dağ Keçisini (Şekil 2) (*Rupicapra rupicapra*) (Başkaya, 2002); kuş türleri olarak, Kızıl Akbaba (*Gyps fulvus*), Kara Akbaba (*Aegypus monachus*), Mısır Akbabası (*Neophron percnopterus*), Sakallı Akbaba (*Gypaetus barbatus*), Kızıl Şahin (*Buteo rufinus*), Gezgin Doğan (*Falco peregrinus*) gibi ülkemizde bulunan gündüz yırtıcı kuş türlerinin 33 adet ile hemen hemen tamamına yakını (Kasperek 1992), Puhu (*Bubo bubo*) gibi gece yırtıcı kuş türleri, Urkeklik (*Tetraogallus caspius*) ve Kafkaslar için endemik bir tür olan Dağ Horozunu (Huş Tavuğu) (*Tetrao mlokosiewiczzi*) (Başkaya 2002); sürüngen türlerinden Çoruh Engereğini (*Vipera pontica*) (Başaoğlu ve Baran 1980); balık türlerinden Dağ Alabalığı (*Salmo trutta macrostigma*); amfibi türlerinden ise Kafkas Semenderi (*Mertensiella caucasica*) (Demirsoy, 1996) birer örnek olarak sayılabilir.

2.3.1.4. Akarsuları, Gölleri, Jeotermal ve Soğuk Su Kaynakları

Araştırma alanı yıllık toplam su verimi 1564 milyon m³ olan 117 350 Ha alan kaplayan Fırtına Havzası içinde bulunmaktadır (DSİ 2004) ve kuzey-güney

doğrultusunda hemşindere tarafından bölünmekte, toplam 6 alt yağış havzasına ayrılmakta ve bu havzalarda oluşan sular alanın hidrolojik sistemini oluşturmaktadır. Bunlar; doğudan başlayarak, Soğanlı Dağı eteklerinden başlayan ve Olgunlar Yayla altında Dübe Deresi ile birleşerek çalışma alanını terk eden Pişovit Dere, bunun hemen batısında Kavron Gedigi'nden başlayarak aşağıda Çeymakçur Dere ile birleşip Ayder Yayla altından geçerek Fırtına Deresi'ne bağlanan Kalerindüzü Deresi (Ayder'den itibaren Hala Deresi), yine bu dere oluşunu, Samistal Sırtlan ile ayıran Palovit Dere, buna paralel olarak Kitokible Tepe ve Sinekli Sırtı ile Sıcak (Sıcoh) Tepeleri arasında kalan oluktaki Meşeagacı Dere, aşağıda Palovit Dere'ye birleşmekte ve doğudaki 4 drenaj havzasını oluşturmaktadır. Pişovit Dere dışında kalan Kavron Dere, Palovit Dere, Kale Dere, Ayder altında birleşerek Fırtına Deresi'nin doğu kolunu oluşturarak Çamlıhemşin'de Hemşindere ile birleşmektedir. Fırtına Vadisinin diğer ana kollan ise; Karadağ eteklerinde doğan Elevit Dere ile Çat Köyü'nde birleşen ve Verçenik eteklerinden doğan Hemsin Dere'dir (Kurdoğlu 2002:96; www.wwf.org.tr).

Araştırma alanını Olgunlar Mahallesi'ni geçerek Yaylalar (Hevek) Köyünde (Yusufeli) terkeden Pişovit Dere dışındaki beş dere en son Çamlıhemşin'de birleşerek Fırtına Deresi adını alarak yaklaşık 25 km yol aldıktan sonra denize ulaşmaktadır.

Bölgede yer alan göller, buzul gölleri olup, Kaçkar Dağları Silsilesinin doruklarına yakın kesimlerinde görülürler. Kar ve buzul suları ile beslenen bu göller genellikle dairesel ve oval şekillidirler. Derinlikleri 15-20 m yi geçmez. Çalışma alanında bir kısmı isimlendirilmiş, irili ufaklı toplam 79 adet göl bulunmaktadır. Bu göllerin toplam alanı yaklaşık olarak 151 Ha'dır ve drenaj sistemini besleyen en önemli kaynaklardır. Bu göllerin büyüklükleri itibarıyla en önemlileri; Büyükdeniz Gölü, Deniz Gölü, Karadeniz Gölü, Kapılı Göller, Sulak Göller, Çermeş Gölü, Karagöl ve Sarıncof Gölü'dür.

Araştırma termal ve jeotermal kaynaklar yönünden zengindir. Özellikle Çamlıhemşin İlçesinin 18 km güneyinde yer alan Ayder termal kaynakları, alanın en önemli jeotermal kaynağıdır. Kaynakların bulunduğu bölge kırık ve çatlak sistemlerinin etkisindedir. Sıcak su kaynakları bu kırık ve çatlaklardan çıkmaktadır. Yaklaşık 1250 m yükseklikteki Ayder yaylasında birbirinden 300 m

uzaklıkta bulunan iki sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Ayder'dekî sıcak su kaynağı Kavron Deresinin iki yanında yer almaktadır. Birinci kaynağın debisi 0,30 lt/s ve sıcaklığı 46°C iken, derenin diğer tarafında bulunan ikinci kaynağın debisi 2.0 lt/s, sıcaklığı ise yeraltı suyu karışımı nedeniyle 33°C dir. Ayder sıcak su kaynakları romatizma, kadın hastalıkları, mide rahatsızlıkları, cilt hastalıkları, sinirsel rahatsızlıklar ve bağırsak hastalıkları gibi birçok hastalığın tedavisine iyi geldiği söylenmektedir. Buradaki kaynaklar Rize Valiliği Özel İdare Müdürlüğü tarafından bir kooperatif eliyle işletilmektedir. Doğu Karadeniz'de çok tanınan bu kaplıca, her yıl özellikle bölge insanları ve turistler tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır ve bölge turizminde çok önemli katkılar yapmaktadır (Kurdoğlu 2002:99; www.cahev.com).

araştırma sahasında birçok küçük su kaynağı bulunmaktadır. Bu kaynaklardan az miktarda fakat sürekli su sağlamak mümkündür. Bu durum bölgenin yüksek yağış potansiyeli ile ilişkilidir. Alanın çok çatlaklı bir yapıda olması nedeniyle, yüzey suları ile beslenen çok sayıda tatlı su kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan tüm yerleşim birimi için tespit edilenlerin sayısı 21'dir. Ancak bu yerleşim birimleri kendi alanlarında olmasa da yakın civardaki kaynaklardan veya yüzey sularından su ihtiyaçlarını giderecek olanakları yaratmaktadırlar (Kurdoğlu 2002:96; www.wwf.org.tr).

2.3.1.5. Tarihi Gelişim Süreci

Rize ili, herhangi bir medeniyete merkezlik yapmadığı gibi, ilk çağda doğup gelişen medeniyetlerin ve bu çağda kurulan devletlerin de etki alanı dışında kalmıştır. Doğu Karadeniz'in başka bir özelliği ise güneyden zor geçit veren yüksek dağlarla çevrilmiş olması ve batıdan doğuya, doğudan batıya geçişi engelleyen ve zorlaştıran derin vadiler ve her mevsim bol sulu akan ırmaklarla kesilmiş olmasıdır. Buna karşılık yapılan yüzey araştırmaları bölgenin yontma taş çağından sonra iskân gördüğünü ortaya koymuştur. M.Ö. 8. yy'dan başlayarak bölge Milet ve Fenikeli denizciler tarafından sıkça ziyaret edilmiş bu arada kolonileşmeler başlamıştır. M.Ö. 650-550 yılları arasında Milet'lilerin Karadeniz kıyılarında 100'e yakın koloni kurdukları bilinmektedir (Arıcı 1992:11; Kurdoğlu 2002:119).

Doğu Karadeniz'in gerçek anlamında işgal edilmediği, Pontus dönemine kadar bölgede şehir devletleri yönetiminin sürdüğü kimi kaynaklardan anlaşılmaktadır (Arıcı 1992:17; Kırzioğlu 1972). M.Ö. 547 yılından itibaren bu bölge dahil Anadolu'nun bütünü Perslerin yönetimi altına girmiştir. Bu dönemde Trabzon-Rize ve çevresi Pont satraplığına bağlanmıştır. M.Ö. 334 yılında İskender'in doğu seferi ile Pers hâkimiyeti sona ermiş ve alan Pont satraplığının devamı olan Pontus Devleti sınırları içinde kalmıştır. Rize ve Çamlıhemşin yöresinin tarihi gelişimi aşağıdaki periyotlarda ele alınmıştır (Karpuz 1992; Ak, 2000; Kırzioğlu 1986; Arıcı 1992).

2.3.1.5.1. Pontus Krallığı Dönemi

Büyük İskender'in ölümüyle bugünkü Doğu Karadeniz'i içine alan Pontus Krallığı kuruldu. O dönemde Pontus Krallığı dört bölgeye ayrılmıştı. Bu bölgelerden biri Kıyı Bölgesi Valiliği idi ve Trabzon - Rize Bölgesi Sannika adıyla bu valiliğe bağlı bulunuyordu. İmparatorluğun bütün toprakları M.Ö. 64 (veya M.Ö. 63) yılında Romalıların eline geçti (Karpuz 1992; Ak 2000; Arıcı 1992; Rize 1998).

2.3.1.5.2. Roma Dönemi

Çeşitli kaynaklara göre Roma İmparatorluğu döneminde Trabzon ve çevresi yarı bağımsız bir eyalet olarak yönetilmiştir. Trabzon'un doğusunda Roma'ya bağlı Lazika Krallığı bulunuyordu. Lazika sınırları Kafkas Dağlarından Sürmene'ye kadar uzanıyordu (Arıcı 1992:52). Roma İmparatorluğu'nun M.S. 395 yılında ikiye bölünmesiyle Rize ve çevresi Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)'nın sınırları içinde kaldı (Karpuz 1992; Ak 2000; Arıcı 1992; Kurdoğlu 2002:119).

2.3.1.5.3. Bizans Dönemi

Doğu Roma İmparatorluğu'nun ilk yıllarında Trabzon ve havalisi Polemanias Vilayeti içinde yer alıyordu. Bugünkü Rize Vilayeti'nin batı kısımları bu vilayete bağlı idi. Lazika Krallığı İmparatora vergi vermiyor fakat imparatorluğun doğu sınırlarını koruyordu. Lazika Krallığı İran'da Pers İmparatorluğu yerine kurulan Sasani İmparatorluğu'na (224–651) Bizanslılar tarafından verilen haraçlar karşılığı Bizans tarafında kaldı. Bu sırada Hristiyanlık da yayılmaya başlamıştı (Karpuz, 1992; Ak 2000; Arıcı 1992:52; Kurdoğlu 2002:119).

2.3.1.5.4. Selçuklular Dönemi

1071 yılında Selçuklu İmparatorluğu'nun Bizanslılara galibiyeti ve bunun ardından Süleyman Şah'ın Anadolu'ya yayılma hareketi ile birlikte Malazgirt Savaşını izleyen yıllarda Karadeniz kıyıları ve Rize yöresi Türklerin egemenliğine girdi. Ancak bu geliş kalıcı olamamış ve kimi kaynaklarda 1075 yılında Trabzon'un geri alınmış olduğu ancak yaylalardaki Türkmenlerin buralardan uzaklaştırılmadığı söylenmektedir (Arıcı 1992:53; Kurdoğlu 2002:120; Turan 2003).

2.3.1.5.5. Trabzon Pontus İmparatorluğu Dönemi

1204 yılında İstanbul Latinler tarafından işgal edilince Kafkasya'ya kaçan Alexios Komnenos, Gürcülerden yardım alarak bölgede bağımsız Trabzon İmparatorluğu'nu (Pontus Devleti) kurdu. Trabzon İmparatorluğu bir süre Selçuklulara vergi ödeyerek varlığını sürdürdü (Karpuz 1992; Ak, 2000). Trabzon ve Rize Dağlarının güney kesimleri kimi zaman Türk beyliklerinin kimi zaman da gürcülerin elinde bulunuyordu (Kurdoğlu 2002:120). Akkoyunlu Türk Devleti zamanında (1350–1502) Rize'nin güney kesimlerine, Hemşin'e birçok Türk boyu yerleşmişti. Aşağı Çamlıca (Vice) ve Ülküköy koç heykelleri bunun en açık delilleridir. Benzer koç heykellerinin Orta Asya kültür çevrelerinden geldiği bilinmektedir. Rize ve çevresinin Osmanlılara geçişi 1461'de Fatih'in Trabzon'u almasıyla olmuştur (Kurdoğlu 2002:120; Arıcı 1992:53; www.odevsitesi.com).

2.3.1.5.6. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Rize ile ve bu araştırmaya konu olan Çamlıhemşin ve çevresinin Osmanlılara geçmesi 1509'da gerçekleşti. Rize, Osmanlı Devleti zamanında da Uman, nahiye ve kaza merkezi olarak önemini korumuştur. Fetihden sonra bölgeye Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Karaman ve Maraş'tan getirilen müslüman Türk ahali yerleştirilmiştir. Rize merkezinden başka Pazar kazasının 30 köyü, Hemsin İlçesinin ise 34 köyü bulunuyordu. Hemşin'in üç beldesi (nahiyesi) Hemsin, Karahemşin ve Eskanos (Kaptanpaşa)'ı ve iki kalesi vardı: Kale-i Bala (Varoş) ve Kale-i Zir (Aşağı Kale) (Arıcı 1992:56; Kurdoğlu 2002:120).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde çeşitli yönetim statüleriyle yönetilen Rize ve çevresi Osmanlıların son dönemlerinde Lazistan Sancağı olarak mecliste temsil

edildi. I. Dünya Savaşında 6 Mart 1916'da Rize Ruslar tarafından işgal edildi. Erzincan Mütarekesi'nin imzalanmasıyla (18 Aralık 1917) Ruslar Rize'den çekilmeye başladılar. 2 Mart 1918 de Türk askerleri Rize'ye girdi (Karpuz 1992; Ak 2000; Kurdoğlu 2002:120; Yazıcı 1992:56).

2.3.1.5.7. Cumhuriyet Dönemi

Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulunca Rize ile Artvin birleşerek Çoruh Vilayeti adını aldı (Arıcı 1992:112). 1924 de çıkarılan yasa ile sancak örgütü kaldırıldı ve Lazistan Sancağı da kaldırılarak 20 Nisan 1924 tarihinde Rize tek başına vilayet oldu. Şimdiki Çamlıhemşin'in yukarı köyleri Pazar-Hemşin Nahiyesi'ne, aşağı kesim köyleri ise Ardeşen Nahiyesine bağlı idi. Ardeşen 1953 yılında ilçe olunca, Çamlıhemşin köylerinin Viçealtı bölümü Çamlıca adıyla Ardeşen'e bağlı bir nahiye oldu. Çamlıca, 27 Haziran 1957 yılında yürürlüğe giren 7033 sayılı Kanunla 1 Nisan 1961 tarihinde ilçe yapılarak Çamlıhemşin adını aldı (Kurdoğlu 2002:121; Arıcı 1992:112).

2.3.1.6. Tarihi ve Turistik Değerleri

Tarihte çok farklı kültürlerin etkisinde kalan bölgede çok sayıda kale, manastır, köprü, cami ve konak bulunmaktadır. Araştırma alanının önemli tarihsel değerleri arasında; kaleler, camiler, kesme taş kemer köprüler ve daha yakın zamandan günümüze ulaşan konaklar örnek gösterilebilir. Artvin ise özellikle kiliseler bakımından büyük bir zenginlik göstermektedir. Ancak Artvin'deki zengin tarihi mirasın ancak küçük bir bölümü, çalışma alanının Artvin bölümü sınırları yakınında bulunmaktadır. Bu zengin tarihi ve kültürel değerleri, alanın ekoturizm potansiyelini artırdığı gibi, bu turizm çeşidinden faydalananlar alanda yaşayan yerli halka geçim kaynağı olarak sunulmaktadır. Araştırma alanı içinde ve yakın çevresinde bulunan bazı tarihi, turistik eserler, özet bilgilerle aşağıdaki gibidir;

Zir Kale (Zil Kale, Kale-i Zir: Aşağı Kale): Bölgenin en dikkate değer eserlerinden birisidir. İlçe merkezinin 15 km güneyinde, Fırtına Deresi'nin batı

yamaçları üzerinde kurulmuştur. Kalenin yapılış tarihine ilişkin farklı görüşler ve tarihler olmasına karşın, kalenin Doğu Roma İmparatorluğunun en parlak devri olan 6. asırda İstanbul'daki Ayasofya'nın yapıldığı zaman Justinyanus tarafından yapıldığı söylenmektedir. Yapılış amacı, güneyden gelebilecek İran saldırılarına karşı koyabilmek idi ve kalenin M.S. 560 yılında tamamlanmasıyla İran saldırılarının da kesilmiştir (Arıcı 1992:166). Osmanlıların bölgeyi fethinden sonra da kale kullanılmaya devam edilmiştir. 16. yüzyıl başlarında hazırlanan tahrir defterinde kalenin adı Kale-i Zir (Aşağı Kale) olarak geçmektedir. Kale ve kurulu olduğu alan Kültür Bakanlığı tarafından "1. Derece Arkeolojik Sit" olarak ilan edilmiştir ve aynı zamanda araştırma alanı olan Milli Parkın da Kuzey Doğu sınırını oluşturmaktadır.

Kale-i Balâ (Yukarı Kale, Varoş Kale): Literatürde Varoş Kale adı ile de anılan kale, Hisarcık Köyü sınırlarında, Çamlıhemşin İlçesi'nden yaklaşık 40 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Eski dönemlerde çevresinde bazı kışlakların yer aldığı Kale-i Balâ, Tatos Geçidi yakınlarında Fırtına Deresi Vadisi'ne hakim tepede kurulmuştur. Kaynaklara göre kalenin inşası Zir Kaleden çok öncelere dayanmaktadır ve bu kale İranlılar tarafından M.Ö.300 yıllarında inşa edilmiştir. O zamanki inşa sebebi sahilden (kuzeyden) gelebilecek saldırılardı (Arıcı 1992:25). Sinclair (1989), kaleyi ortaçağ dönemi yapısı olarak nitelendirmekte ancak ait olduğu kültür hakkında bilgi vermemektedir. Yukarı Kale (Kale-i Balâ) çalışma alanında yer alan iki adet 1. Derece Arkeolojik Sit Alanından biridir.

Elevit Kalıntıları: Çalışma alanı içerisinde Elevit Yaylası'nın hemen yukarı bölümlerinde bir kilise olduğu rivayet edilmektedir. Halk bu bölümden "kilise mevkii" adıyla söz etmektedir. Kurulu olduğu bölümde bir su kaynağı ve çok az miktarda kesme taşlar bulunmaktadır. Hemen alt bölümünde ise tarım yapıldığı izlenimi veren teraslar bugün bile belirgindir. Konumsal olarak değerlendirildiğinde aynı anda Tirovit, Haçıvanak ve bunların birleşip devam ettiği Elevit vadilerinin üçünü birden gören hakim bir noktadadır. Ayrıca kimi kaynaklar Elevit Yaylasında ünlü bir manastırdan söz etmektedir (Aşit 1996; Nişanyan 2001; Kurdoğlu, 2002:124).

Şenköy Camisi: Son derece eğimli bir arazide yapılmıştır. İki katlı bir camidir. Zemin kat taş duvarlı, esas kat bütünüyle ahşaptır. Geniş saçaklı olan caminin dört omuzlu kiremit kaplı bir çatısı vardır. Yaklaşık olarak 6.5 m x 5.5 m

boyutlarındaki caminin zemin katı zamanında medrese-mektep olarak kullanılıyordu. Ahşap süsleme sadece mahfil korkuluğunda ve minberde görülür. Nakış ve kalem işi süslemeler sadedir. Cami 1900 yılında köy halkı tarafından yapılmıştır (Karpuz 1992; Rize 1998; Kurdoğlu 2002:124).

Şenyuva Güney Mahalle Camisi: Çalışma alanının kuzey sınırının hemen dışındaki Şenyuva Köyünde bulunmaktadır. Eğimli bir arazide kurulmuş, iki katlı, kesme taş duvarlı, kırma çatılı bir yapıdır. Kesin yapılış tarihi bilinmemekle birlikte batı tarafındaki çeşme üzerinde 1309 (1891) tarihi okunmaktadır. Yani buna göre caminin de 19. yy. sonlarında yapıldığı tahminlenmektedir (Kurdoğlu 2002:124).

Ülküköy Koç Heykeli: Çamlıhemşin İlçesi Ülküköy Camialtı Mahallesinde eski mezarlık mevkisinde 3 parça halinde (kırık) bulunmuştur (Karpuz 1992; Arıcı 1992). Ancak, burada heykelin kafa bölümü bulunmamaktadır. At koyun ve koç heykelleri Orta Asya kaynaklıdır. İslam öncesi dönemde Türkler tarafından mezar taşı olarak kullanılmıştır. Bu gelenek islami dönemde de devam etmiştir (Kurdoğlu 2002:125).

Şenyuva Köprüsü: Eski adıyla Çinçiva Köprüsü, bölgenin yaygın taş köprülerinin en büyüklerinden birisidir. Tek bir kemerle Fırtına Deresi geçilmiştir. Ayrıca korkuluk duvarı tamir edilerek üzerine demir bir kısım eklenmiştir. Köyün yaşlı kişileri köprünün 1699 tarihli bir kitabesinin 1946 yılındaki selde kaybolduğunu belirtmektedirler. Bu bilgiye göre yapı bölgenin en eski köprülerinden biridir. Kuzeybatı tarafında ise eski bir mezarlık vardır. Bu mezarlıkta sanat değeri yüksek eski mezar taşları bulunmaktadır.

Çat Köprüsü: Çalışma alanını içinde Çamlıhemşin bölümündeki tek kemer köprüdür. Çat-Elevit yolu 2. km üzerinde bulunmaktadır. Yapılış tarihi hakkında fazla bir bilgi olmamasına karşın en az yüz yıllık olduğu tahmin edilmektedir.

Geleneksel Mimari ve Konaklar: Çamlıhemşin ve civar yerleşimlerde bulunan tarihi konaklar son derece önemli bir kültürel miras olarak dikkati çekmektedir. Özellikle Konaklar (Makrevis) Mahallesinde bulunan bu evler oldukça etkileyici ve sağlam bir durumda bulunmaktadır. Dünya Savaşından önce Rusya'da kazanılan paralarla inşa edilen bu konakların temel özelliği dış cephelerde ağırlıklı

olarak taş malzeme kullanılarak yapılması ve bu malzemenin iç mekanda yerini tamamen ahşaba bırakmasıdır (<http://arsiv.hurriyetim.com.tr>). Evlerin mutfak bölümlerinde kemerli taş ocaklar inşa edilmiştir. Büyük konaklarda ise her odada ayrıca duşluk ve çok güzel taş işlemeli şömineler görülmektedir. Böyle büyük konakların alt katında ise çok güzel inşa edilmiş at ve inek ahırları vardır. Bu bölümlerin tavan ve duvarlarının genelde eski tip pres tuğla ya da taş ile kaplı olduğu görülmektedir. Bu tarihi evler bölgede gerçekleştirilmeye çalışılan ekoturizm faaliyetleri için de çok önemli değerlerdir. Özellikle alanda ev pansiyonculuğuna çok müsait yapılarıdır (http://www.turkutour.com/hemsin_evleri).

Yaylalar Köprüsü: Çalışma alanının bir bölümünü oluşturan Yusufeli Yaylalar Köyü içerisinde bulunan bu tarihi kemer köprünün kitabesi bulunmadığı için kesin yapılış tarihi bilinmiyor. Ancak yörede yaygın olarak bulunan köprülere olan benzerliği nedeniyle XVIII. yüzyılda yapıldığı düşünülmektedir (Aytekin 1999; Kurdoğlu 2002:127).

Yaylalar Köyü Camisi: Onarım kitabesine göre yapı, 1891 yılında yenilenmiştir. Bu da yapının bu tarihten önce inşa edildiğini göstermektedir. Ancak özgün durumu ile ilgili bir tarih ya da kayıt bulunamamıştır (Aytekin 1999). Zaman içerisinde çığ ve diğer nedenlerle oluşan problemler nedeniyle köylülerce çeşitli tamiratlar yapılmakta olan cami ibadete açık bulunmaktadır (Kurdoğlu 2002; www.yusufelim.com).

Altıparmak (Barhal) Manastırı: Artvin'de bulunan en önemli tarihi eserlerden biridir. Manastır, Kaçkar Dağları Milli Parkı ve aynı zamanda araştırma alanı güney doğu bölümünü oluşturan Altıparmak (Barhal) Vadisi içerisindeki Barhal Köyü'ndedir (Artvin İl Gelişme Planı 2004). Parhal İncil'ine (973 yılı) göre manastır, Bagratlı Krallarından II. Bagrat Döneminde (958–994) inşa edilmiştir. Yine kilisenin çeşitli kitabelerine göre yapı, XV. yüzyılda ve ardından tahminen 1518 yılında tamirat geçirmiştir (Aytekin 1999). Yapı halen köylülerce cami olarak kullanılmaktadır (Kurdoğlu 2002:128; Cengiz ve diğerleri 2004).

2.3.1.7. Kültürel Çevre ve Folklor

Kültür ya da uygarlık, insanın bir toplumun üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, gelenek ve göreneklerle her türlü beceri ve alışkanlıklarını içeren karmaşık bir bütündür. Bütün sosyal ve beşeri bilimler gibi folklor da "kültür" tanımıyla yakından ilgilidir. Her folklor ürünü belli bir kültür içinde oluşur ve canlılığını sürdürmektedir. Kültürden ayrılmaz bir öge olan folklor; geleneksel giyimden mimariye, halk danslarından yemek kültürüne, yaşama biçimi ve alışkanlıklara kadar birçok konuyu kapsamaktadır. Canlılığını ve otantikliğini koruyan folklorik unsurların değişen koruma kavramı içinde ve kırsal turizm (ekoturizm) anlayışında son derece önemli bir ağırlığı bulunmaktadır (Kurdoğlu 2002:129; <http://www.kuzeymavi.com>). Araştırma alanı ve yakın kültürel çevresi zengin bir folklorik mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Bu konulara aşağıda kısaca değinilmiştir.

2.3.1.7.1. Halkoyunları

Halk oyunları bir yörenin tanınmasını sağlayan folklorik zenginliğinin en önemli unsurlarından biridir (Günay 1987). Halk oyunları ortaya çıktığı yörenin, ekonomik, doğal, kültürel, sosyal ve tarihsel özelliklerinin bir yansımasıdır (Kurdoğlu 2002:133).

Çalışma alanı, halk oyunları yönünden son derece zengindir. Temel halkoyunu olarak görülen horon, yaklaşık 25 ayrı figürü ile adeta yemek gibi yaşamın ayrılmaz bir parçası durumundadır. Horon tulum adı verilen bir çalgı eşliğinde daire şeklinde oyuncuların el ele tutuşmasıyla oynanır. Horon, baş tutan (hovarda) ya da horoncu adı verilen bir kişi tarafından yönetilir. Horonun yavaşlayıp hızlanması ya da figür değiştirilmesi onun komutlarıyla olur. Oynanan oyunlar 32 ayrı ahenk ve figürde olup, başlıcaları; Rize, Hemsin, Yüksek Hemsin, Papilat, Memetina, Bakos, Aleka, Gvant, Amlakit gibi isimlerle anılırlar (Arıcı 1992; <http://www.kuzeymavi.com>).

Tulum, Kafkasya'dan geldiği söylenen ve genellikle oğlak derisinden yapılan üflelemeli bir çalgıdır. Oğlak derisi kesilmeden tümünden çıkarılır, tüyleri temizlendikten

sonra ayakları son kısımlarından kesilir. İçine hava dolan gövde bölümüne "guda" denir. Ön ayaklarından birine üfleme kamışı olan "lülük", arka ayaklarından birine ise ses çıkaran bölüm olan "nav" bağlanır ve böylece tulum tamamlanmış olur (Arıcı 1992:120; <http://www.kuzeymavi.com>).

2.3.1.7.2. Yaylacılık Etkinlikleri

Yaylacılık, Çamlıhemşin'de geçmişten günümüze kadar ulaşan kültürel ve ekonomik bir etkinliktir. Son yıllarda toplumun ekonomik ve sosyal değişimlerinin de etkisiyle yeni geçim kaynaklarının bulunması ve göç nedeniyle yaylacılık, ekonomik bir aktiviteden sosyal ve turistik bir etkinliğe dönmüştür (Kurdoğlu 2002:134). Buna bağlı olarak geleneksel yayla biçimleri de tamamen olmasa da şekil değiştirerek yeni bir tatil (rekreasyon) biçimine dönüşmüştür. Geleneksel yaylacılık bir bölüm Hemşin'li tarafından sürdürülmekte ve yaylacılığı bir tatil etkinliği olarak sürdürenler de bu sürece dinlenme amacıyla belli süreler için eşlik etmektedirler (<http://www.kuzeymavi.com>).

Yaylaya çıkış zamanı, genellikle çıkılacak olan yaylanın yüksekliğine bağlı olarak değişmekle birlikte Kaçkar Dağları'nda bulunan yaylalar için Mayıs ayından itibaren başlamaktadır. Alçak yaylalarda (varoş) 1-2 haftalık kalıştan sonra, daha yüksekteki meraların yeteri ölçüde ot tutmalarının ardından yüksek yaylalara çıkılır. Araba yolu olan yaylalarda göç eskisi gibi toplu halde çalgılı oyunlu değil, kamyonetlerle yapılmaktadır. Yüksek yaylalarda yerel halkın "göç kovan" ya da "vargit" adını verdikleri acı çiğdemlerin (*Colchicum speciosum*) açması ise geri dönüş işareti sayılmaktadır. Ancak, dönüş vaktini belirleyen etmenlerin başında çocukların okul açılış tarihleri gelmektedir. Bu yüzden yaylalarda son günlere kadar hep yaşlılar kalmaktadır. Yüksek yaylalardan dönüş, Ekim ayı ortalarını bulmaktadır (Kurdoğlu 2002:134).

2.3.1.7.2.1. Yayla Şenlikleri

Doğu Karadeniz'in hemen tüm yaylasında yayla şenlikleri yapılmaktadır. Ancak bunlar arasında en geleneksel ve en sistemli olanları Rize yaylalarında özellikle de Çamlıhemşin yaylalarında yapılmakta olan "Vartavor" ve "Hodoç" şenlikleridir. Bu şenlikler alanın turistik değerlerini de göz önüne sermekte ve tanıtımını yapmaktadır (Kurdoğlu 2002:135; Kurdoğlu 1994).

Vartavor Şenliği: Vartavor (Vartevor), halk arasında yayla ortası şenliği olarak da adlandırılan bir şenliktir. Yaylada belli bir süre çalışan ve yorulan halkın Ağustos ayının başlarında yaptığı eğlencelerin genel adıdır ve ot biçilen yaylaların hemen hepsinde yapılır. Eskiden 2-3 hafta sürdüğü söylenen şenlik, yayla halkının bölüm bölüm yaylaya gelmeleri ve gurbette olan ya da çay üreticisi olan yaylacıların şenliğin başlama tarihlerinden sonra gelmeleri nedenlerinden şenliğin başlama tarihlerinde değişme ve gecikmeler görülmekte ve şenlik süresi en fazla bir hafta ile sınırlı kalmaktadır. Vartavor'un özünü horonlu, türkülü, tulumlu eğlence ve gezintiler oluşturur. Kaleköy şenliklerinde, Hoşmer taşı denilen düzlükte yöresel bir yemek olan hoşmeri yapılarak eğlenen insanlara yedirilirdi ve tulum, horon ve farklı oyunlarla kutlanırdı (Kurdoğlu 2002:135). Bu şenlikler belirli bir organizasyona göre ve seçimle gelen bir başkan ve heyet gözetiminde yapılır. Eğlence boyunca yapılacak olan içki, yiyecek, tulumcu vb masraflar toplanan paralarla karşılanır. Geleneksel yaylacılığı bırakmış ama yaylasından kopamamış olan gurbetteki yerel halk, tatilini geçirmek üzere genellikle bu dönemde yaylaya gelirler. Bu nedenle yayla nüfusunun tepe noktasına çıktığı tarihler de şenlik dönemine rastlamaktadır. Son zamanlarda bu etkinlikler, turizm amaçlı olarak da kullanılmaktadır (<http://www.kuzeymavi.com>).

Hodoç Şenliği: Hodoç (Hodeçur) Şenliği bir tür ot biçilme eğlenceleridir. Bu uygulamalardan adını alan, araştırma alanı içine giren Erzurum ili sınırları içindeki İspirin Sırakonaklar Köyünün eski adı da Hodeçur idi. Vartavor kadar yaygın bir şenlik değildir. Yaylalarda güz göçü şenlikleri olarak bilinmektedir. Basit anlamıyla ot biçme töreninin adı olan hodoç, çayırların biçilmesinin ardından yapılan eğlencelerin adıdır. Ağustos

ortasında otlar biçilecek boya gelirler ve gündüzün sıcağında ot biçen yaylacılar, akşamın serinliğinde bir araya gelerek karşılıklı atma türküler ve horonlarla yorgunluk atarlar. Ot biçme işi sona erdikten sonra bir hafta daha şenlik devam eder (Kurdoğlu 2002:138).

2.3.1.7.3. Yöresel Kıyafetleri

Hemşin Yöresi kadın giysileri, zamanla içerisinde farklı çizgiler kazanmış olmakla birlikte temel özelliklerini yakın yıllara kadar korumuştur. Dizlik, gömlek (köynek), bellik (etek), yelek, önlük (koknoç), horosan kuşağı, puşi, ve gön (çarık)'den oluşan geleneksel giyim artık neredeyse terkedilmiş ve sadece "baş bağlama" değişmeden günümüze ulaşabilmiştir. Araştırma alanında aslında değişen zaman ve kent kültürünün yaygınlaşması yöresel giyimin yerini almıştır. Ancak Hemsin Halkında en özgün süs donanımı kadınların başlarında görülen "puşi" ya da "şay (şar)" adı verilen ipek şaldır. Bu şallar İran kökenli bir örtüdür ve siyah zemin üzerine sarı ya da kırmızı benekli bir deseni vardır. Bu baş donanımı Hemşin kökenli kadınların iş zamanı dışında kullandığı bir donanımdır (Kurdoğlu 2002:138; <http://www.kuzeymavi.com>).

Ayrıca gurbette olan Çamlıhemşinli bayanlar yöreye geldiklerinde genci yaşlısı modern giysilerinin üstüne hemen bu şaldan başlık bağlamakta ve eski geleneği yaşatmaktadırlar. Bu şallar ve bağlama şekli Çamlıhemşin'de turistlerin en fazla ilgi gösterdikleri hediyelik eşya konumundadır. Erkek giyiminde ise herhangi bir geleneksel yerel giysi bulunmamaktadır.

2.3.1.7.4. Yemek Kültürü

Yöresel yemek kültürü geleneksel kültürün en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Mutfak zenginliği, yöreye gelen ziyaretçiler için önemli bir çekicilik unsurudur. Yemeklerin yapılışı ve kullanılan malzemeler aynı zamanda o yörenin ekolojisi, iklimi ve sosyo kültürel özellikleri hakkında da bilgi vermektedir (Kurdoğlu 2002:139).

Rize yöresi ve araştırma alanına özgü yemek çeşitleri şunlardır: Mısır Ekmeği, fasulye çorbası, hopi (içiyle birlikte kurutulmuş fasulye) çorbası, kabak çorbası, arpa çorbası, fasulye tavalısı, turşu kavurma veya turşu tavalısı, pazı tavalısı veya pazı kavurması, tomara tavalısı veya kavurması, pazı dolması, lahana haşlaması, ezme lahana veya vurma lahana, lahana sarması veya etli lahana dolması, ısırgan yemeği, hamsili ekmek, hamsili pilav, hamsi köftesi, muhlama, hoşmer, çumur, termoni, laz böreği, kabak sütlacı, pekmezli kabak (Kurdoğlu 2002:139; <http://www.kuzeymavi.com>).

2.3.1.7.5. Yöresel El Sanatları

Çalışma alanının içinde bulunduğu yöre, özellikle dokuma, marangozluk ve taş işliğı ile tanınan bir bölgedir. Ayrıca çeşitli amaçlar için değişik şekillerde sepet üretimi de kayda değer bir el sanatı ürünüdür. Yerel kaynaklardan elde edilen yün, eğirildikten sonra özellikle şal, peştamal, atkı, eldiven, patik ve en yaygın olarak da çorap örmek için kullanılmaktadır. Alanda üretilen çorapların en geleneksel olanı ise keçi kılından yapılan uzun, dizaltı çoraplardır. Bu çorapların kar tutmaması ve ıslanmaması, kullanımda büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Çorap ve patiklerin örülmesinde ise özel siparişler dışında "orlon iplik" kullanılmakta ancak geleneksel desenler tüm ürünlerde korunmaktadır (<http://www.kuzeymavi.com>).

Alanın ormanlık oluşu nedeniyle yöredeki yaygın uğraşılardan biri de marangozluktur. Çok sayıda marangoz atölyelerinde masa, sandalye, karyola, dolap gibi çeşitli ürünler üretilmektedir. Bu klasik ürünler dışında ahşap ev ve bu evin tüm bölüm yapıları (müştemilat) yöresel marangozlar tarafından yapılmaktadır. Ancak ne yazık ki bir turistik alan içinde satın alınabilecek en önemli hediyeelik eşya olan ahşap oyma ürünler bulunmamaktadır.

Taş işçiliğı ise özellikle geçmişte yöreye büyük bir ün kazandırmıştır. Doğu Karadeniz'de halen Çamlıhemşin ve yaylalarındaki ev ve konakların taş işçiliğinin güzelliğinden söz edilmektedir. Fırtına Havzası'nda her derenin üzerinde görülen kesme taş kemer köprüler, günümüzde de tüm görkemiyle işlevlerini yerine getirmektedirler. Çamlıhemşin Konaklar Mahallesi ve Şenyuva Köyü ile Samistal,

Hazındak, Tirovit ve Hacıvanak gibi yaylalardaki taş işçiliği en dikkate değer örneklerdir. Günümüzde ise taş işçiliği gelişen yeni inşaat teknikleri ve malzemeleri nedeniyle yok olmaya yüz tutsa da çok az sayıdaki taş ustası, zaman zaman konak ve köprü restorasyonlarında çalışmaktadırlar.

Karadeniz kırsalında yollar yapılmadan önce yükler sepetlerle taşınırdı. Yolların yaygın olarak tamamlanmasına rağmen sepet önemini korumaktadır. Sepet örücülüğü günümüzde de devam eden bir sanattır. Sepetlerin örülmesinde kestane ve fındık dallarının iki üç yaşındaki sürgünleri kullanılmaktadır. Sepetlerin, toka (sapsız sepet), garnal (el sepeti), kalati (büyük çay sepeti), gudeli (meyva sepeti) gibi çeşitleri bulunmaktadır (Soysü 1992; Kurdoğlu 2002:139). Bu el sanatı ürünleri, alanda yapılan turizm faaliyetlerinde de, fazlaca satışı yapılarak yöre halkının gelir elde etmesini sağlamaktadır.

2.3.2. Alanın Sosyo-Ekonomik Yapısı

2.3.2.1. Nüfus

Araştırma alanının idari yapı yönünden büyük oranda sınırlan içinde kaldığı Rize'nin Çamlıhemşin ilçesi olduğundan nüfus özellikleri de sadece bu ilçe ile sınırlı kalmaktadır. adı geçen ve özellikle ilçenin idari yapılarıyla birlikte değerlendirilmiştir.. Çamlıhemşin'in toplam nüfusu 8012 kişi olup, bunun 2008'i (% 25.07) kentsel, 6004'ü (% 74,3) kırsal nüfustan oluşmaktadır (DİE 2000).

Çamlıhemşin'in kırsal nüfus oranı Türkiye ortalamasının (%41) iki katına yaklaşmaktadır. Kırsal nüfus oranı Rize'de % 61,7, Karadeniz'de ise % 59,8 civarındadır. Ancak, nüfusun özellikleri irdelenirken, özellikle Çamlıhemşin ilçesi'ndeki kırsal nüfusun kış mevsiminde büyük ölçüde azaldığı dikkate alınmalıdır. Çalışma alanı içerisinde Çamlıhemşin İlçesine ait 11 köy, 44 yayla yerleşimi bulunmaktadır (Kurdoğlu 2002:101; Rize Turizm İl Müd. Notları 2005).

Çalışma alanı ve milli park sahası içinde Yusufeli İlçesine ait 1 köy (Yaylalar Köyünün bir bölümü olan Olgunlar Mahallesi) ve iki yayla (Dübe ve Hastaf) bulunmaktadır. Yaylalar Köyü'nün nüfusu; 1997 yılı nüfus

sayımına göre 396 olarak bulunmuştur. Ancak yaz nüfusunun 1500 civarına ulaştığı bilinmektedir (DİE 1997; Kurdoğlu 2002:101).

2.3.2.2. Eğitim

Araştırma bölgesindeki nüfusun içinde (0–6 yaş üzeri nüfus) okuma yazma bilmeyenlerin oranıyla (% 21.88) Türkiye ortalamasının (% 19.5) üzerindedir. Dolayısıyla, bölgedeki eğitim durumunun görece olarak ülke ortalamasından düşük olduğunu söylemek mümkündür. Kentsel/bölgesel gelişmişlik ölçütlerinden birisi olarak kabul edilen nüfusun eğitim durumu bölgeye yönelen turistik talebi de etkileyebilmektedir. Nitekim turizm sektöründe gerekli olan nitelikli Personel yetiştiren eğitim kurumlarının sadece orta öğretim düzeyinde Rize Anadolu Otelcilik Turizm Meslek Lisesi'nin yer aldığı ve burada yetişen nitelikli personelin önemli bir kısmının ülkenin güneyindeki turistik tesislerde istihdam edildiği göz önüne alındığında, turizm sektörü açısından nitelikli personel sorununun bulunduğunu söylemek mümkündür (Özyaba 2001:82).

2.3.2.3. Sağlık

Alan içerisinde, genellikle kırsal kesimde var olan potansiyellere dayalı olarak gelişen turizm türlerinin yapılması söz konusu olsa da, turizm bölgelerinin bulunduğu alanlarda sadece bazı köylerdeki sağlık ocaklarından faydalanılabilmektedir. Buralarda da uzman hekim ve acil müdahale olanakları son derece kısıtlıdır. Dolayısıyla bölgenin birçok yerinde yapılan/yapılacak doğa sporlarında karşılaşılabilecek kazalar için gerekli olan sağlık tesisi yapılanmasının olmadığı söylenebilir. Bunun yanında acil durumlarda gerekli olan hızlı ulaştırma olanaklarının da son derece kısıtlı olması, turizm sektöründe etkinlik gösteren birçok turizm firmasının tercih etmediği ve bölgenin turizm koşullarına olumsuz etkiler yapan bir durum yaratmaktadır (Özyaba 2001:83).

2.3.2.4. Hayvancılık

Araştırma alanının ve yakın çevresinde sığır yetiştiriciliği önemli hayvancılık faaliyetlerinden biridir. Hayvancılık etkinliklerinden elde edilen ürünler (süt, yağ, peynir), öncelikle aile içi tüketimde kullanılmakta; ihtiyaç fazlası ya yakın yayla ve yerleşimlerdeki ticari kuruluşlarda ya da en yakın ilçe merkezlerinde satılarak ekonomik gelir elde edilmektedir (Özyaba 2001:84; Kurdoğlu 2002:155).

Kıyı kesimi dışında dağların yüksek kesimlerinde ve özellikle yaylalarda yapılan arıcılık da önemli ekonomik aktivitelerden biridir. Yörede üretilen ballar Ayder, Kavron, Elevit gibi yol üstündeki yaylalardaki lokantalarda tüketilmekte, büyük bir bölümü de yine bu yaylalardaki satış noktaları ile en yakın ilçe merkezlerinde satışa sunulmaktadır. Alan içerisinde elde edilen ballar; Ayder Yaylasında “Ayder Balı”, Kale Köyünde de “Kale Balı”dır. 1997 verilerine göre ilde toplam 45570 kovandan yaklaşık 276 ton bal üretimi gerçekleştirilmiştir (Kurdoğlu 2002:155).

Alanda gerçekleştirilmeye çalışılan ekoturizm için de hayvancılık çok önemlidir. Bu kapsamda gerçekleştirilen turizm etkinliklerinde yöre halkı tarafından üretilen hayvansal ürünler gelen yerli ve yabancı turistlere satılmakta ve bu şekilde hem yöresel tanıtım yapılmakta hem de yerel halkın gelir artışına sebep olmaktadır.

2.3.2.5. Tarım

Çalışma alanı yakınında sadece alçak kesimlerde az miktarda çay tarımı yapılmaktadır. Benzer şekilde mısır, sebze ve meyve üretimi de sınırlı bir şekilde yapılmaktadır. Çay dışındaki ürünler ticari amaçlı olmayıp, aile ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak üretildiğinden, ciddi bir gelir kaynağı olarak sınıflandırılmazlar. Çamlıhemşin'de narenciye ve fındık tarımı yapılmamakta, sebze ve tarla tarımı için yaklaşık 300 Ha'lık toprak işlenmektedir (Çamlıhemşin Tarım Müdürlüğü 1998; Özyaba 2001:84; Kurdoğlu 2002:154). Bölgede özellikle kıyı şeridinde çay tarımına alternatif kivi üretimi yaklaşık 46 Ha alanda sürdürülmektedir.

Araştırma alanı içerisinde sistemli bir tarımsal faaliyet yürütülmemekte, ancak özellikle köy ve alçak yaylalarda bulunma süresinde kullanılmak üzere patates, soğan, şalgam, kabak, fasulye gibi sebzeler yetiştirilmektedir (Kurdoğlu 2002:155)

2.3.2.6. Yerleşim Alanları

Kaçkar Dağları Milli Park sahasında 11 köy ve 44 yayla bulunmaktadır. Bu köy ve yaylalardan oluşan yerleşim biriminin kapladığı alan; 270 Ha'dır. Ancak 11 köy içindeki Yaylalar Köyü ve Meydan Köyü'nün bir bölümü çalışma alanı içerisinde bulunmamaktadır. Bu nedenle iki köyün bu iki bölümü toplam alan içerisinde dahil edilmemiştir. Yerleşim alanı büyüklüğü açısından; Ayder Yaylası (44 Ha), Çiçekli Yayla (36 Ha), Palovit Yaylası (22 Ha), Elevit Yaylası (21 Ha), Çat Köyü (18 Ha), Olgunlar Mahallesi (15 Ha), Y. Kavran Yaylası (12 ha) ve Hacıvanak Yaylası (10 Ha) alan olarak en büyük yerleşim yerleridir (Kurdoğlu 2002:144).

Milli park sınırları içinde sürekli yerleşim merkezi özelliklerini taşıyan önemli bir yerleşim bulunmamaktadır. Şenköy, Zilkale Köyü, Meydan ve Yusufeli bölümünde kalan Yaylalar Köyü-Olgunlar Mahallesi tüm yıl meskun iken, diğer yerleşimler ilkbahar-sonbahar dönemini kapsayan 2 ay ile 7.5 ay arasında nüfus bulunmaktadır. Dübe, Hastaf, Verçenik ve Haçıvanak Yaylaları yüksekliğe bağlı olarak en kısa süre kullanılan merkezler durumundadır. Şenköy, Zilkale ve Meydan köylerindeki kış nüfusu toplamı yaklaşık 60 iken, Çalışma alanı içerisindeki Olgunlar Mahallesi'nin bağlı olduğu Yaylalar Köyü'nün kış nüfusu ise 300 dolayında olmaktadır. Özellikle Çamlıhemşin'e bağlı köylerdeki nüfusun, yolların çoğunlukla kapalı olması nedeniyle kışın köylerini terk ettikleri tespit edilmiştir. Buna göre araştırma alanına en yakın, sürekli yerleşim merkezi Çamlıhemşin ilçesi olmaktadır (<http://www.kuzeymavi.com>). Araştırma alanında mevcut köyler ve yaylalar aşağıda belirtilmiştir (Ek Çizelge 3);

Köyler : Şenköy, Zilkale Köyü, Meydan Köyü, Yaylalar (Hevek) Köyü'dür.

Yayla Köyler: Çat Köyü, Yaylaköy (Elevit), Kaleköy (Hisarcık), Yazlık Köyü, Sıraköy, Ortayayla Köyü,'dür.

Yaylalar :Ayder Yaylası, Palakcur Yaylası, Aşağı Çeymakçur Yaylası, Yukarı Çeymakcur yaylası, Aşağı Kavron Yaylası, Yukarı Kavron Yaylası, Sal Yaylası, Pokut Yaylası, Haçivanak Yaylası, Tirovit Yaylası, Apivanak Yaylası, Palovit Yaylası, Amlakit Yaylası, Samistal Yaylası, Hazindak Yaylası, Başyayla, Çiçekli Yayla, Verçenik Yaylası, Hastaf Yaylası, Dübe Yaylası,

2.3.2.7. Ulaşım

Araştırma Alanında yer alan Ayder yaylasının uzun zamandır bir Termal Turizm merkezi olarak kullanılması dolayısıyla, yine son dönemlerde bölge yaylalarına olan Doğa Turizmi (Ekoturizm) talebi alana yönelik büyük bir taşıma pazarı ve buna bağlı bir ulaştırma sektörü ortaya çıkmıştır.

Çalışma alanındaki yaylaların çoğuna yol gitmiş bulunmaktadır ve bu yaylalara hemen hergün minibüslerle düzenli olarak yolcu taşınmaktadır. Ayder yaylasına dolmuş seferleri düzenlenmek için bir kooperatif kurulmuştur. Diğer yaylalara ise köy halklarından bireylerin çalıştırdıkları dolmuşlarla sefer yapılmaktadır.

Alanda bulunan yaylalara, Ayder de dahil olmak üzere, yapılan dolmuş seferlerinin hepsi, Pazar ilçesinden yapılmaktadır ve bunlar Çamlıhemşin'e uğrayarak oradan da yaylalara yönlenmektedirler. Ayder yaylasına günün her saat başında dolmuş bulmak mümkündür. Diğer yaylalara ise her günün sabahı bir dolmuş kalkmaktadır ve yaylalardan de ertesi gün dönülmektedir. Ayder haricindeki diğer yaylalara dolmuşla aynı gün gidip dönmek mümkün değildir. Ancak özel minibüs kiralatarak günübirlik gezi düzenlenebilir.

2.3.2.8. Alan Mülkiyet Durumu

Araştırma alanının milli park olması, park sınırları içinde kalan alanın mülkiyet yönünden devlet mülkiyetinde bulunduğunu göstermektedir. Bugünkü durumda milli park sınırları içinde kalan alanda (hem orman alanı, hem de milli park alanı olması nedeniyle) devlet mülkiyeti dışında bir mülkiyet yasal olarak söz konusu değildir. Çalışma alanı içinde olan köylerde herhangi bir kesin mülkiyet belgesine rastlanmamıştır. Yörede tapu kadastro işlemlerinin yapılmamış olması da bu durumu doğurmaktadır ve resmi işlemlerin zilyetlik belgesi ya da maliye kaydı ile yapıldığı belirlenmiştir. Çalışma alanı içerisindeki yerleşimlerden sadece Ayder Yaylası'ndaki tapu kadastro çalışmaları tamamlanmış, belirlenmiş olan orman sınırı itibarıyla Ayder yerleşimi ve konaklama tesislerinin bulunduğu alan orman sayılmayan yer olarak saptanmıştır. Ardeşen Kadastro Müdürlüğü'nün 3402 sayılı kanunun 4. madde 3. fıkrasına göre yapmış olduğu kısmi kadastro çalışmalarına temel olmak üzere 76 no.lu Orman Kadastro Komisyonu tarafından 6831 sayılı Kanunun 2-B maddesine göre yapılan sınırlama çalışmaları 20.05.1993 tarihinde tamamlanmış ve Çamlıhemşin İlçesi Kaplıca Köyü, Ayder yerleşim yerinin ev ve çayırıklardan oluştuğu belirtilerek orman sayılmayan yer olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir. Genel olarak "turizm merkezi" olan alanla çakışan bu saha yaklaşık 44 Ha büyüklüktedir. Ancak orman sınırları dışına alınan parse, hazine arazisi olarak yine devlet mülkiyetindedir (Kurdoğlu 2002:144; <http://www.kuzeymavi.com>) .

Bu gelişmelere bağlı olarak Ayder Yaylasında diğer yerleşimlerden farklı olarak bazı tapu uygulamaların görmek olanaklıdır. Ayder'in orta bölümünde Rize Valiliği Özel İdare Müdürlüğü'ne ait bulunan kaplıca tesislerinde, 9700 m² lik alan ve binanın tapusu bulunmaktadır. Ayrıca bazı otellerin de kesinleşmiş tapuları vardır. Yine Ayder'deki yerleşim yeri olarak tescillenmiş alanın hemen dışında, Çamlıhemşin Serisi 342-343 nolu bölme içinde bulunan 5000 m² alan, 5.12.1991 tarih ve 602-29/056 sayılı Orman Genel Müdürlüğü yazısı ile 6831 sayılı Orman Yasası 17/3 maddesi gereğince 49 yıllığına Karayolları Genel Müdürlüğü'ne (irtifak hakkı) verilmiştir. Alanının büyük çoğunluğunu oluşturan mera ve yaylaklar ise; 4342 sayılı Mera Kanunu uyarınca devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Mera, yaylak ve kışlakların

kullanma hakkı bir veya birden çok köy veya belediyeye aittir. Yasaya göre; "mera, yaylak ve kışlaklar; özel mülkiyete geçirilemez, amacı dışında kullanılamaz, sınırları daraltılamaz". Durum böyle olunca yayla ve mezralarında herhangi bir mülkiyet belgesine dayanarak da olsa özel mülkiyet tasarrufu söz konusu olamamaktadır (Kurdoğlu 2002:145).

2.3.2.9. Alanda Bulunan Koruma ve Kullanma Alanı Tipleri

Araştırma alanı içerisinde değişik öncelikleri olan koruma ve kullanma alanları belirlenmiştir. Bunlar (Kurdoğlu, 2002:145);

Milli Park: Araştırma alanının büyük bölümünü 31 Ağustos 1994 tarih ve 94/5863 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla milli park olarak ilan edilmiş durumdadır. Alan sahip olduğu doğal ve kültürel kaynak değerlerinin zenginliği nedeniyle yalnız ülkemizde değil dünyada da çok tanınan bir yöredir. Bozulmamış doğal eko sistemler; alüvyal ormanlar, doğal yaşlı ormanlar, subalpin çalı formasyonları ve alpin çayırlar ve bu doğal sistemler içerisinde yüzyıllar içinde gelişmiş ve halen önemli oranda geçmiş yıllardaki tazeliğiyle süren kırsal yaşam ve folklor, alanın korunmasında öncelikli nedenler olarak sıralanabilir (Kurdoğlu, 2002:146).

I. Derece Arkeolojik Sit Alanları: Kale-i Bala (Yukarı Kale,Varoş Kale) ve Zir Kale (Kale-i Zir, Aşağı Kale) ve çevresinde kalan yerler Kültür Bakanlığı, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 19.5.1998 Tarih ve 3148 sayılı karar ile I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Bu yerler, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Çalışma alanı içerisinde bulunan iki adet I.Derece Arkeolojik Sit Alanı; toplam 20 Ha (Zir Kale: 6 Ha; Kale-i Bala: 14 Ha) büyüklüktedir (Kurdoğlu 2002:146).

I.Derece Doğal Sit Alanı: Çalışma alanının bir bölümü olan Ayder Yaylası, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 27.6.1992 gün ve 1404 sayılı karar ile I. Derece Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Ayder Yayla Yerleşimi'nin de içinde bulunduğu yaklaşık 555 Ha'lık bölüm I Derece Doğal Sit Alanı olarak ilan edilirken, bu alanın tam ortasındaki Ayder Yayla Merkezi içinde I, II. ve III. Derece Doğal Sit olarak ayrılmış yaklaşık 55 Ha'lık bir bölüm daha vardır.

Alanın önemli bir bölümü Kültür Bakanlığı, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 19.5.1998 Tarih ve 3148 sayılı karar ile I. Derece Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Sit alanları ile ilgili geçiş dönemi yapı şartları 29.5.2000 tarih ve 3789 sayılı Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararıyla belirlenmiştir (Kurdoğlu 2002:146). Buna göre, bu yerler kesin yapılaşma yasağı getirilmiş alanlardır. Bu alanlarda özgün doğal yapıyla bütünleşen ahşap ve taştan yapılmış köy ve yayla evleri korunacaktır. Bitki örtüsü, topografya, siluet etkisini bozabilecek tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulmayacaktır.

II. Derece Doğal Sit Alanları: Yukarıda belirtilen Kurul Kararları uyarınca bu alanlarda turizm tesisleri ile hizmete ve yöre halkının yaylacılık faaliyetlerine yönelik yöresel mimariye uygun yapılaşmalara gidilebilir. Çalışma sahası içerisinde iki adet II. derece doğal sit olarak belirlenmiş alan bulunmaktadır. Bunlardan biri Kültür Bakanlığı, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Tarafından 19.5.1998 Tarih ve 3148 sayılı karar ile II. Derece Doğal Sit Alanı olarak tescil edilmiştir. Bu sahalar (Kurdoğlu 2002:146);

Kavron Vadisi'nin bir bölümünden oluşan II. Derece Doğal Sit Alanı, çalışma sahasının doğusunda bulunmaktadır. Alanın batı sınırlarını Kavron Buzul Vadisinin silsileleri oluşturmaktadır. Yukarı Kavron Yaylasının 500 m kadar güneyi olan sahanın doğu sınırı da Kavron Vadisinin tepelerinden geçmektedir. Kuzeye doğru giden ve Aşağı Kavron Yaylasını da içine alacak şekilde Galerüzü'ne kadar saha yaklaşık 1200 Ha'lık bir alanı kaplamaktadır. Ayder Yaylası ise 1992 yılında Sit Alanı olarak ilan edilmiş ve çarpık yapılaşmaya karşı bir önlem olabileceği düşünülmüştü. Ancak Gelişmeler beklendiği gibi olmamış ve zaman içinde yayla, plansız bir kasaba görünümünü almıştır (Kurdoğlu 2002:147).

III. Derece Doğal Sit Alanları: III. Derece Sit Alanları da Kültür Bakanlığı, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 19.5.1998 Tarih ve 3148 sayılı karar ile tescil edilmiştir. Bu kurul tarafından III. Derece Doğal Sit Alanları ikiye ayrılmıştır. Bunlar (Kurdoğlu 2002:148):

- Çamlıhemşin Kentsel Yerleşme Alanı
- Kırsal Karakter Taşıyan Mahalle ve Köyler

İlan edilen III. Derece Sit alanı yukarıda belirtildiği üzere yapısal olarak iki bölüme ayrıldığı gibi alansal olarak da iki ayrı bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm III. Derece Sit Alanı, Fırtına Deresi'nin denize döküldüğü yere yaklaşık 2.5 km uzaklıkta kuzey sınırını oluşturacak şekilde geçirilmiştir. Bu alan yaklaşık 6200 Ha'dır.

Diğer III. Derece Sit Alanları ise her bir yayla, köy ve mahallelerden oluşan yerleşim alanları ile sınırlıdır ve havzanın milli park sahası olan güney bölümünde I. Derece ve II. Derece Doğal Sit Alanları içinde bulunmaktadır. Ancak, belirlenen bu sit alanlarının bazıları, Sicoh ve Karmik yaylaları gibi tamamen tahrip olmuş ve kullanılmayan yayla yerleşimleri ya da bunların mahallelerinden oluşmaktadır. Buna göre irili ufaklı 96 adet III. Derece Doğal Sit Alanı tespit edilmiştir. Bu 96 adet sit alanının 50 tanesi milli park sınırları içinde yer almaktadır (Kurdoğlu 2002:148).

Rize-Çamlıhemşin-Kaçkar Yaban Hayatı Koruma Sahası: Aynı zamanda araştırma alanının büyük bölümünü kaplayan milli parkın kuzey ve kuzeydoğu sınırlarına bazı yerlerde bitişik olan bu koruma sahası doğudan, Altıparmak Dağları, batıdan Hacım Dağı, Tar Deresi ile Ilıca Deresi'nin birleşim yeri ile Hala Deresi'ni ayıran sırtlar, kuzeyden Avcı, Taş Tepe, Kukmeke Tepe, Acavit Tepesi, Mecat Tepe, 2309 rakımlı Tepe, Çağduçar Tepe, Hegal Çayırı, Miçibey derelerinin çıkış sırtlarını takiben Tar Deresi, Ilıca Deresi birleşim yerlerine inen sırtla çevrili yaklaşık 4142 Ha'lık alan 1973 yılından itibaren av hayvanları koruma sahası statüsünde bulunmaktadır (www.milliparklar.gov.tr/mak/ekler; Kurdoğlu 2002: 149).

Erzurum-İspir-Verçenik Dağı Yaban Hayatı Koruma Sahası: Çengel boynuzlu dağ keçisini koruma amaçlı ilan edilen saha, 1980 yılında ayrılmıştır. Toplam 50458 Ha olan saha, çalışma alanının güney sınırlarını oluşturan Tatos Dağları, Kırman Tepe, Soğanlıdağı ile Yeşiltepe, Kösetepe ve bu tepeleri birbirine bağlayan hat, Bala ve Kösetepe'den Çoruh Nehri'ne inen sırt, batısı; Varşanba Tepesi'nden Yedigöller'e inen sırt ve Yıldıztepe ve Aksu Deresi, güneyi; Ardıçlı, Ahlatlı ve Geçitağzı köylerini birbirine bağlayan hat, doğusu; Geçitağzı Mezrası'ndan Çoruh Nehri'ne inen sırtın çevrelediği alandan oluşmaktadır (Kurdoğlu 2002:149).

Fırtına Vadisi Ormanları Sıcak Noktası (Forest Hotspot): Aslında henüz resmi olarak ilan edilmemiş olan ve Dünya Doğay Koruma Vakfı (WWF) tarafından

geliştirilen bir koruma kavramıdır. Tüm Avrupa'da ormanlık alanlardaki şiddetli bozulma ve azalmaları durdurmak, biyolojik çeşitlilik bakımından öncelikli korunması gerekli olan alanları belirlemek ve uygun koruma yapılarına kavuşturmak amacıyla ülkelere tavsiye edilen bir öneridir. Avrupa'da 100 alan, Ülkemizde ise ikisi Doğu Karadeniz'de (Artvin-Karçal Dağları ve Fırtına Vadisi) olmak üzere 8 alan sıcak nokta olarak belirlenmiştir. Fırtına Havzasını kapsayan Fırtına Vadisi Sıcak Noktası yaklaşık 110 000 Ha dır ve neredeyse tüm havzayı kapsamaktadır (Kurdoğlu 2002:149;).

Turizm Merkezleri:

✓ **Çamlıhemşin-Ayder Kaplıcası Turizm Merkezi:** Ülkemizde bazı yayla merkezleri; 18 Mart 1987 tarihli ve 87/11608 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na bağlı olarak 9 Nisan 1987 tarih ve 19426 sayılı Resmi Gazetede turizm merkezleri olarak ilan edilmiştir. Özellikle doğal kaynakların zenginliği ile öne çıkan Doğu Karadeniz'de bazı yaylaların yanında, çalışma alanının da bir bölümünü oluşturan Çamlıhemşin-Kaplıca Köyü Ayder Yaylasının Orta Ambarlık Kısımını ilk yayla turizm merkezi olarak ilan edilmiştir. Bu alanın Çevre Düzeni Planı 7.12.1993 tarihinde onaylanmıştır. 3194 sayılı İmar Kanunu 5. maddesine göre Çevre Düzeni Planı; ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak, konut, sanayi, tarım turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen planlardır. Ancak yaylanın diğer bölümlerinde aşırı yapılaşmanın sürmesi üzerine 17 Şubat 1995 yılında 22205 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yaylanın tümü turizm merkezi kapsamına alınmış ve sınırları Kavron Yaylası'na kadar genişletilmiştir. Buna göre; merkezin kuzey sınırları yayla yerleşiminin yaklaşık 500 m yukarısındaki ormanlık alandan paralel olarak çizilmiş düz bir hattın oluşmakta ve iki km boyunca doğuya doğru giderek Tıkça Yaylası üzerinden doğuya yönelerek gene düz bir hat olarak Galerüzü Meydanı'nı geçerek yaklaşık 3 km boyunca derenin 2 yamacını içine alarak Aşağı Kavron Yaylası sınırına kadar gelmektedir. Merkezin Güney sınırı ise Ayder altından akan Hala Deresi'nin yaklaşık 500 m üzerindeki ormanlık yamaçlardan doğu batı yönünde çizilen 3 km'lik bir hat boyunca geçmektedir. Batı sınırı ise Ayder Yerleşiminin batısında güney kuzey hattı boyunca düz geçilen 2 km'lik hat boyunca uzanmaktadır. Turizm merkezinin toplam alanı yaklaşık 822 Ha dır (Kurdoğlu 2002:150; www.kulturturizm.gov.tr).

✓ **Artvin-Kaçkar Turizm Merkezi:** Çalışma alanı ve Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde olan Artvin Kaçkar Turizm Merkezi 7 Şubat 1991 Tarihinde 91/1514 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilmiş ve 20 Mayıs 1991 yılında 20 876 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Doğu ve güneydoğu sınırını, Yusufeli Yaylalar Köyü ile Dübe ve Hastaf yaylalarını içeren alan, güneyde Dilber Düzü, batıda ise 2810 m ve 2120 m rakımlı tepe sırtları üzerinden geçen hat, kuzeybatı yönünü ise Kavron Yaylası'nı içine alacak şekilde geçen hat oluşturmaktadır. Kuzey yönündeki ana nokta ise 3562 m rakımlı Bulut (Kindevul) Dağıdır. Doğu Karadeniz'in en yüksek noktası olan Kaçkar Tepesi (3932 m), 3781 m ve 3590 m rakımlı tepeler de bu turizm merkezi içerisinde (Kurdoğlu 2002: 150 www.kulturturizm.gov.tr).

Ayder Belediyesi Mücavir Alanı: Ayder'deki yerleşim alanının bulunduğu bölüm; 1987 yılında Turizm merkezi, ardından 1992 yılında I.derece doğal sit, ve son olarak 1994 yılında milli park olarak ilan edilen alanın içine alınmasına rağmen, doğal ve mimari dokunun bozulmasının önüne geçilememiştir. Yeterli yönetsel düzenlemenin yapılamamış olması, alandaki yoğun turistik etkinlikler nedeniyle oluşan her türlü sebep ya da sonuçlarla 17 km dışarıda bulunan Çamlıhemşin Belediyesi'nin ilgilenme zorunluluğunu doğurmuştur. Ancak, yasal dayanaktan yoksunluk ve korunan alanların kendine özgü yapısı, çok zaman sorun olarak belediye'nin de karşısına çıkmış ve hizmetlerin aksamasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu karmaşık yönetsel durumun da bir zorlamasıyla Çamlıhemşin Belediye Meclisi'nin 10.5.1995 tarihli kararı, Rize Valiliği İl İdare Kurulu'nun 30.11.1995 tarih ve 95/490 sayılı kararı, Rize Valiliği'nin 12.01.1996 tarihli raporu ile 1987 yılında Ayder'de Turizm Merkezi olarak ilan edilmiş olan alan, Çamlıhemşin Belediyesinin 1 no'lu mücavir alanı içine alınmıştır. Ardından 1997 yılında bu mücavir alanın imar planı yürürlüğe girmiştir (Kurdoğlu 2002:151).

Mücavir alan olarak ilan edilen saha turizm merkezini de içine alan daha büyük bir sahadır. Yukarıda sınırları çizilen turizm merkezine batı sınırından ilave olan ve yaklaşık 3.5 km boyunca yol ve Hala Deresi kıvrımlarına paralel olarak, yer yer 300 m - 400 m yüksekten yamaçlardan geçirilmiş bir hattın içinde kalan bölümdür. Turizm merkezinin 722 Ha olan alanına eklenen 140 Ha'lık bölümle mücavir alan

büyükliğü toplam 862 Ha ulaşmaktadır. 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 5. maddesine göre Mücavir Alan; "imar mevzuatı bakımından belediyelerin kontrol ve mesuliyeti altına verilmiş olan alanlardır". Ancak bu yeni durum da aslında yeni sorunlara zemin hazırlamış ve alanda bu kez de farklı statülerden kaynaklanan yetki karmaşası ve çatışmaları meydana gelmeye başlamıştır (Kurdoğlu 2002:151).

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Kaçkar Dağları Milli Parkı ekoturizmin uygulanabileceği ender alalardan biridir. İçinde barındırdığı tarihi, kültürel yapısı, geleneksel yaşamıyla, endemik bitki ve hayvan topluluklarıyla çok önemli ekoturizm potansiyeline sahiptir. Alanda yapılacak master planla birlikte, mevcut doğal kaynakların sürdürülebilirliği sağlandığı sürece ve turizmin bozucu etkilerinden uzak tutuldukça, alanın önemi turizm açısından artarak devam edecektir. Milli park içinde, ekoturizmin sürdürülebilir gelişiminin incelendiği bu çalışmada, “nitel” ve “nicel” olmak üzere iki şekilde elde edilen araştırma bulguları değerlendirilmiştir. Anket çalışmalarından elde edilen veriler bilgisayar ortamında değerlendirilerek araştırmanın nicel bulgularına ulaşılmıştır. Mülakat, katılımcı gözlem ve merkezi grup tartışmaları ile de nitel bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Literatür taraması sonucu elde edilen veriler, araştırmanın şekillenmesinde çok önemli rol oynamıştır. Nitel ve nicel yöntemlerle elde edilen verilerin derlenmesiyle araştırmaya yön verilmiştir.

3.1. Nicel (Kantitatif) Araştırma Bulguları

Milli Park sınırları içerisinde yaşayan, sürekli ya da geçici meskûn olan yerel halktan 147 kişiye yapılan anket çalışmasından elde edilen nicel sonuçlar tablo olarak düzenlenmiş ve gerekli açıklamalarla desteklenmiştir. Bu açıklamalara ayrıca ikincil veri kaynaklarından elde edilen birincil veriler de eklenmiştir. Analizler sonucu ortaya konan bulgular, iki ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar; “demografik faktörler, yerel halkın alanla ilgili beklentileri ve alanda yapılan turizm faaliyetlerine bakış açıları” şeklinde ayrılmıştır. Demografik göstergelerle ilgili bölümler açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşurken, yerel halkın turizme bakış açısı konusundaki bölümde hem açık-kapalı uçlu sorular hem de Beşli Likert Ölçeği’ne göre hazırlanmış önermeler yer almıştır. Elde edilen veriler bilgisayar desteğiyle yüzde ifadeler şeklinde değerlendirilerek, bu değerlendirmenin ardından konuyla ilgili çeşitli analizler, nicel bulgular olarak araştırmaya katkı sağlayacaktır.

3.1.1. Demografik Faktörler

Çizelge 8'daki sonuçlar incelendiğinde, araştırmaya katılanların % 26,5'i genç nüfus, % 20,4'ü orta yaş ve % 21,8'lik grup ise olgun yaş olarak nitelendirilen kesimden oluşmaktadır. Bu sonuçtan, ankete katılanların büyük çoğunluğunun aktif iş gücüne doğrudan katkı sağlayabilecek kesim olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları da; % 23,1'i ilkokul mezunu, % 33,3'ü lise mezunu ve % 24,5'ininde lisans mezunu şeklinde bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Anketin yaylalardaki yerel halka yapıldığı göz önüne alındığında, ankete katılanların büyük çoğunluğu eğitilmiş olduğu, az bir kısmını da ilkokul mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Yani, yaylacılık yapanların çoğunluğu da eğitilmiş kişilerden oluşmaktadır. Yaylacılık faaliyetlerinin de eğitilmiş kişiler tarafından yapılması, alanın turizm gelişimi için olumlu bir sonuç olarak algılanabilir. Katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında; % 65,3'ünün erkek, % 34,7'sinde kadın olduğu görülmektedir. Meslek dağılımları incelendiğinde ise; % 26,52lik kısmın öğrencilerden oluştuğu, % 16,3'lük kısmın emekli, % 12,2'lik kesimin işçi, %10,9'luk kısmın ev hanımı, % 9,5'luk kısmında memur olduğu görülmektedir. Meslekle ilgili diğer (% 19,0) şikkını işaretleyenlerin büyük bir kısmı da turizm işletmecisi ve serbest meslek tanımlaması yapmıştır. Katılımcıların gelir dağılımına bakıldığında, % 44,2 gibi büyük kısmının 350–700 YTL aylık gelir grubunu oluşturmakta, % 27,2'lik kısım 701–1500 YTL gelir grubu, % 10,9'luk kısımda 35'den az gelir grubunu oluşturmaktadır. Yukarıdaki verilere göre katılımcıların ağırlıklı ortalamasını öğrenciler ve emekliler oluşturduğuna göre gelir grubunun düşük ağırlıklı olması normal karşılanmaktadır. Katılımcıların turizmle ilişkilerine bakıldığında da, % 66,0 'lık gibi yüksek oranda katılımcının turizmle bir ilişkisi olmadığı ortaya çıkmaktadır. % 19,7'lik kısmı oluşturan grup ise turizm sektöründe çalışmaktayım şikkını işaretlemiştir. Bu şikkı işaretleyenlerin büyük çoğunluğunu araştırma alanındaki Ayder Yaylası Turizm Merkezindeki otel ve pansiyonlarda çalışanlar oluşturmaktadır. % 10,9'luk kısımda bir turizm işletmesi sahibiyim demiştir. Yine, bu şikkı işaretleyenlerin büyük çoğunluğu, Ayder ve Çat yaylasındaki mevcut turistik işletme sahiplerinden oluşmaktadır.

Çizelge 8. Demografik Faktörler

Yaş	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
20'den küçük	17,7	26	1,315	2,87	3,00
20-30 arası	26,5	39			
31-40 arası	20,4	30			
41-50 arası	21,8	32			
51'den büyük	13,6	20			
Toplam	100,0	147			
Eğitim Durumu	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
İlkokul	23,1	34	1,486	3,04	3,00
Ortaokul	9,5	14			
Lise	33,3	49			
Ön lisans	8,8	13			
Lisans	24,5	36			
Yüksek lisans	0	0			
Doktora	,7	1			
Toplam	100,0	147			
Cinsiyet	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Erkek	65,3	96	,477	1,34	1,00
Kadın	34,7	51			
Toplam	100,0	147			
Meslek	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Memur	9,5	14	1,902	4,46	5,00
İşçi	12,2	18			
Çiftçi	5,4	8			
Emekli	16,3	24			
Öğrenci	26,5	39			
Ev hanımı	10,9	16			
Diğer	19,0	28			
Toplam	100,0	147			
Gelir Durumu	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
350'den az	10,9	16	,942	2,46	2,00
350-700 arası	44,2	65			
701-1500 arası	27,2	40			
1501-2000 arası	8,8	13			
2001'den fazla	3,4	5			
Toplam	94,6	139			
Cevapsız	5,4	8			
Turizmle İlişkisi	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Hiçbir ilişkim yok	66,0	97	,899	1,58	1,00
Turizm İşletmecisiyim	10,9	16			
Turizm'de çalışıyorum	19,7	29			
Diğer	2,7	4			
Toplam	99,3	146			
Cevapsız	,7	1			

3.1.2.Yerel Halk Görüşlerine İlişkin Bulgular

Anket Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları içerisinde örneklem olarak belirlenen yaylalarda yapılmıştır. Çizelge 9’de bu dağılım görülmektedir. Çizelgeye göre, ankete katılanlardan 52 kişi (% 35,4) Ayder Yaylası Turizm Merkezi sakinleri, 35 kişi (% 24,5) Y.Kavran Yaylası Turizm Merkezi, 23 kişi (% 15,6) Kale Köyü, 19 kişi (% 12,9) Çat Köyü ve 17 kişi de (% 11,6) Yaylaköy (Elevit Yaylası)’de bulunmaktadır. Bu verilere bakıldığında anket katılımcılarının büyük çoğunluğunu Ayder Yaylası Turizm Merkezi Oluşturmuştur. Buraya ağırlık verilmesinin sebebi, bu yaylanın Türkiye çapında tanınmış olması ve olası ekoturizm faaliyetlerinin de dağıtım merkezi olma ihtimalidir. Zira merkezdeki turizm yatırımlarının yoğun olması ve son yıllarda turizmdeki canlılık bunun işareti olarak algılanmaktadır.

Çizelge 9. Anketin Uygulandığı Yaylalar Dağılımı

Yaylalar	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Ayder Yaylası	35,4	52	1,404	2,42	2,00
Y.Kavran Yaylası	24,5	35			
Kale Köyü	15,6	23			
Yaylaköy (Elevit)	11,6	17			
Çat Köyü	12,9	19			
Toplam	100,0	147			

Çizelge 10’deki verilere bakıldığında, katılımcıların büyük çoğunluğunun (86 kişi, % 58,5) araştırma alanı ve çevresinde, 61 kişi (% 41,5) ise araştırma alanı dışındaki şehirlerde ikamet ettiğini göstermektedir. Bu sonuçlara bakarak katılımcıların büyük çoğunluğunun yaz sezonu dışında da araştırma alanı çevresindeki yerleşim yerlerinde (Çamlıhemşin, Pazar, Çayeli) ikamet ettiklerini ve yaz sezonunda yaylalara çıktıklarını göstermektedir. Diğer katılımcıların ise diğer şehirlerde ikamet edip, yaz sezonunda memleketlerini ziyarete geldiklerinde alana uğradıkları anlaşılmaktadır.

Çizelge 10. Katılımcıların Sürekli İkamet Ettiği Yer

İkamet Yeri	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Araştırma Alanı ve Çevresi	58,5	86	,494	1,41	1,00
Diğer Şehirler	41,5	61			
Toplam	100,0	147			

Katılımcılara alana geliş amaçları sorulduğunda, Çizelge 11 deki verilere göre; 54 kişi (% 36,7) tatil ve dinlenme için, 44 kişi (% 29,9) yaylacılık faaliyetlerini yapmak için, 27 kişi (% 18,4) şehir gürültüsünden uzaklaşmak ve temiz hava için, 2 kişi (% 1,4) de dağcılık için geldiklerini ifade etmişlerdir. Diğer şıkkı işaretleyen 20 kişi (% 13,6)nin büyük çoğunluğu ki bunların çoğu Ayder ve Çat yaylasından oluşmakta, turizm faaliyetlerinde bulunmak için şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Çizelge 11. Katılımcıların Alana Geliş Amaçları

Geliş Amacı	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Şehir Gürültüsünden Uzaklaşmak ve Temiz Hava	18,4	27	1,399	2,97	4,00
Yaylacılık	29,9	44			
Dağcılık ve Doğa Sporları	1,4	2			
Tatil ve Dinlenme	36,7	54			
Diğer	13,6	20			
Toplam	100,0	147			

Katılımcılara, yaşadıkları alanları tanıma düzeylerini ölçmek için sorulan “Yaşadığınız alanın Milli Park olduğunu biliyormusunuz” ve “Milli Park sınırlarını biliyormusunuz” sorularına verdikleri yanıtlar Çizelge 12 ve 13 de incelenmiştir. Buna göre; alanın Milli Park olduğunu bilenlerin sayısı 126 (% 85,7), bilmeyenlerin sayısı ise 21 (% 14,3) olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 12. Katılımcıların Alanın Milli Park Olduğunu Bilme Düzeyi

Bilme Düzeyi	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Evet	85,7	126	,351	1,14	1,00
Hayır	14,3	21			
Toplam	100,0	147			

Buna paralel olarak da Çizelge 13’de verilere göre, Milli Park sınırlarını bilenlerin sayısı; Evet 63 kişi (% 42,9), Hayır 83 kişi (% 56,5) olarak gerçekleşmiştir. Bu veriler sonucunda ankete katılanların büyük çoğunluğu bulundukları yaylaların Milli Park olduğunu bilmekle birlikte Milli Parkın hangi yaylaları kapsadığını tam olarak bilmemektedirler.

Çizelge 13. Milli Park Sınırlarını Bilme Düzeyi

Bilme Düzeyi	%	n	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Evet	42,9	63	,496	1,56	2,00
Hayır	56,5	83			
Toplam	146	99,3			
Cevapsız(missing)	,00	,7			

Katılımcılara “bulunduğunuz alanda kalkınmaya öncelik verilmesi gereken sektörlerin hangisi olmasını istersiniz” sorusuna önem sırasına göre cevap vermelerini istedik. Çizelge 14’de bu sorulara verilen öncelikli cevaplar oranlanmıştır. Buna göre, 82 kişi (% 55,8) yörenin kalkınmasında turizmi en önemli sektör olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Hayvancılık ise 62 kişi (% 42,2) ile kalkınmada öncelik verilmesi gereken ikinci sektör olarak görülmektedir. 60 kişi (% 40,8) ile orman işleri üçüncü ve 65 kişi (% 44,2) ile enerji yatırımları dördüncü sırada yer almıştır. Bu sonuçlara göre, ankete katılanların büyük çoğunluğunun yörenin kalkınmasında en önemli yatırım olarak turizmi görmektedir. Araştırma yapılan alanların çoğunda yaylacılık faaliyetleri de yoğun olarak devam ettiği için hayvancılık ikinci sırada yer almıştır. Buna karşın yinede, turizme olan isteğin hayvancılığa oranla daha fazla olduğuna dikkat çekmek gerekir. Alanda gelişecek olan turizm faaliyetlerinden daha fazla gelir elde edileceğini düşünen katılımcılar bu oranın çıkmasında etkili olmuştur. Özellikle ekoturizm hareketleri, alana bir canlılık getirerek, özellikle hayvancılıktan elde ettikleri ürünleri satmalarını kolaylaştıracaktır.

Çizelge 14. Alanda Kalkınmada Öncelik Verilecek Sektörler

Önem Sırası Sektörler	1. %	2. %	3. %	4. %	Toplam	Cevapsız	Std Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Turizm n(kişi)	55,8 82	27,9 41	15,0 22	,7 1	93,3 146	,7 1	,765	1,60	1,00
Hayvancılık n(kişi)	29,3 43	42,2 62	21,1 31	4,1 6	96,6 142	3,4 5	,833	2,00	2,00
Orman İşleri n(kişi)	12,9 19	23,1 34	40,8 60	4,1 6	81,0 119	19,0 28	,820	2,44	3,00
Enerji Yatırımları n(kişi)	2,0 3	6,1 9	4,1 6	44,2 65	56,5 83	43,5 64	,825	3,60	4,00

Çizelge 15’da katılımcılara alanda eksikliğini duydukları hizmetler sorulmuştur. Sağlık hizmetleri; 46 (%31,3) kişiye göre en çok eksikliği duyulan hizmet olarak ön plana çıkmaktadır. 41 kişi (%27,9) ile çöp toplama ve kanalizasyon hizmetleri, ikinci önemli eksiklik olarak algılanmıştır. Piknik alanlarının yeterli olmaması da, 28 kişi (%19,0) ile eksiklik olarak üçüncü önem sırasına alınmıştır. Dördüncü önem sırasında ise, 27 kişi (%18,4) ile turizm hareketleri gelmektedir. 16 kişi (%10,9) ile eğitim eksikliği, beşinci önem sırasında yer almıştır. Önem sıralamasında, elektrik hizmeti eksikliği; 16 kişi (%10,9) ile altıncı sırada yer almaktadır. Ulaşım hizmetlerinin yetersizliği, önem sırasında; 10 kişi (%6,8) ile yedinci sırada yer almaktadır. Güvenlik ise; 22 kişi (%15,0) ile sekizinci sırada yer almaktadır. Alanda gerçekleştirilmesi düşünülen ekoturizm faaliyetlerinden önce bu eksikliklerin tam olarak giderilmesi, alanın turistik çekiciliğini de artıracığından üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Özellikle bazı yaylalarda henüz yol, elektrik vb. hizmetlerin olmaması, alanın alt yapı sorunlarının üst düzeyde olduğunu da göstermektedir. Özellikle, turizme açık olan bir iki yaylada yaşayanlar (Ayder, Y. Kavron yaylaları vb.), yaylalarında yeterince piknik alanları bulunmadığından, gelen ziyaretçilerin dinlenme sonrası artıkları sayesinde çevre kirliliğinin hat safhada olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 15: Alanda Eksikliği Duyulan Hizmetlere İlişkin Görüşler

	1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	6 %	7 %	8 %	Toplam	Cevapsız	Std. Sapma	Arit. Ort.	Ortanca
Sağlık n	31,3 46	22,4 33	11,6 17	7,5 11	8,2 12	4,8 7	1,4 2	0 0	87,1 128	12,9 19	1,640	2,52	2,00
Çöp toplama, Kanalizasyon n	28,6 42	27,9 41	20,4 30	6,8 10	4,8 7	2,0 3	0 0	3,4 5	93,9 138	6,1 9	1,635	2,51	2,00
Piknik alanları n	2,0 3	11,6 17	19,0 28	21,1 31	9,5 14	10,9 16	7,5 11	2,7 4	84,4 124	15,6 23	1,709	4,19	4,00
Turizm hareketleri n	16,3 24	10,9 16	16,3 24	18,4 27	9,5 14	6,1 9	3,4 5	2,0 3	83,0 122	17,0 25	1,836	3,43	3,00
Eğitim n	10,2 15	15,0 22	16,3 24	17,7 26	10,9 16	4,8 7	4,8 7	,7 1	80,3 118	19,7 29	1,708	3,50	3,00
Elektrik n	3,4 5	1,4 2	10,2 15	4,1 6	12,9 19	10,9 16	12,9 19	6,1 9	61,9 91	38,1 56	1,923	5,20	5,00
Ulaşım n	7,5 11	8,8 13	2,7 4	10,9 16	9,5 14	10,9 16	6,8 10	2,7 4	59,9 88	40,1 59	2,082	4,32	4,00
Güvenlik n	,7 1	2,0 3	3,4 5	4,8 7	6,8 10	6,1 9	8,2 12	15,0 22	46,9 69	53,1 78	1,940	6,00	6,00

Çizelge 16’de Milli Park ve yaşadıkları alanlarla ilgili olarak katılımcılara çevre sorunları’nı öncelik sırasına göre sıralamaları istenmiştir. Verilen cevaplara göre; 49 kişi (% 33,3) ile aşırı inşaat ve betonlaşma alandaki en önemli çevre sorunu olarak görülmektedir. Sıvı ve katı atıkların çevreye verdiği zarar da 43 kişi (% 29,3) ile çevre sorunun da ikinci sırayı almaktadır. Ormanların tahribatı sorunu 33 kişi (% 22,4) ile üçüncü önemli sorun olarak algılanmıştır. Yine, alandaki bazı yaylalarda yaşanan araç trafiği 26 kişi (% 17,7) ile dördüncü öncelikli sorun olarak görülmüştür. Alandaki bazı yaylalara yol yapımı sırasında meydana gelen çevre tahribatına ilişkin katılımcılar 25 kişi (% 17,0) ile beşinci sırada çevre sorunu olarak görmektedirler. Erozyon ve çığ olayı 13 kişi (% 8,8) ile altıncı sırada sorun olarak algılanmaktadır. Avlanmanın çevreye verdiği zarar ise yedinci önem sırasında bulunmaktadır (20 kişi, % 13,8). Son olarak da yörede Fırtına Deresi üzerinde baraj yapılması ve benzeri yatırımların çevre sorunu teşkil etmesi de sekizinci derecede öncelik teşkil etmektedir. Çizelge 16’ye bakıldığında, sorunların önceliklerini gösteren sütunlardaki oranlarda ve kişi sayılarında farklılıklar görülmektedir. Bu farklı

oranların sebebi katılımcıları sorudaki sorun olarak verilen şıkların hepsine cevap vermemeleri ve kendilerince önem arzeden şıkları işaretlemekle yetinmeleridir. Buda cevaplanmayan sütununda kendini göstermektedir. Katılımcıların çevre sorunu algılamaları anketin uygulandığı yaylalara göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin, bazı yaylalarda betonlaşma ön plandayken bazılarında çığ sorun teşkil etmektedir. Bazılarında da, atıklar en önemli sorun olarak algılanırken diğer yaylalarda da yoğun araç trafiği öncelik içermektedir. Bu tabloda, tüm yaylaların sorunları bir olarak algılanmış ve hepsinin ortalamaları alınarak yorumlanmıştır.

Çizelge 16. Alandaki Çevre Sorunları

Önem Sırası Sektörler	1. %	2. %	3. %	4. %	5. %	6. %	7. %	8. %	Top. %	Cypsız %	Std Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Betonlaşma n(kişi)	33,3 49	21,1 31	12,9 19	11,6 17	5,4 8	2,0 3	2,0 3	1,4 2	89,8 132	10,2 15	1,678	2,50	2,00
Atıklar n(kişi)	27,9 41	29,3 43	15,6 23	10,9 16	6,1 9	4,1 6	,7 1	2,0 3	96,6 142	3,4 5	1,649	2,61	2,00
Orman Tahribatı n(kişi)	10,2 15	10,9 16	22,4 33	13,8 20	10,9 16	6,1 9	2,0 3	1,4 2	77,6 114	22,4 33	1,662	3,48	3,00
Araç Trafiki n(kişi)	3,4 5	4,1 6	16,3 24	17,7 26	10,9 16	12,9 19	3,4 5	4,8 7	73,5 108	26,5 39	1,735	4,42	4,00
Yol Yapımı n(kişi)	8,2 12	15,0 22	8,2 12	15,0 22	17,0 25	6,1 9	1,4 2	,7 1	71,4 105	28,6 42	1,665	3,62	4,00
Erozyon ve Çığ n(kişi)	4,1 6	10,9 16	12,2 18	10,9 16	12,2 18	8,8 13	9,5 14	6,8 10	75,5 111	24,5 26	2,048	4,52	4,00
Avlanma n(kişi)	4,8 7	6,1 9	8,8 13	4,1 6	1,4 2	6,8 10	13,8 20	10,9 16	56,5 83	43,5 64	2,42	5,13	6,00
Enerji Santrali n(kişi)	8,2 12	2,7 4	3,4 5	4,1 6	6,1 9	5,4 8	12,9 19	11,6 17	54,4 80	45,6 67	2,47 8	5,26	6,00

Çizelge 17’de görüldüğü gibi Milli Park içerisinde turizm faaliyetlerinin yapılmasının doğru olup olmadığı sorulmuş ve ankete katılan 147 kişiden 107 kişi (% 72,8) Milli Park içinde turizm faaliyetlerinin yapılmasından yana olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşın 21 kişi (% 14,3) kararsız kalırken, 19 kişi (% 12,9) yapılmaması yönünde görüş bildirmiştir. Bu sonuca göre, katılımcıların büyük

çoğunluğu Milli Park içerisindeki yaylalarda turizm faaliyetlerinin yapılmasına olumlu bakmaktadır.

Çizelge 17. Katılımcıların Alan İçindeki Turizm Faaliyetlerine Karşı Yaklaşımları

	Kişi sayısı(n)	%	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Kesinlikle Yapılmalıdır	50	34,0	1,081	2,09	2,00
Yapılmalıdır	57	38,8			
Kararsızım	21	14,3			
Yapılmamalıdır	14	9,5			
Kesinlikle Yapılmamalıdır	5	3,4			
Toplam	147	100,0			

Çizelge 18’de katılımcıların ekoturizm bilgilerini ölçmek için sorulan beşli Likert Ölçeğine verilen cevaplara göre; ekoturizm kavramını 5 kişi (% 3,4) çok iyi bilirken, 27 kişi (% 18,4) iyi düzeyde, 68 kişi (% 46,3) de az bir bilgi sahibi olduğunu, 31 kişi (% 21,1)’de çok az duyduğunu, 16 kişi (% 10,9) ise hiç duymadığını belirtmiştir. Bu sonuçlara göre; ankete katılanların büyük çoğunluğunun ekoturizm konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu sonuçtan çıkarılabilecek bir yargı da, yörede yaşayan yerel halka, ekoturizm faaliyetleri gerçekleştirilmeden önce eğitim programlarının uygulanması gerektiğidir.

Çizelge 18. Katılımcıların Ekoturizm Bilgisi

	Kişi sayısı (n)	%	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Çok İyi	5	3,4	,970	3,17	3,00
İyi	27	18,4			
Az	68	46,3			
Çok Az	31	21,1			
Hiç Yok	16	10,9			
Toplam	147	100,0			

Çizelge 19’de görüldüğü gibi ankete katılanlardan 100 kişi (% 68,0) “Milli Park girişlerinden ücret alınmalıdır” sorusuna; Alınmalı şeklinde düşünürken, 13

kişi (% 8,8) bu konuda çekimser kalmaktadır. 34 kişi (% 23,1) ise Alınmaması yönünde görüş bildirmiştir. Sonuçlara göre, katılımcıları çoğunluğu Milli Park içerisinde bulunan yaylalara ziyarete gelen yerel halk dışındaki ziyaretçilerden ücret alınması yönünde görüş bildirmiştir. Bu görüşlerin ağırlık kazanmasındaki ana etken, milli park içinde yer alan yerleşim birimlerindeki alt yapı eksikliklerinin, toplanacak bu paralarla azaltılacağı düşüncesidir.

Çizelge 19. Milli Parkı Ziyaret Edenlerden Ücret Alınması

	Kişi (n)	%	Std. Sapma	Art. Ort.	Ortanca
Kesinlikle Alınmalıdır	55	37,4	1,353	2,27	2,00
Alınmalıdır	45	30,6			
Kararsızım	13	8,8			
Alınmamalıdır	19	12,9			
Kesinlikle Alınmamalıdır	15	10,2			
Toplam	147	100,0			

Anketin bundan sonraki bölümünde, Beşli Likert Ölçeğine göre hazırlanmış önermelere verilen cevapların yer aldığı değerlendirmeler yer almıştır. Çizelge 20’de de, katılımcılara; alandaki genel görünümüne ilişkin görüşleri sorulmuştur. Alanın imajını, 69 kişi (%47) iyi olarak algılamak, 39 kişi (%26,5) kararsız kalmış, 37 kişi (%25,2) tarafından da kötü olarak algılanmıştır. Alandaki genel çevre temizliği; 24 kişi (%16,3) tarafından iyi algılanmış, 38 kişi (%25,9) kararsız olduğunu belirtmiş, 85 kişi tarafından da (%57,8) kötü olarak nitelendirilmiştir. Çevre düzenlemesi ve peyzajı; 21 kişi (%14,3) iyi algılamış, 55 kişi (%37,4) kararsız kalmış, 68 kişi (%46,3) de kötü olarak görüş bildirmişlerdir Halkın çevreye ve ormana olan duyarlılığına bakıldığında; 67 kişi (%45,5) iyi olarak nitelemiş, 45 kişi (%30,6) kararsızlığını belirtmiş, 32 kişi (%21,7) kötü olarak olumsuz görüş bildirmiştir. Avlanma yasaklarına olan duyarlılıkları halka sorulduğunda; 40 kişi (%27,2) iyi olarak görüş bildirirken, 59 kişi (%40,1) kararsız olduğunu belirtmiş, 47 kişi (%32) de kötü olduğunu belirtmiştir. Alanın alt yapısıyla ilgili olarak; 6 kişi (%4,1) iyi olarak olumlu, 19 kişi (%12,9) kararsız, 122 kişi (%83) de kötü olduğuna dair görüş bildirmişlerdir. Üst yapı ile ilgili soruya da; 17 kişi (%11,6) iyi gözle bakarken, 48

kişi (%32,7) kararsız, 82 kişi de (%55,1) kötü olarak görüş bildirmiştir. Alandaki kamu hizmetlerine; 20 kişi (%13,6) iyi derken, 56 kişi (%38,1) kararsız kaldığını, 68 kişi de (%46,2) kötü olduğunu ifade etmişlerdir. Alanın güvenlik ve emniyetiyle ilgili soruya katılımcıların; 67'si (%45,6) iyi olarak, 56'sı (%38,1) kararsız kalmış, 23'ü (%15,7) kötü olarak görüş bildirmişlerdir. Yukarıdaki önermelere verilen cevaplara genel olarak bakıldığında, alanın, ekoturizm yatırımları için henüz tam olarak hazır olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Yerel halkın gözünde alanın çevre temizliği yeterince yapılamadığı ve bu konuda kamu hizmetlerinin yetersiz olduğu da sonuç olarak ifade edilebilir.

Çizelge 20: Katılımcıların Milli Park İçindeki Genel Durumlara İlişkin Görüşleri

Önergeler	1 %	2 %	3 %	4 &	5 %	Top.	Cevsz	Std. Sapma	Arit Ort.	Ortanca
İmaj n	10,9 16	36,1 53	26,5 39	17,7 26	7,5 11	98,6 145	1,4 2	1,110	2,74	3,00
Genel Çevre Temizliği n	2,0 3	14,3 21	25,9 38	44,2 65	13,6 20	100,0 147	0 0	,967	3,53	4,00
Çevre Düzenlemesi ve Peyzaj n	1,4 2	12,9 19	37,4 55	38,8 57	7,5 11	98,0 144	2,0 3	,861	3,38	3,00
Yerel Halkın Çevreye ve Ormana Olan Duyarlılığı n	8,8 13	36,7 54	30,6 45	16,3 24	5,4 8	98,0 144	2,0 3	1,027	2,72	3,00
Halkın Genel Avlanma Yasalarına Duyarlılığı n	2,7 4	24,5 36	40,1 59	21,8 32	10,2 15	99,3 146	,7 1	,988	3,12	3,00
Alt Yapı n	1,4 2	2,7 4	12,9 19	52,4 77	30,6 45	100,0 147	0 0	,815	4,08	4,00
Üst Yapı n	0 0	11,6 17	32,7 48	44,9 66	10,2 15	99,3 146	,7 1	,831	3,54	4,00
Genel Kamu Hizmetleri n	4,1 6	9,5 14	38,1 56	36,7 54	9,5 14	98,0 144	2,0 3	,939	3,38	3,00
Güvenlik ve Emniyet n	10,2 15	35,4 52	38,1 56	11,6 17	4,1 6	99,3 146	,7 1	,960	2,63	3,00

1: Çok İyi 2. İyi 3: Kararsızım 4: Kötü 5: Çok Kötü

Çizelge 21'deki önermelerin ilk bölümünde anketi cevaplayan yerli halktan verilen önermelere katılıp katılmadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Likert Ölçeğinde verilen boşluklarda sırasıyla “kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum” şeklinde seçenekler yer almıştır. İlk

önermede katılım yüksek olmuştur ve 146 (% 99,3) kişiden 77 kişi (% 52,4) Milli Park içerisindeki yaylalara yapılacak asfalt yolun çevreye zarar vereceği düşüncesiyle “milli park içerisinde asfalt yol yapımına karşıyım” önermesine, katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Bu konuda 13 kişi (% 8,8) kararsız kalırken, 56 kişi (% 38,1) de yaylalara asfalt yol yapılmasından yana görüş bildirmiştir. Bu sonuç, yöre halkının turizm yatırımlarını istemesine rağmen ulaşımında hala yolların stabilize şekilde, yani doğal haliyle toplu taşıma araçları ile sağlanmasından yana olduğunu göstermektedir. İkinci önerme de “Alanın milli park ilan edilmesi yaylaların ve yaylacılığın sürdürülebilirliğini ve doğal yapının korunmasına sağlamıştır” şeklinde olmuştur ve önermeyi cevaplayan 144 kişiden (% 98,0) 52 kişi (% 35,4) katılıyorum şeklinde olumlu görüş bildirirken, 45 kişi (% 30,6) çekimser kalmıştır. Buna karşın 47 kişide (% 32,0) katılmıyorum şeklinde olumsuz görüş bildirmiştir. Bu sonuçlara göre kararsızların da çoğunluğunu olumsuz görüş olarak alınırsa, milli parkın yöredeki etkinliği halk tarafından pek olumlu karşılanmadığı ve yetersiz kaldığı kanısına varılabilir. Üçüncü önermedeki alt yapısız tesislerin çevre kirliliği oluşturduğu fikrine 137 (% 93,2) kişiden 57 kişi (% 59,2) görüşe katıldıklarını, 22 kişi (% 15,0) emin olmadıklarını ve 28 kişide (% 19,0) bu görüşe katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Milli park içerisinde yer alan yaylaların yerleşimci yerel halk dışında çevre il ve ilçelerden gelen ziyaretçilerin çevreyi kirllettiklerini düşünen katılımcı 60 kişi (% 40,8)’dir. Emin olmayanların sayısı 28 (% 19,0) ve de katılmayanların sayısı 59 kişi (% 39,4) olarak gerçekleşmiştir. Bu konuda yöre halkının belli çoğunluğu, özellikle yakın ilçelerden gelen günübirlikçi ziyaretçilerin yaylaların doğal yapısına zarar vermekle ve atıklarını kontrolsüzce çevreye atmaları sonucu çevre kirliliğine sebep olduklarını vurgulamışlardır. Ekoturizmin en önemli unsurlarından biri de, faaliyetlerinin yapılacağı alanda yaşayan yerel halkın bu konuda önceden bilgilendirilmeleri ve alınacak kararlara da bu doğrultuda katılmalarını sağlamaktır. Çünkü bu şekilde yapılan bilinçli bir ekoturizm hem yöre halkını hem de turistleri memnun edecektir. Bu görüşe göre katılımcılardan 29 kişi (% 19,8) bilgilendirildiklerini, 26 kişi (% 17,7) haberi olmadığını ve 90 kişi (% 61,3) de bilgilendirilmedikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Önceki sorularda da ekoturizm bilgisi sorulmuş ve bilenlerin sayısı az çıkmıştı. Burada da buna paralel bir sonuç ortaya çıktığına göre alanın ciddi şekilde turizm ve özellikle ekoturizm

hakkında eğitim programları yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı diğer bir önerme de “yaylalarda elde edilen turizm gelirleri yerel halka da yansımaktadır” şeklindedir. Bu önermeyle yerel halkında turizmden yeterince faydalanıp faydalanmadığını anlamak amaçlanmıştır. Önermeyi cevaplayan 147 kişiden (% 100,0) 37 kişi (% 25,2) turizmden yeterince faydalandıklarını belirtmiş, 28 kişi (% 19,0) kararsız kalırken, 82 kişide (% 55,8) olumsuz görüş bildirmiştir. Katılımcılara yaşadıkları alanlarla ilgili yapılan turizm faaliyetlerinde kendilerinden de görüş alınıp alınmadığına ilişkin önermeye ise; 43 kişi (% 29,2) görüşlerinin alındığını, 24 kişi (% 16,3) kararsız olduklarını, 80 kişi (% 54,4) de görüşlerinin alınmadığını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre, alanda yapılan turizm faaliyetlerinin yerel halkın iradesi ve bilgisi dışında geliştiği söylenebilir. Katılımcılara yayla evlerinin pansiyon olarak kullanılmasına yönelik düşünceleri sorulduğunda; 144 kişiden (% 98,0) 83 kişi (% 56,4) evlerini gelecek turistlere pansiyon olarak sunabileceklerini, 35 kişi (% 23,8) bu konuda kararsız olduklarını, 26 kişi (% 17,7) ise evlerini pansiyon olarak vermeye karşı olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca göre de, katılımcıların büyük çoğunluğu ekoturizm doğrultusunda evlerini pansiyon işletmesi olarak kullanmak istedikleri anlaşılabılır. “Ekoturizm alanın sosyo-kültürel ve ekonomik yapısına olumlu etki eder” önermesine 89 kişi (% 60,5) katılıyorum şeklinde cevap verirken, 36 kişi (% 24,5) bu konuda kararsız olduklarını, 22 kişide (% 14,9) bu görüşe katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuç gösteriyor ki, ankete katılanların büyük çoğunluğu yöreye gelecek yabancı turistlerin yöreye, özellikle kültürel ve sosyal bazda bir zarar vermeyecekleri görüşündeler. Buda yöre halkının ekoturizmi kabul edeceği ve alana yönelik turizm yatırımlarına olumlu yaklaşacağı anlamı çıkarılabilir. Milli park içinde gezi parkurları ve gelen ziyaretçilere doğal yaban hayatını ve florasını izletebilecekleri gözlem noktalarının yapılmasına; 121 kişi (% 82,4) olumlu yaklaşırken, 12 kişi (% 8,2) çekimser kalmış, 14 kişi (% 9,5) de olumsuz görüş bildirmiştir. Bu sonuç da, alana mutlaka master plan çerçevesinde bir gezi parkuru yapılması gerektiğini göstermektedir.

Çizelge 21: Katılımcıların Alandaki Turizmle İlgili Görüşleri

Önermeler	1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	Top.	Cevsz	Std. Sapma	Art. Ort.	Orta n.
Milli park içinde asfalt yol yapımına karşıyım. n	25,2 37	27,2 40	8,8 13	29,9 44	8,2 12	99,3 146	,7 1	1,353	2,68	2,00
Milli park alanın doğal yapısını korumaya katkı sağlamıştır. n	15,0 22	20,4 30	30,6 45	28,6 42	3,4 5	98,0 144	2,0 3	1,111	2,84	3,00
Alt yapısız turistik tesisler çevre kirliliği oluşturmaktadır. n	23,8 35	35,4 52	15,0 22	12,9 19	6,1 9	93,2 137	6,8 10	1,195	2,37	2,00
Yaylaları ziyarete gelen konuklar çevreye zarar vermektedir. n	14,3 21	26,5 39	19,0 28	29,9 44	9,5 14	99,3 146	,7 1	1,238	2,93	3,00
Yerel halk turizm çeşitleri hakkında yeterince bilgilendirilmektedirler. n	8,2 12	11,6 17	17,7 26	39,5 58	21,8 32	98,6 145	1,4 2	1,195	3,55	4,00
Turizm gelirleri yerel halka da yeterince yansımaktadır. n	4,8 7	20,4 30	19,0 28	39,5 58	16,3 24	100,0 147	0 0	1,128	3,42	4,00
Turizm faaliyetlerinde yerel halkın görüşleri de alınmaktadır. n	9,5 14	19,7 29	16,3 24	34,7 51	19,7 29	100,0 147	0 0	1,264	3,35	4,00
Yayla evleri ev pansiyonculuğuna açılmalıdır. n	16,3 24	40,1 59	23,8 35	9,5 14	8,2 12	98,0 144	2,0 3	1,134	2,52	2,00
Ekoturizm, alanın sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını olumlu etkiler. n	17,0 25	43,5 64	24,5 36	12,9 19	2,0 3	100,0 147	0 0	,983	2,39	2,00
Milli Park içinde gezi parkurları ve yaban hayatı gözlem evleri olmalıdır n	25,9 38	56,5 83	8,2 12	8,8 13	,7 1	100,0 147	0 0	,871	2,02	2,00

*1: kesinlikle katılıyorum 2: katılıyorum 3: kararsızım 4: katılmıyorum 5: kesinlikle katılmıyorum

3.2. Nitel (Kalitatif) Araştırma Bulguları

Güvenilir bir araştırma sonucu elde edebilmek için tek bir araştırma yönteminin kullanılması yeterli olmamaktadır ve oldukça da zahmet gerektirir (Tosun 1998). Ancak her iki yöntemin de kullanılması araştırma sonuçlarını daha güvenilir yapar (Walle 1997:524). Sosyal bilimler ve özellikle turizm alanında daha önce yapılan birçok çalışmada nitel ya da nicel araştırma yöntemlerinden sadece

birisinin etkin olarak kullanıldığı görülmektedir (Bilim 2005:73). Özellikle turizm alanında çok az bilimsel araştırma her iki yöntemi bir arada kullanmış ve sonuçları birlikte sunmuştur (Davies 2003:98). Bu bağlamda, nitel (kalitatif) veriler teorik bilgiler ve alan araştırmasında elde edilen nicel veriler kadar araştırmanın deneysel kısmında önemli sonuçlar ortaya çıkarmak için gereklidir (Denzin ve Lincoln 1994:353).

Bu çalışmada, nicel bulgular yanında nitel bulgular da araştırmanın önemli bir parçasını oluşturmuştur. Yapılan alan araştırmasında üç farklı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır;

3.2.1. Mülakat ve Merkezi Grup Tartışma Bulguları

Araştırma Kaçkar Dağları Milli Parkı sınırları itibariyle sürdürüldüğünden, alanla ve konuyla ilgili olarak çeşitli kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlar, çalışma alanının dağınık olması, zaman ve ulaşım problemleri nedeniyle düzenli bir şekilde yapılamamıştır. Bu mülakatlar, çeşitli dönemlerde yerel halktan grupların bir araya gelmesiyle çok katılımlı olarak bir tartışma grubuna dönüştürülerek devam etmiştir. Bilgi alınan kişilerin bulundukları pozisyonlar ve görevleri itibariyle planlı bir mülakat çalışmasının yapılması oldukça zor olmuştur. Bu nedenle, ilgili kimseler ve yerel halkla yapılan bu çalışmalarda mümkün olduğunca önemli ve ön plana çıkan konular üzerinde görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma konusu ne kadar da ekoturizm olgusu üzerinde yoğunlaşsa da, yörede yaşayanların ekoturizm kavramını henüz tam olarak bilmemeleri sebebiyle daha çok turizm kavramı ön plana çıkarılarak ekoturizm kavramı irdelenmiştir. Çalışma bir korunan alan statüsünde olduğu için de mülakatlara Milli Park yönetimi ve çalışanları da katılmıştır.

3.2.1.1. Çalışma Alanında Faaliyet Gösteren Turizm İşletmesi Yöneticileri ile Yapılan Mülakat ve Merkezi Grup Tartışma Bulguları

Araştırma alanı içerisinde turistik işletmelerin faaliyet gösterdiği tek yayla Ayder Yaylası Turizm Merkezi'dir. Bunun yanı Çat Köyü ve kısmen de olsa Y. Kavran yaylasında da birkaç tane konaklama ünitesi ve lokantalar bulunmaktadır. Ancak, işletmelerle ilgili mülakatlar ağırlıklı olarak Ayder Yaylasında gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması sırasında mülakat çalışmaları da yapılmıştır. Mülakatlara yöreye gezmeye gelen ziyaretçilerde katılmış ve çevreyle ilgili görüşlerini, şikâyetlerini ve dileklerini araştırmacıya bildirmişlerdir.

Mülakatlar, yoğunlukla anketi dolduran işletme yetkilileri ve çalışanlarıyla yapılmıştır. Bazı katılımcılar mülakat talebine çeşitli sebepler sunarak katılmak istememeleri mülakatın sınırlı sayıda kalmasına neden olmuştur. Düzenli olmayan mülakatlar, anket formlarının toplanması sonrasında kısa süreli diyaloglar şeklinde gerçekleştirilmiştir. İşletme yetkilileriyle yapılan mülakatlardan elde edilen bulgular genel olarak şöyle şekillenmiştir;

- Günübirlik turların yoğun şekilde yapılması dolayısıyla yaşanan sorunlar. Yapılan görüşmelerde, işletme yetkililerinin büyük çoğunluğu, özellikle Ayder Yaylasına diğer şehirlerden veya yakın ilçelerden günübirlik turların çok yoğun düzenlenmesini bir sorun olarak algılamaktadırlar. Yetkililer, günübirlik turların yöre tanıtımı için etkin olabileceğini ama yöre insanının ve esnafın bundan pek fazla yarar sağlamadığını, aksine gelen günübirlikçilerin çevreye aşırı zarar verdiklerini ifade etmişlerdir. İşletmecilerin isteği, tur operatörlerinin bu konu da daha titiz davranarak buraya yönlendirilen turların konaklamalarını da buradaki otel ve pansiyonlarda yaptırmalarıdır. Bu şekilde yaylada konaklayan turistlerin yöre esnafına ve halkına daha fazla yarar sağlayacağını söylediler.
- Alanın mülkiyet yapısı dolayısıyla yatırımların yeterince artırılamamaktadır. İşletme sahiplerinin alandaki turizm gelişimi için gerekli gördükleri yeni turizm yatırımlarının alanın milli park statüsünde

olması dolayısıyla çok güç olduğunu ifade etmişlerdir. milli park içerisinde, arazilerin çoğunun tapulu olmasına karşın, yapılaşmanın yasak olduğunu bunun da yeni ve gerekli otel ve pansiyon yatırımlarını engellediğini ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili milli park yöneticileriyle konuşulmuş ama bir sonuca varılamamıştır. İşletmeciler eğer Ayder Yaylası bir turizm merkezi ise yatırımlarda bazı esneklikler yapılmalı, eğer buna milli park engel ise de yaylanın milli park statüsünden çıkarılmasını ya da yeni yasal bir düzenlemeyle bu soruna çözüm bulunmasını istediklerini belirtmişlerdir.

- Özellikle Çat ve Y. Kavran Yaylasındaki işletme sahipleri, yaylalarına ulaşımın daha rahat sağlanması için yeni yatırımlar yapılması gerekliliğini ön plana çıkarmışlardır. Çat Yaylası işletmecileri, bu bölge yaylalarının doğal güzellik ve sportif açıdan daha fazla potansiyele sahip olduğunu ancak ulaşımın güç olması sebebiyle yeterince tanıtılamadığını ifade etmişlerdir.

3.2.1.2. Yerel Halkla Yapılan Mülakat ve Merkezi Grup Tartışmaları Bulguları

Milli Park sınırları içerisinde yapılan bu çalışma yoğunlukla, Ayder Yaylası, Y. Kavran Yaylası, Kale Köyü, Elevit Yaylası, Çat Köyü civarında yapılan anket ve mülakatlarla yön bulmuştur. Tüm alanı temsil etmesi açısından özellikle alan içerisindeki en büyük ve kalabalık yaylalar seçilmiştir. Mülakatlar genellikle anket uygulanan yerel halkla ve yaylalardaki yetkili kişilerle (Muhtar, Kooperatif başkanları vb.) yapılmıştır. Mülakatlarda genellikle halkın yaşadığı sorunlar ele alınmıştır. Yaylalarda araştırmanın yapıldığı dönemlerde özellikle Kale Köyünde ot ayı olması sebebiyle katılımcıların fazla vakti olmaması mülakatların kısa süreli ve detaysız olmasına sebep olmuştur. Bu mülakatlardan elde edilen sonuçlar genel değerlendirme sonucu hepsinin ortak görüşü olarak belirlenerek çalışmaya aktarılmıştır. Yerel halkla yapılan mülakat sonucu elde edilen bulgular şöyledir;

- Yerel halkın ekoturizme karşı yaklaşımlarında anket sonucunda da ele alındığı gibi; genel anlamda turizm faaliyetlerine karşı olmadıkları ancak ekoturizm kavramını da iyi bilmedikleri ortaya çıkmıştır. Mülakat esnasında ekoturizm hakkında bilgi verildiğinde, katılımcıların hemen hepsi bu yaklaşıma sıcak baktıklarını ve mutlaka uygulanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Mülakatın ileri safhalarında katılımcılar, ekoturizmi kavradıkça, plansız ve bilinçsiz turizm faaliyetlerine karşı olduklarını ancak ekoturizm gibi yerel halk öncelikli ve çevre duyarlı bir turizm faaliyetinin kesinlikle destekçisi olacaklarını dile getirmişlerdir.
- Katılımcılar evlerini pansiyon olarak gelen yabancı turistlerle paylaşma, fikrine de temkinli yaklaşmışlardır. Yörenin kültürel ve geleneksel yapısı dolayısıyla biraz içine kapanık olması bunda etkili olmuştur. Bunun yanında yöre insanının yoğun misafirperverlik duygularının olması sebebiyle de evlerini pansiyon olarak bir ticari amaç için kullanma fikrini garipsemişlerdir. Ancak mülakatın ilerleyen bölümlerinde kendilerine ekoturizm ve ev pansiyonculuğu hakkında bilgi verildiğinde, genel olarak olaya olumlu yaklaştıkları, ancak yine de geleneklerin ve sosyal yaşamın yabancı kültür etkisi altında kalarak değişmesinden endişe ettikleri için bir kısmı bu fikre temkinli yaklaşmışlardır.
- Alanın milli park statüsünde olması yöre halkının hareket kabiliyetini ve alanını kısıtlıyor. Yerel halkın çoğu özellikle yakacak sıkıntısı çektiklerini, bu sıkıntı dolayısıyla da kaçak ağaç kesimleri ve orman tahribatı oluştuğunu savunmaktadırlar. Yerel halkın vurguladığı konu buradaki ormanları eskiden beri yerel halkın etkin şekilde koruduğu ve yine de koruyabilecekleridir. Önceleri orman içindeki yaşlı ve kurumuş ağaçları yakacak ihtiyacı için kullandıklarını ancak günümüzde alanın milli park ilan edilmesiyle bu kaynağın da kesildiğini vurgulamışlardır. Şimdi de bir düzenlemeyle yerel halkın yakacak ihtiyaçları için hızlı büyüyen ağaçlar (kızılağaç vb.) ve kurumuş yaşlı çam ağaçların kullanımına izin verilmesini istiyorlar.

- Alan içerisindeki yaylalarda yaşayanlar, aşırı inşaat ve betonlaşmadan rahatsızlık duyduklarını söylemişlerdir. Ancak bakıldığında da çoğunun yaşadığı evler de betonarme çevreye yakışmayan görünümde. Bu tezatlık sorulduğunda ortak beyan; yerleşim yerlerinin milli park ilan edilmesiyle eskisi gibi ahşap malzeme bulmanın zorlaştığı, dışardan satın almanın ise yöre halkına göre çok pahalıya mal olduğu şeklindedir. Bütün yerli katılımcılar, evlerini en azından ahşapla kaplamayı istediğini ancak bu olayın maliyetinin çok yüksek olduğu için yapamadıklarını bildirmişlerdir. Hatta bunu yapmanın yasalarla kanunlaştırıldığı halde maddi imkânsızlıklar dolayısıyla uygulanamadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların bu doğrultuda istekleri; eğer alan, ekoturizm faaliyetleri için uygulama alanı seçilmiş ise, o zaman yetkili kurumlar önyak olarak yayla evlerinin doğal yapıya uygun hale gelmesi için sponsor veya devlet desteği sağlamalarıdır. Uzun vadeli devlet kredileri sağlarsa hem alandaki yaptırım gücü artacak hemde yaylalardaki çarpık yapılaşmanın da önüne geçilmiş olacağını dile getirmişlerdir.
- Bölgede yaşayanların çoğu, alanın milli park olduğunu bildiklerini fakat hangi yaylaların alan içerisinde kaldığını yani sınırlarını bilmediklerini ifade etmişlerdir. Hatta birçoğu da alanın milli park olduğunu dahi bilmediklerini ve sınırlarıyla birlikte araştırmacı tarafından bilgilendirildiklerini söylediler. Bu da bir yerde bu kadar potansiyele sahip bir milli parkın yeterince tanıtılmadığının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.
- Yaylalarda yaşayan yerli halk, özellikle yakın ilçelerden gelen ziyaretçilerin alanı çok fazla kirlettiklerini ifade etmişlerdir. Piknik için gelen günübirlikçi ziyaretçilerin çevreye duyarlı davranmayarak atıkları rasgele yerlere atmakta olduklarını ve belli ölçüde de olsa kendilerinin bunları toplamak zorunda kaldıklarını söylemişlerdir. Bunun için de istekleri, özellikle milli park içinde yer alan yaylalarda belirli alanların piknik alanı olarak ilan edilmesi ve bu alanlara da gerekli alt yapı yatırımlarının yapılması.

- Milli Park sınırları içinde belli bir gezi rotası ve parkurunun olmaması. Ankette de sorulan bu soruya katılımcıların büyük çoğunluğu olumlu cevap vermişti. Mülakat esnasında da katılımcılar bu sorunu dile getirdiler ve burası mademki milli park ilan edildi ve turizme açılmaya çalışılıyor alanda bir gezi planı olması gerektiğini söylediler. Buraya gelen yabancılar her istedikleri yere gelişigüzel giderek istedikleri rekreasyonel faaliyeti yapabiliyorlar. Bunların engellenmesi ve gezilebilecek yerlerin tespit edilerek buralara turlar düzenlenmesi gerektiğini belirttiler.
- Mülakata katılanların çoğu milli parka girişte ücret alınmasına da destek vermektedirler ama bu konudaki koşulları, buradan alınan ücretlerin İl Özel İdare yerine milli park için hizmet verecek ve eksiklikleri giderecek olan bir kurum veya derneğe verilmesidir. Eğer, Ayder Yaylası girişinde alınan ücretlerin bölgeye pek fazla katkı sağlamadığı gibi buradan alınacak ücretler de aynı şekilde değerlendirilecekse katılımcılar, hiç alınmamasından yana görüş bildirmişlerdir.

3.2.1.3. Milli Park Yönetimiyle Yapılan Mülakat ve Merkezi Grup Tartışmaları Bulguları

Araştırma alanı Milli Park ve bazı koruma statüleri içerdiğinden alanda yapılması düşünülen ekoturizm çalışmaları için doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve buna bağlı olarak Rize İl Çevre Müdürlüğü yöneticileriyle daha çok literatür tarama aşamasında işbirliği yapılmıştır ancak bu esnada konu hakkında işlerinin yoğunluğu ve vakit darlığı yüzünden kısa süreli mülakat da gerçekleştirilmiştir. Bu mülakata ilişkin bulgular;

- Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü yetkilileri son yıllarda özellikle korunan alanlara yönelik bir turizm talebinin oluştuğunu ancak bu taleplere karşı henüz yeterince alt ve üst yapı yatırımlarının gerçekleştirilemediğini dile getirdiler. Bu konuda Kaçkar Dağları Milli Parkının en çok rağbet gören milli parklardan biri

olduğunu ve bu yıl içerisinde alanda geniş çaplı bir master plan için çalıştıklarını belirttiler. Bu çalışma bittikten sonra alanla ilgili yeni turizm yatırımları için karar verileceğini, bunun içinde süratle bu çalışmayı sürdürdüklerini ve önümüzdeki yıl bitireceklerini belirttiler.

- Bu konuyla ilgili olarak Rize İl Çevre Müdürlüğü de milli parkla ilgili olarak sürdürülen master planın sürdürüldüğünü ve master plan tamamlanmadan yeterince bilgi vermelerinin zor olduğunu belirttiler. Milli parkın ekoturizm faaliyetleriyle ilgili olarak da; Kaçkar Dağları Milli Parkı yönetimi kendilerine ait olduğu için, bu faaliyetlerle ilgili olarak pek çok sorunlarla ve şikâyetlerle karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle Ayder Yaylasının milli park sınırları içerisinde olmasına karşın çarpık yapılaşmanın devam ettiği ve bunu önlemekte güçlük çektiklerini, bu gibi olayların alan içerisindeki diğer yaylalarda da olduğunu, ancak olayların çok hızlı gelişmesi ve plansızlık dolayısıyla tam çözüm sağlayamadıklarını dile getirdiler. Ekoturizmle ilgili olarak henüz planlı bir yatırımın olmadığını ama bu doğrultuda hızlı adımlar atıldığını, ileride milli parkın çok seçkin bir ekoturizm uygulanma yeri olacağından emin olduklarını söylediler.

3.2.2. Katılımcı Gözlemler

Kaçkar Dağları Milli Parkında belirlenen örneklem içinde, araştırma süresince konuyla ilgili yaylalarda, konuyla ilgili gruplar ve alan içinde düzenli ve planlı olmayan bir katılımcı gözlem metodu uygulanmıştır. Katılımcı gözlem yolu ile diğer yöntemlerle birlikte konuya katkı sağlayacak daha fazla bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır (Selltiz vd. 1976:269). Araştırmacının kendi düşünceleri ve yorumlarını katmadan, tarafsız bir gözlem yapılmıştır. Bu yöntem ile anket, mülakat ve merkezi grup tartışmalarından elde edilen bulguların araştırmacının bakış açısı ile desteklenmesi veya bu yöntemlerle elde edilmesi zor olan bilgilerin toplanması hedeflenmiştir (Karasar 1991:156). Özellikle Ayder Yaylasında katılımcı gözlemlerden elde edilen bulgular önemli sonuçlar içermektedir. Yapılan gözlem sonuçları düzenli olmayan notlar halinde kayıt altına alınmıştır. Katılımcı

gözlemlerden elde edilen veriler, diğer yöntemlerle elde edilen verilere paralel verilerdir (Bilim 2005:85). Katılımcı gözlemlerle de desteklenen ve daha önceden ifade edilen önemli bulguların yanında, diğer yöntemlerle elde edilemeyen önemli bazı bulgular değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre ortaya çıkan bulgular şöyledir;

- Ayder Yaylasında anket çalışmaları ve araştırmaların sürdüğü esnada aynı alanda yöre turizmi ile ilgili bazı konferanslar düzenlenmiştir. Araştırmacı bu konferanslara katılarak tartışmaları sesli kayıt olarak kaydetmiştir. Yapılan bu konferansların amacı, son dönemlerde artış gösteren ve çalışma konusunu da içeren ekoturizm hareketlerinin karadeniz yaylalarına nasıl yayılacağı konularını içermektedir. Birinci konferans 19.08.2005 Tarihinde Ayder Yaylası Haşimoğlu Otel’de gerçekleştirilmiş ve katılımcı olarak da TÜRSAB Genel Sekreteri Rıza EPIKMEN katılmıştır ve ekoturizm ve buna bağlı doğa turizmi hakkında işletme sahiplerini ve yöre insanını bilgilendirmiştir. Ancak konferansa halk bazında katılım çok az olmuş işletmelerden de sadece birkaç tanesi katılmıştır. İkinci konferans yine aynı günün akşamı RİDEVA (Rize Dernekler ve Vakıflar Birliği) tarafından “Karadeniz’de Turizm ve Turizm Eğitimi” başlığında Karadeniz Kurultayı olarak düzenlenmiştir. Bu konferansa da konuşmacı olarak, Halk Kültürünü Araştırma Tanıtma Vakfı başkanı Veysel ATACAN, Dünya Seyahat Acentaları Birlikleri Federasyonu (UFTAA) Yönetim Kurulu Üyesi Nihat BOYTÜZÜN katılmıştır. Bu konferansa ayrıca dinleyici olarak Eski Çevre Bakanı İmdat SÜTLÜOĞLU, İst. Milletvekili Nüzhet BAYRAKTAR, Rize Valisi Enver SALİHOĞLU, Rize İl Turizm müdürü, Rize İl Çevre Müdürü ve Karadeniz Teknik Üniversitesinden Profesörler ve araştırma görevlileri de katılmıştır. Yöre halkına ve işletmecilere yönelik olan bu konferansta da genel olarak Rize yöresi turizmi ve özellikle de yayla turizmi olmuştur. Bu gözlemlerden anlaşılabacağı gibi, çalışma alanı içerisinde çok katılımlı olmasa da halkı ve turizmcileri bilgilendirme toplantıları ve eğitimleri yapılmaktadır. Ancak bu toplantıların genellikle imkânlar dolayısıyla

sadece Ayder Yaylasında yapılması diğer yaylardaki halkın buna katılımını ve konu hakkında bilgi edinmesini engellemektedir.

- Araştırma alanında ayrıca, TÜBİTAK – Bilim ve Toplum Program Geliştirme Birimi tarafından, üniversiteler, Orman Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve belediyelerin işbirliği ile, farklı disiplinlerdeki genç araştırma görevlilerine ve izci lideri öğretmenlere geniş bir ekoloji vizyonu kazandırmak, doğanın dilinin öğretilmesi yoluyla bilimin popülerleştirilmesine yardımcı olmak amacıyla oluşturulan “Milli Parkların Ekoloji Temelli Bilimsel Eğitim Amaçlı Kullanımı” adlı proje kapsamında, Türkiye genelinde 11 bölgede vereceği çevre eğitimi programının Rize ayağında, “Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Çevresinde Doğa Eğitimi Projesi”ni 27 Temmuz–05 Ağustos 2005 tarihleri arasında Ayder Yaylasında bir eğitim çalışması yapılmıştır. Eğitmenlerin eğitimini amaçlayan bu eğitimde, korunan alan ve çevresinin sunduğu doğal ve kültürel değerler, doğal kaynaklar, ekosistem, insan-doğa ilişkileri konusunda önemli bir seviyeye gelmeleri beklenen araştırma görevlileri ve öğretmenlerin, doğanın dilinin öğretilmesi konularını bulundukları konumlarda gönüllü olarak yaymaları amaçlanmıştır. Yalnız bu çalışma yalnız eğitimcilere ve araştırma görevlilerine yönelik düzenlenmiş ve halk seviyesine indirgenmemiştir.
- Karadeniz Çevre Derneği (KAÇED) tarafından 2003 yılı Mart-Kasım ayları arasında [UNDP GEF Küçük Destek Programı \(SGP\)](#) tarafından desteklenerek, “Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Fırtına Deresi'nin Etkin Korunması için Eğitim ve Bilgilendirme Çalışması” adı atında, yöredeki halkın ve yerel yönetimlerin ekoturizm ve çevre konusunda bilgilendirilmesi amaçlanmıştır (www.yasaryegen.com).
- Araştırmacının yaylalara yapmış olduğu araştırma gezilerinde, özellikle çevreye atılan atıklar ve düzensiz yapılaşma sorunlarıyla karşılaşmıştır. Mülakatlarda yerli halklarında söyledikleri gibi özellikle günübirlik piknik amaçlı gelen çevre ilçe sakinleri, piknik

sonrası atıklarını alanda çöp kutuları olmadığı için alıp geri götürmektense, olduğu yere bırakmaktadırlar. Bu olay gezilen yaylaların hemen hemen hepsinde aynı şekilde gerçekleşmektedir. Çarpık yapılaşma ve betonlaşmada yaylalara girildiğinde ilk göze çarpan görüntü kirliliğini oluşturmaktadır. Özellikle Ayder Yaylası bir turizm merkezi olması dolayısıyla çok hızlı gelişmiş ve çarpık bir yerleşim ve betonlaşmayla karşı karşıya kalmıştır. Alan bir yayla olmaktan çıkmış tam bir kitle turizm merkezi haline gelmiştir.

- Özellikle Y. Kavron yaylasında araştırmacının kaldığı günlerde tanık olduğu bir sorun da gürültü kirliliği olmuştur. Bu gürültü kirliliğine sebep vasıta veya eğlence değil, eğlence amaçlı silah atışları, gün boyunca gece geç saatlere kadar bazen aralıksız silah atışları, hem yerleşimcileri hemde gelen ziyaretçileri rahatsız etmektedir. Uyarılara rağmen yine de bu eylemler devamlı olarak sürmüştür.
- Araştırmacı gezisi sırasında, Fırtına Vadisinin Kale Köyü yolu üzerindeki eşsiz doğal güzelliklerin henüz turizmle tanışmadığını bu yüzden de hala çok bakir bir şekilde durduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca bu yol (Zir Kale'yi Kale-i Bala'ya bağlayan yol) eskiden tarihi ipek yolu olarak kullanıldığı için üzerinde Zir Kale ve yaklaşık 20 km yukarısında da Kale-i Bala tarihi kaleleri mevcuttur. Bu yol güzergâhı iki yıldır genişletilme çalışmalarına tabii tutularak genişletilmelidir. Çamlıhemşin ilçesinden Çat yaylasına kadar yapılması planlanan yol genişletilmesi ve asfaltlanması da araştırma alanının bu bölgesini de turizm faaliyetlerinde daha etkin hale getirecektir. Böylece Alanın en büyük yaylalarından olan Kale Köyü ve civar yaylaları da ekoturizm faaliyetlerine etkin olarak katılabilecektir.
- Ayrıca araştırma alanı içerisindeki yaylaların birçoğunda, yayla evlerini turizm amaçlı kullanıma açmak isteyenlerin yetkili kurumlara başvurmaları istenmiş ve evlerini bu amaçla kullanmak isteyenlerden imzaları alınmıştır. Bunun yaylalarda yapılacak turizm hareketlerinin bir ön çalışması olarak görmek mümkündür.

Bu gözlemlerin haricinde, Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresi sahip olduğu doğal ve kültürel kaynaklarla çok önemli ekoturizm potansiyeline sahip olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda, Kaçkar Dağları Milli Parkı ve yakın çevresinde yapılan ekoturizm faaliyetleri de araştırılmıştır. Yapılan gözlemler sonucu ve alanla ilgili literatür tarama sonucu elde edilen bilgiler aşağıda sunulmuştur (Kurdoğlu 2002);

Doğa Yürüyüşü (Trekking-Hiking): Son yıllarda kıyı turizmi ve onun yoğun aktiviteye karşın gelişen alternatif turizm olgusunun en ilgi çeken etkinliklerinden biri trekking ve Hiking dir. Zorlu doğa yürüyüşü olarak ifade edebileceğimiz trekking için tüm Kaçkar altı ve Doğu Karadeniz'in pek çok bölgesi çok uygun parkurları içermektedir. Bunlar arasında öncelikle belirtilmesi gereken parkurlar Ek Çizelge 1' gösterilmiştir.

Zirve Tırmanışları (Dağcılık): Kaçkar Dağları zirve tırmanışları (3937 m) için sadece ulusal değil uluslar arası tanınan bir yöredir. Alan, çok farklı coğrafya ve ülkeden ziyaretçi ve dağcılar çekmektedir. Sadece Kaçkar ve Verçenik gibi zirvelere çıkışlar yapıldığı gibi, trans-Kaçkar (Güney) rotasının bir bölümü olarak da Kaçkar zirvesine çıkılabilmektedir. Kaçkar Zirvesine Kuzeyden çıkmak isteyen dağcılarının yaygın olarak buzul çıkışı yaptıkları da gözlenmektedir. Ancak, alanın en önemli kaynak değerlerinin başında olan buzullar, en azından buzul çivisi vb olumsuz fiziki etkilerden korunması gerekmektedir.

Rafting (Kanoculuk): 2004 Yılında Fırtına Vadisinde yapılan Türkiye Rafting Şampiyonası nedeniyle bölgeyi rafting sporu için cazibe merkezine dönüştürmüştür. Özellikle bölgede rafting yapan yabancılar Fırtına'daki rafting sporuna çok fazla ilgi göstermektedirler. Türkiye'nin Çoruh'tan sonraki en iyi ikinci parkur seçilmesi ise; önümüzdeki yıllarda Fırtına Vadisinin akarsu sporlarında çok önemli merkez olacağının göstergesidir. Fırtına Vadisinde her dönem rafting yapılabilir. Rafting için en uygun zaman Mayıs-Haziran ve Temmuz aylarıdır. Ağustos aylarında karların erimesi ile suda ciddi düşüş olmaktadır. Ancak yörenin

sürekli yağış alması nedeniyle yılın her ayında rafting yapılabilir. Bölgede rafting için üç ayrı parkur bulunmaktadır:

- Çamlıhemşin – Ardeşen Parkuru. Bu Parkurda tehlikeli iki adet rapit bulunmakta ve raftçıların bu bölgelerden geçişleri önerilmemektedir. Parkur uzunluğu 20 km.
- Dikkaya- Timisfat Köprüsü: Rafting Şampiyonasında nehir inişinin yapıldığı yer. Zorluk derecesi yüksek olan bu bölgede çeşitli rapitler raftçıların ilgisini çekmektedir. 5 km uzunluğu olan parkurda profesyonellerin tercih etmekte. Suların düşük olduğu dönemlerde acemi raftingciler de rafting yapabilirler.
- Pelergivat Köprüsü – Fırtına Köprüsü: Bu parkurun uzunluğu 6 km olup hiç rafting yapmayan insanların kullanabilecekleri bir parkur.

Sportif Balıkçılık (Olta Balıkçılığı): Doğu Karadeniz'in bir çok akarsuyu gibi Çamlıhemşin yöresindeki tüm dereler doğal dere alabalığının ve deniz almasının en çok bulunduğu bölgelerdir. Koruma altında olmasıyla birlikte iyi planlanması ve korunması koşuluyla birkaç yıl içerisinde önemli bir rekreasyon aktivitesi olarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırmacı ve ailesi tarafından Kaçkar Dağları üzerindeki bazı büyük buzul göllere 1999 yılında bırakılan alabalıkların günümüzde hızla üreyerek yoğun olarak yaşadığı alanlar olmuştur. Bu göllerden en bilineni ve büyüğü olan yaklaşık 2800 m yükseklikteki Yıldızlı Göl (Şekil 4), Çiçekli Yayla ve Hemşin Yaylasının güney sınırlarının kesiştiği bölgede yer almaktadır. Çiçekli yaylasından bir trekking parkuru olarak da değerlendirilerek alana olta balıkçılığı için turlar düzenlenebilir. Alana Çiçekli Yaylasından 2,5 saatlik bir trekking den sonra ulaşılabilir. Göl bölge halkı tarafından iyi bilinmekte fakat yeterince korunamamaktadır. Yasak olmasına karşın bilinçsizce avlanmalar (botlarla ağ serme, dinamit vb.) balıkların neslini tehlikeye atmaktadır.

Foto - Safari: Araştırma alanı ve Kaçkar Dağları, fotoğrafla ilgilenenler için olağanüstü manzara ve doğal yaşam görüntüleriyle doludur. Alan, aşağı bölümlerindeki akarsu, şelaleler, bitki örtüsü ve tarihi yapılarıyla, alpin zonu ve üzeri ise yaylalar, ilginç jeomorfolojik oluşumlar, buzul ve buzul gölleri ile bu konuda büyük

bir potansiyele sahiptir. Özellikle Kito Yaylası, Sal-Pokut, Hazindak, Samistal, Amlakit yaylaları ve aralarındaki boyun noktaları, Çat Köyü üst bölümü. Palovit Vadisi, Tar Vadisi öncelikle sayılabilecek noktalardır. Bu yerlerin dışında özellikle alanı Güneybatı, Güney ve Doğudan bir duvar gibi çevreleyen Demirkapı Dağları, Dilek Dağları (Verçenik Tepe dahil), Kaçkar Dağları, Bulut Dağları ve Altıparmak Dağları ve silsileleri, olağanüstü bir görüntü oluştururlar (Kurdoğlu 2002:231)

Yayla Yaşamı ve At Biniciliği: Turistlerin en önem verdikleri ekoturizm faaliyetlerinden biri bozulmamış kırsal yaşamın bütün unsurlarını yaşamaktır. Kaçkar Dağları üzerinde bulunan 50'ye yakın yaylanın hiç bozulmamış olan 15 kadarı (Samistal, Hazindak, Sal, Pokut vb) müze köyler olarak çok yüksek turistik rekreasyon potansiyeli göstermektedirler.

Delta-Plan Uçuşu: Karadeniz kıyılarından itibaren yükselmeye başlayan Kaçkar Dağları kıyından 45–50 km içeride 3937 metre yüksekliğe ulaşır. Bu alanın özellikle kuzey bölümleri daha dar ve derin vadilerle yarılmış durumdadır. Ülkemiz için oldukça yeni sayılabilecek bir spor dalı olan delta-plan için bu bölge çok uygun bir coğrafya oluşturur. Avusturyalı bir delta-plan uçucusunun 1980'de Sal Yaylasından Şenyuva Vadi tabanına 1700 m kot farkı ile 8 km'lik başarılı bir uçuş yaptığı bilinmektedir. Bu sporcunun izlenimleri de alanın delta-plan uçuşu için uygun olduğu nedeniyle çok olumludur (Güney, 1986). Bu bilinen ilk atlayıştan sonra çeşitli yıllarda uçuşların yapıldığı söylenmekte ise de yaygınlık kazanamadığı anlaşılmaktadır.

Kayak-Heliski: Ayder ve Kavron yaylaları uzman kişilerinde onaylamalarıyla kış sporlarına uygunluğu tespit edilmiş ve Rize Kaçkar Dağlarını "kış sporlarında öncelikli yörelerden biri" olarak gösterilmiştir (Ülker 1992). Güney (1986) ise "Hemsin Topografyası, yapay engellerle bozulmamış ve her türlü ski disiplinine uygun bir doğal pist görünümündedir" demekte ve 1986 yılında bir Fransız grubunun ilk kez kayaklı Kaçkar zirve çıkışını gerçekleştirdiğini bilinmektedir. Son yıllarda ise özellikle Ayder Yaylası merkezli Kavran Yaylası tepelerinde yapılan helikopter taşımali yamaç kayağı(heliski) bölgede yaygınlaşmıştır. Heliski dünyada sınırlı bölgelerde yapılan, kayakçıların helikopterle

dağların zirvelerine çıkıp oradan atlayarak kaydıkları bir spor türüdür. İki yıldan beri sürdürülen bu faaliyet çok ilgi görmüş dünyanın en iyi kayakçıları geçen yıl bu organizasyona katılmıştır. Heliski dünyada Kanada, Alaska, Kafkaslar ve Himalayalar'dan sonra Türkiye'de ilk kez Kaçkar Dağları'nda yapılmıştır. Heliski tutkunlarının Türkiye'yi ve Kaçkarları tercih etmelerindeki en önemli etkenlerden biri Avrupa'ya olan yakınlığıdır. Bu tür organizasyonlarla Türkiye'nin ve Rize'nin Avrupa'ya tanıtımı sağlanmaktadır (www.ajansspor.com).

Doğa Kampları: Milli parkın özellikle yüksek bölümlerinde oldukça fazla yapılan bir etkinliktir. Özellikle Trans-Kaçkar adı verilen ve Yaylalar-Ayder ya da tersi rotada yapılan dağ yürüyüşleri sırasında pek çok yerde kamp alanları mevcuttur. Kaçkarlara kuzeyden çıkışlarda kullanılan Öküzyatağı, Güneyden gelişte kullanılan Dilberdüzü ve Karadeniz Gölü yanı en bilinen kamp alanlarıdır. Alanın henüz planlanmamış olmasının doğurduğu bu durum önemli oranda kirliliğin tüm alana yayılmasını sağladığı gibi pek çok doğal kaynağa da zarar verilmektedir. Bu alanlar eğer Milli Park içerisinde oluşturulacak gezi parkurlarına dahil edilerek değerlendirilirse ekoturizm açısından önemli bir faaliyet olacaktır.

Film-Belgesel Yapımı: Birkaç defa profesyonel çekim ekibi tarafından doğa ve dağ tırmanışları için film-belgesel yapıldığı gözlenirken, birçok amatör turist el kamerası yardımıyla çekim yapmaya çalıştığı gözlenmiştir. Bu turistlerden profesyonel olanların flora ve fauna başta olmak üzere doğaya rahatsızlık vermemek için elinden gelen gayreti sarf ederken gözlenirken, amatör çekim yapanların bir çoğunun bu zihniyetten uzak oldukları gözlenmiştir.

Dağ Bisikleti Parkurları: Faaliyet olarak çok sık olarak yapılmasa da son yıllarda artış gösteren bu etkinlik için, tüm araç yollar ve patikaların önemli bir bölümü uygunluk göstermektedir. Diğer çok sayıda rekreasyonel etkinlik yanında mevcut rotalar dışına çıkılmamak koşuluyla çevreye en az zarar veren bir doğa sporu olarak dikkat çekmektedir. Bu faaliyetinde alan içerisindeki

parkurları bir plan dahilinde tanıtılıp sunulabilirse alan için çok önemli bir turizm kazanımı olacaktır.

Yaban Hayatı Gözlemciliği: Dünyada turizmde de önemli oranda rağbet gören yaban hayatı gözlemciliği yaygın olarak daha çok kuş, memeli ve botanik gözlemleri olarak ana ilgi gruplarına ayrılmaktadır. Ülkemizde de sayıları hızla artmaktadır. Kaçkar Dağları ve çevresi de bu faaliyet için çok önemli bir potansiyeldir ve son yıllarda ağırlıklı olarak kuş gözlemcisi ve botanik turlarını ağırlamaktadır. Sürüngen ve çift yaşamlılarla ilgili ferdi ziyaretlerin de görüldüğü ancak bunların rekreasyondan çok araştırma amaçlı olduğu gözlenmiştir. Alan içerisinde yapıla master plan çerçevesinde tespit edilen bazı alanların özellikle kuş gözleminde turizme açılacağı yetkililerce belirtilmiştir.

Yayla Şenlikleri ve Boğa Güreşleri: Araştırma alanının ekoturizm potansiyelinden biri de geleneklerin yoğun olarak yaşatılmasıdır. Bu doğrultuda alanda geçmiş konularımızdaki alanla ilgili tarihi ve kültürel kaynaklar bölümünde de bahsedildiği gibi çok sayıda yayla şenliği yapılmaktadır. Ayder Şenliklerinde yer alan boğa güreşleri de bu konuda önemli bir yer tutmaktadır. Galerüzü mevkiinde yapılan bu şenlik binlerce kişilik katılımı ile özellikle yerel halk tarafından rağbet görmektedir. Son yıllarda artan turistik faaliyetler sonucu yabancı turistlerinde yoğun şekilde talep gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Bilimsel Araştırmalar ve Eğitim Kampları: Kaçkar Dağları Milli Parkı içerisinde çok sayıda endemik bitki ve yaban hayatı mevcut olduğundan, son dönemlerde yerli ve yabancı katılımlarla çok çeşitli konularda bilimsel araştırmalar yapılmaktadır. Bunlar yaygın katılımlı olmasa da, en aygını; 2000 yılından itibaren TÜBİTAK tarafından koordine edilen "Bilimsel Çevre Eğitimi" adlı eğitim projesidir. Üç yıldır devam eden ve üniversite öğrencilerine yönelik yapılan kursa şimdiye kadar 120 öğrenci ve 21 profesyonel turist rehberi katılmıştır. Bu ve benzeri faaliyetlerin daha belirgin şekilde yöre esnafı ve halkın katılımını sağlayacak şekilde düzenlenirse hem dışardan ziyaretçiler gelerek alana turistik kazanç sağlayacak hemde alanın turizm ve araştırma eksenli tanıtımı yapılmış olacaktır.

Dağcılık Eğitim Kampları: Kaçkar Dağları, özellikle bölgedeki dağcılık kulüplerinin eğitim vermek için tercih ettiği alanların başında gelmektedir. Burada, buzul, kaya tırmanışı, genel dağcılık için yaz veya kış kampları ile dağcılık eğitimleri vermektedir. Genel olarak bilinçli davranan bu grupların yine de planlı ve kontrollü bir şekilde alanı kullanmaları sağlanmalıdır.

Ekstrem Dağ Sporları Potansiyeli: Dünyada son yıllarda hızla artan ve dağ sporu çığırnlığı olarak adlandırılan bu etkinlik, ekstrem dağ bisikletçiliği, dağ krosu, yüksek irtifa (Göl) dalışı, çok dik yamaç kayağı ve snow board, bungee-jumping gibi tehlikeli faaliyetleri içermektedir. Araştırma alanı içerisinde bunlardan en sık yapılanı Kaçkar Dağları zirvesindeki buzul göllerinde yapılan Yüksek İrtifa Dalışı'dır. Bu spor çeşidi çok iyi bilinmese de araştırmacılar ve sporcular bu potansiyeli fark ederek alana ziyaretler gerçekleştirmektedirler.

Yukarda sıralanan etkinlikleri gerçekleştirmek için gelen ziyaretçilerden dolayı, Kaçkar Dağları Milli Parkı özellikle yaz sezonu boyunca dikkat çekici bir yoğunluk yaşamaktadır. Üç ana girişi olan bu parka giriş ücretli değildir. Yalnızca Ayder yaylası girişinde araçlardan belli bir ücret alınmaktadır. Bu nedenle sağlıklı bir ziyaretçi envanteri bulunmamaktadır. Buna rağmen Yusufeli'ne 2005 yılı içinde 20000 yakın turist gelmiş bunun yaklaşık 12000'i bir konaklama biriminde kalmış geri kalan 8000 turist kendi olanaklarını kullanmıştır. Yusufeli Yaylalar köyünden Kaçkar Dağları Milli Parkına % 85'i yabancı olmak üzere 5000 turist giriş yapmıştır. Milli parkın Çamlıhemşin (Kuzey) girişinden günöbirlik gelenler de dahil olmak üzere 5 aylık sezon toplamı (tahminen) 200000–250000 kişinin çeşitli nitelikte etkinliklerde bulunduğı sanılmaktadır. Bu ziyaretçiler, Kaçkar Dağları Milli Parkı içindeki ağırlıklı olarak Ayder olmak üzere 40 kadar yaylayı ziyaret etmektedir. Milli park içinde yerel tur operatörleri eşliğinde ya da bağımsız olarak gezen yerli ve yabancı turist sayısının da 10000–15000 civarında olduğı tahmin edilmektedir (Kurdoğılu 2002).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekoturizmin doğaya ve doğal kaynaklara bağımlılığı tartışılmaz bir gerçektir. Bu nedenle, sektörün sürdürülebilir olması için çevresel, sosyal ve kültürel anlamda ortaya çıkabilecek etkileri önceden tahmin etmek ve buna göre politika ve strateji belirlemek gerekmektedir (Şenyaz 2002). Turizm faaliyetlerinin makro ölçekte sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi; her şeyden önce kaynak değerlerinin rasyonel olarak ve özgün değerlerini kaybettirmeden kullanımına bağlıdır. Bu bakımdan çeşitli önlemlerin ele alınarak organizasyonu ve bunların eksiksiz olarak uygulanması ile çevre, turizm ve ekonomi açısından sürdürülebilirliğin sağlanması mümkündür.

4.1. Yerel Halk Görüşlerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma kapsamında alan içerisindeki yaylalarda sürekli ya da geçici olarak bulunan yerli halktan 147 kişinin katılımıyla yapılan anket ile katılımcıların büyük çoğunluğunun araştırma alanı çevresinde ikamet ettiği, eğitim düzeylerinin yüksek olduğu, gelir durumları ise, katılanların çoğunluğunu oluşturan öğrenci ve emekli kesim dolayısıyla, dar gelirli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Anket sonucu, yerel halkın araştırma konusu olan ekoturizm kavramıyla ilgili olarak yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Bunun yanında halkın alanda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerine sağlayacağını düşündükleri ekonomik katkılar dolayısıyla genel olarak destek vermektedirler, ancak azımsanmayacak bir grup da bölgede yapılan ve yapılacak turizm faaliyetlerine karşı çıkmaktadırlar. Bunun sebebi olarak da turizmin plansız ve çevreyi tahrip eder şekilde çok hızlı gelişmesidir. Bu sonuçlardan ortaya çıkarılacak sonuç, yerel halk kendilerine gelir sağlaması muhtemel olan turizm faaliyetlerine sıcak bakmaktadır. Ancak, bu turizm faaliyetleri ekoturizm anlayışı içerisinde ve çevreye duyarlı, yerel halkın refahını artırıcı, yerel halk öncelikli bir turizm çeşidi olarak uygulanırsa daha faydalı olacağı tahminlenmektedir.

Alanda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerine bakıldığında, turizm yatırımlarının yapılmış olduğu yaylalarda bile yeterince alt yapının olmadığı, plansız

yapılan turizm hareketlerinin de çevreye ve dolaylı olarak da yerel halka zarar verdiği gözlemlenmiştir.

Ekoturizm prensiplerine de uymayan, yapılan turizm faaliyetleriyle ilgili olarak yeterince bilgilendirilmemeleridir. Yerel halkın turizm aktiviteleri hakkında bilgilendirilmedikleri için de, turizme aktif olarak katılamamaktadırlar.

Yerel halkın birçoğu, bulundukları alanın milli park olduğunu bilmelerine rağmen milli parkın hangi yaylaları kapsadığı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bunun sebebi de milli parkın bulunduğu coğrafyada yaşayanlar korunan alanların değerini yeterince anlamamışlardır. Ancak son zamanlarda artan turizm eğilimleri sonucu oluşan bazı olumsuzluklar milli parkın önemini daha fazla artmıştır.

Bir kısım katılımcı milli park girişinde ziyaretçilerden ücret alınmasına karşı çıkarken çoğunluğu da ücret alınması taraftarı olmuştur. Karşı çıkanların sundukları neden, alanın herkesin malı olduğu ve buralara giriş çıkışlarda para almanın haksızlık olacağını düşünmeleridir. Alınması taraftarı olanlar ise, toplanan ücretlerin yine milli parkın alt yapısı ve yeni turizm dinlenme alanlarının açılmasında kullanılması şartı ile alınmasının faydalı olacağını düşünmektedirler.

Ulaşım konusunda da katılımcıların büyük bölümü yaylalara giden yolların genişletilmesi ve asfaltlanması taraftarı iken buna neden olarak da hem yaylaların turizme kazandırılması daha kolay olur hemde yayla yerleşimcilerin kendi özel araçlarıyla ulaşımını kolaylaştır şeklinde düşüncelerini ifade etmişlerdir. Asfalt yola karşı çıkanlar ise, yaylalara yapılacak asfalt yolların hem doğal çevreye uymadığını dolayısıyla doğa turizmiyle bağdaşmadığını, hem de yapılacak asfalt yol sonrası yaylaların çok işlek yerler olacağını ve çevre denetiminin zor olacağını sebep olarak sunmaktadırlar. Yol yapımı sonrası herkes kendi özel araçlarıyla gelmek isteyeceğinden araç trafiği, dolayısıyla hava kirliliği, gürültü kirliliği ve köylerin toplu taşıma yapan dolmuşcuların zarar etmesi gibi olumsuz sonuçlar doğuracağını dile getirmişlerdir.

4.2. Alanın Ekoturizm Potansiyeline İlişkin Sonuçlar

Sürdürülebilir ekoturizm uygulamalarının özellikle korunan alanlarda yapılmak istenmesinin nedenlerinden biri, eşsiz doğal ve kültürel kaynaklar iken diğer bir nedeni de kurallar ve kısıtların, her türlü faaliyetin bozucu etkilerini hem bilimsel hem yasal olarak önlem altında tutmasıdır. Alana yönelik ilk turistik talepler, alan içerisinde yer alan Ayder Yaylası Kaplıcalarına yönelik olmuştur. Ayder yaylası bu özelliği dolayısıyla zaten ülke çapında tanındığından son yıllarda gerçekleşen doğa turizmi ve yayla turizmi eğilimleri dolayısıyla da öncelikli olarak talep artışı yaşayan yaylalardan biri olmuştur. Özellikle 1994 yılında Kaçkar Dağlarının Milli Park ilan edilmesiyle alana olan talep daha da artmıştır. Turizm talebine karşılık oluşturulmaya çalışılan turizm arzları da en belirgin olarak konaklama birimleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda geleneksel ev tiplerinden ve yaşayışından uzaklaşmış, yaylacılığın temel nedeni olan hayvancılık büyük oranda terkedilmiştir. Alan içerisinde turizm adına yapılmakta olan bina ya da yolların belli birer planın parçaları olmadığı, ekoturizmin (doğa turizmi) vatandaşlarca kitle turizmi gibi algılandığı ve o beklenti ile yoğun yatırım içerisine girildiği görülmektedir. Tüm bu eksikliklere paralel olarak Milli Park ve yakın çevresinde özellikle de Ayder Yaylasında büyük çoğunluğu doğa ile uyumsuz ve çok katlı oteller inşa edilmiştir.

Alanda yapılan turizm faaliyetleri sonucu yaşanan sorunların nedenleri ve alandaki eksiklikleri aşağıdaki gibi ana başlıklar halinde özetlemek mümkündür;

- Alanda, yerel halkta, yeterli ekoturizm bilincinin olmaması,
- Yerel olarak yeterli düzeyde korunan alan bilincinin olmaması,
- Yerel bazda ekoturizm veya turizm ana planının bulunmaması,
- Potansiyel olduğu düşünülen alanlara yönelik sistemli bir tanıtımın yapılmaması,
- Turizm alanlarında yerel katılımcılık ve eşgüdüm yetersizliği,
- Alanlarda sağlık ve ilk yardım tesis ve örgütlerinin bulunmaması,

- Bölge ekoturizminin en önemli cazibe unsurlarından olan geleneksel yayla evlerinin ve mimarisinin korunmasına yönelik destekleyici önlemlerin olmaması,
- Bazı yaylaların turizm merkezi ilanına rağmen gerçek anlamda ekoturizm merkezlerinin bulunmaması ve imaj oluşturulamaması, tüm bölgenin turizm alanı olarak algılanması ve tanıtılması,
- Yerel bazda yeterli örgütlenmenin olmaması (rehber, pansiyon, otel vb),
- İlgili alanlarda ekoturizme talebi arttıracak ekstrem spor parkurlarının planlanmamış olması,
- Alanın önemli bir bölümünün milli park olmasına rağmen bir doğal kaynak yönetim planı veya uzun devreli gelişim planının (master planı) bulunmaması,
- Asgari ölçüde gerekli alt yapı tesislerinin yapılmamış olması,
- Harita, broşür, el kitabı gibi temel bilgilendirme materyallerinin çok eksik olması,
- Turizm yatırımları ya da alt yapı yatırımları adı altındaki çalışmaların doğal değerlerde ve görsel kalitede oluşturduğu geri döndürülemez bozulmaların varlığıdır.

4.3. Alanın Sürdürülebilir Ekoturizm Uygulamalarına Yönelik Öneriler

- Turizmin alanda hızlı gelişmesinin doğal bir sonucu olarak, doğal ve estetik değerlerde düşüşler yaşanmış, özellikle Ayder Yaylası olmak üzere bazı yaylalar, yayla özelliğinden çok düzensiz bir kasaba görünümü almışlardır. Ayrıca alan içerisinde yolları iyi olmayan yaylalara, turizm faaliyetlerine biran önce katılmalarını sağlamak için yapılan asfalt yol çalışmaları da çevre tahribatını artırmaktadır. Yaylalara yapılmak istenen yolların alanın doğallığını bozmaması açısından, belirli merkezlere kadar asfalt yol, oradan yukarısına da stabilize yol şeklinde düzenlenmesi daha doğru olacaktır. Çünkü yaylalara kadar yapılacak asfalt yollar, alana pek katkısı olmamakla birlikte zararları olan ve özel arabalarıyla gelip dönen

günübirlikçi ziyaretçilerin yaylalara çok sık gelmelerini sağlayacaktır. Asfalt yolun bittiği güzergâhlara da piknik alanları yapılarak bu günübirlikçilerin o alanlarda düzenli şekilde dinlenmeleri sağlanabilir. Ayrıca özel arabalarıyla gelen ziyaretçilerin arabalarını bu merkezde bırakacakları bir otopark yapılarak daha yukarıdaki yaylalara özel arazi araçlarıyla çıkarılmaları sağlanmalıdır. Bu şekilde yöre halkına ulaşım hizmetleri şeklinde yeni bir istihdam sağlanmış olacaktır.

- Milli Park içerisinde yapılacak olan turizm etkinliklerinin mutlaka milli park uzun dönemli gelişme planına entegre edilmiş bir sürdürülebilir ekoturizm planlaması ile kontrol altına alınması gerekmektedir. Öncelikle de Ayder Yaylası yapılarının tamamının daha önce Bölge Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu kararlarına göre alınan 2.5 kat yükseklik ve ahşap kaplama yaptırımına uyması sağlanmalı ve yayla, çirkin şehir görünümünden kurtarılmalıdır. Özellikle ahşap kaplama konusunda sadece Ayder Yaylasında gelişmeler kaydedilmiş ancak yeterli seviyede olmamıştır. Bu şekilde yapıları ahşap kaplatma yaptırımlarının alan içerisindeki diğer yaylalarda da uygulanması gerekmektedir. Bu doğrultuda yayla halkına da gerekli teşvik ve kredilerin yetkili kurumlar tarafından sağlanması gerekmektedir. Diğer bir alternatif de yörenin en önemli kültürel miraslarından olan taş işçiliği örneklerinin korunması ve özellikle yaylalarda kullanımının özendirilmesi hem maliyet hem de estetik açıdan daha doyurucu olacaktır.

- Anket çalışmasında da görüldüğü üzere yerel halk yörenin kalkınması için turizmi öncelikli olarak görmeleri yanısıra hayvancılık geleneğinin de sürdürülmesini istemektedirler. Yerel halkın bu düşüncesi baz alınarak alanın sürdürülebilir kullanımını sağlamak için yerel halkın geniş katılımını sağlayacak, alanın tüm kaynaklarının değerlendirildiği bir ekoturizm planlamasının yapılarak hayata geçirilmesi uygun olacaktır. Çünkü alanda sürdürülebilir bir ekoturizmin sağlanabilmesi yerel halkın bu turizm hareketine etkin katılımı ve desteklemeleriyle mümkün olacaktır. Sağlanan gelirlerle halkın refahı sağlanacağı için korumanın da temelini oluşturacaktır. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında korunan alanlarda ekoturizme yönelmeden önce, korunan

alanlardaki turizm yönetimi için öne sürülen 5 ana maddeye dikkat edilmesi gerekmektedir (Kurdoğlu 2002:201);

- ✓ Korunan alan için arzu edilen turizm tipini tanımlamak,
- ✓ Park yöneticileri ile tur operatörleri arasında uygun ilişkiyi belirlemek,
- ✓ Turizm, korunan alan ve yerel halk arasında ortaklığı sağlamak,
- ✓ Korunan alanlardaki turizm etkisini minimize etmek ve izlemek,
- ✓ Arzu edilir bir taşıma kapasitesi düzeyini tesis etmek

- Kaçkar Dağları Milli Parkının yürütülmekte olan kapsamlı master planı çerçevesinde, alanın mevcut girişlerinden(Kuzeyden Ayder ve Zilkale girişi, Güneyden Yusufeli girişi) başlanarak milli park içerisinde gezilebilecek yayla ve doğal kaynaklara yönelik gezi parkurları yapılmalıdır. Ayrıca yaban hayatı gözlem noktaları da yapılarak bu alanlara eğitilmiş turist rehberleri eşliğinde turlar düzenlemelidir.

- Milli park sınırları içinde kalan yaylalardaki yerel halkın, evlerini ekoturizm amaçlı ev pansiyonluğuna açmaları için ikna edilmeleri ve bu doğrultuda da evlerin alt yapısı için gereken teşvik ve kredilerin sağlanması, sürdürülebilir ekoturizm için faydalı olacaktır. Özellikle konumu itibarıyla konaklama açısından şanslı olan yaylalarda pansiyonculuk özendirilmeli ancak yeni beton yapılar yerine eski yapıların restorasyonu düşünülmelidir. Estetik bütünlük açısından dış cepheler aynen korunmalı ancak iç dizaynında belli düzeltmeler yapılmalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde; Samistal, Hazindak, Sal, Pokut gibi yaylalar öncelikle değerlendirilmelidir. Ayrıca Çamlıhemşin Konaklar Mahallesinde bulunan tarihi konakların ekolojik tatil birimine dönüştürecek çabalar kredilerle desteklenerek, hayata geçirilmelidir.

- Yüzlerce yıllık geleneğin ürünü olan sivil mimari örneklerinin mutlaka yaşatılması gereklidir. Ekoturizm içerisinde seyahat eden ekoturistler, seçecekleri yerlerin doğal güzelliklerin yanında geleneklerine bağlılıkları, geleneksel mimarilerine bağlılıkları gibi konulara dikkat etmektedirler. Alan içerisinde geleneksel sivil mimariyi adreslemeyen ve

büyük boyutlu düşünülen yatırımlar yerine aile işletmesi ölçeği gibi daha küçük boyutlu örnek yatırımlar ekoturizm için daha uygun olacaktır.

- Milli Park içerisinde belirlenen piknik ve dinlenme alanlarında gerekli alt yapıların (çöp tenekeleri, tuvalet vb.) hazırlanarak kontrollü bu hizmetlerin sürdürülmesi gereklidir. Aksi takdirde alanda kalan çöpler ve bakımsız alan çekiciliğini yitirmektedir. Bu ihtiyaç özellikle Ayder Yaylasında acil olarak gerekmektedir. Yoğun ve kontrolsüz ziyaretçi trafiği olan Ayder ve Kavron Yaylası piknik alanlarının belirlenmemesi ve gösterilen yerlerin de alt yapısı olmaması sebebiyle yoğun bir çevre kirliliği yaşanmaktadır.

- Özellikle zirve tırmanışları için yoğun olarak kullanılan kamp merkezi olarak Y.Kavron Yaylasının sağlık ve ilk yardım tesis ve örgütlerinin yapımı hızlandırılarak hizmete açılmalıdır. Dağ turizminin de gelişmesine katkıda bulunacak olan bu yatırımların yanısıra dağcılara alanı tam olarak gösteren haritalar verilmeli, dağa tırmanış parkurlarını belirten levhalar ilgili yerlere konulmalıdır. Alanda yön bulma sorunu fazladır ancak sorarak yol bulabilen dağcılara yön gösteren ve kısa bilgiler veren levhalarla kolaylık sağlanmalıdır. Ayrıca dağa tırmanış parkurlarında da belli alanlar kamp yerleri olarak belirlenmeli ve buralara da doğal yapıya uygun çöp hazneleri yapılarak aralıklarla toplanmalıdır.

- Milli park içerisinde araç yollarının bittiği yerlere kurulacak kamp yerlerinde ziyaretçilere dinlenme olanakları sağlanmalı ve o alandan yukarılardaki yaylalara turistleri atlar ve katırlarla ulaşım imkânı sağlanmalıdır. At Biniciliği Turizmi için de çok uygun alanlara sahip araştırma alanında bu amaçla parkurlar belirlenmeli ve gelen turistlere toplu olarak atlarla gezi programları düzenlenmeli ve yaylalar bu şekilde de gezdirilmelidir.

- Fotoğrafçılık içinde eşsiz fırsatlara sahip Kaçkar Dağları Milli Parkının bu potansiyeli etkin olarak kullanılmalı ve gelen turistlere rehberler eşliğinde, planlı bir şekilde foto safari turları düzenlenmelidir. Bu turizm şekli için de belli yerler merkez seçilerek gerekli aletler buradan sağlanmalı ve belirlenen alanlara turistler rehberler eşliğinde götürülerek bu turizm şekli icra edilmelidir. Bu faaliyet için alan içerisindeki yaylalar, tırmanma parkurları, orman vejetasyonu, vadiler göller çok

uygunlu arz etmektedir. Önemli olan bu faaliyet için gerekli olan alt yapının uygun merkezlerde sağlanmasıdır.

- Alanda ekoturizm ve diğer turizm çeşitleriyle alakalı olarak eğitim proje ve eğitim çalışmaları artırılarak sürdürülmelidir. Bu şekilde yerel halk ve işletmecilerde karşı karşıya kaldıkları turizm tiplerini daha iyi anlayarak o doğrultuda kendisini ve işletmesini yönlendirecektir. Bu eğitim çalışmaları uzman kişi ve kurumlarca yapılarak tüm halkın katılımları sağlanmalıdır.

- Alanın tanıtım faaliyetleri artırılmalıdır ancak bu tanıtımlar bayağı olmaktan çok alanın niteliklerine göre özellikli ekoturistlerin alana çekimi hedeflenerek yapılmalıdır. Yapılacak tanıtım film ve broşürlerinde alanın flora ve faunası, gelenekleri, tarihi ve kültürel değerleri ve yapıları, halkın doğal yaşamı üzerinde durularak yapılmalı.

- Alanın milli park olmasına karşı denetimsiz avcılık sürmektedir. Özellikle dağ keçisi ve denizalası alabalıklarının avlanması kontrol altına alınamamaktadır. Bu sorunu çözmek için alanda yine ekoturizm faaliyetleri içinde av turizmi düzenlenebilir. Av turizmi kapsamına alınacak hayvanlar çok titizlikle belirlenerek uygun dönemlerde av başına yüksel bedellerle avlanmalarına izin verilebilir. Balık avı içinde olta balıkçılığı turizmi teşvik edilerek, derelerden çok yaylaların yukarılarında bulunan uygun buzul gölleri balıklandırılarak alana olta balıkçılığı için trekking turları düzenlenebilir.

- Diğer taraftan Milli Parkın Rize ili yönünden Ayder ve Zilkale girişi olmak üzere 2 adet ve Artvin-Yusufeli'nden de bir girişi olmasına rağmen bu alanlarda milli park yönetiminde olan giriş kapıları halen yapılamamıştır. Ayder yönünde Çamlıhemşin Belediyesi tarafından Ayder girişinde kurulan giriş kapısı bulunmaktadır. Milli Park yönetiminin personel sıkıntısı giderilerek, bu alanlarda kurulacak giriş üniteleriyle koruma, kontrol ve turizm faaliyetleri daha etkin bir şekilde yerine getirilmelidir.

KAYNAKLAR

- AK, O. (2000), **Rize Tarihi**, Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları, No:8, Rize.
- AKAR, Hasan (1999), “Yayla Turizmi” Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü, **Tarım ve Köy Dergisi**, sayı:127, s.12, Ankara
- AKDOĞAN, Metin ve KOZAK, Nazmi (1996), “**Genel Turizm İlkeler-Kavramlar**”, Ankara
- AKIŞ, Sevgin (1999), “**Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye**”, Işık Üniversitesi İşletme Bölümü, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, Yıl: 10, Türkçe-Mart-Haziran. s.36-46, Ankara
- AKMAN, Yıldırım (1995), “**Türkiye Orman Vegetasyonu**”, A.Ü. Fen Fakültesi Botanik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- AKPINAR, Sibel (2003), **Türkiye'nin Turizm Merkezlerinde Ekoturizm Yaklaşımları**, ODTÜ, Yayınlanmış Doktora Tezi, Turizm Bakanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Planlama Dairesi, Ankara
- ALBAYRAK, İ. (2001), “**Türkiye'nin Memeli Hayvanları ve Korunması**”, 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Biyolojik Zenginlikleri ve Sorunları Konferansı Bildiriler Kitabı, s. 5-9, Ankara.
- ANŞİN, Rahim, ÖZKAN, Z. Cemal ve EMİNAĞAOĞLU, Özgür (2002), “**Doğu Karadeniz Bölgesi Endemik Bitki Taksonları**”, Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Artvin
- ARICI, Muzaffer (1992), **Arşivden Seçmelerle Genişletilmiş Her Yönüyle Rize**, Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara

- ARPA, Nihan Yenilmez (2005a), “**Korunan Alan Yönetim Planlarında Ekoturizmin Yeri ve Önemi**”, DKMPGM, Yeşil Mavi Teknik Bülten, Yıl:1, Sayı:1, s.4-5, Mayıs 2005, Ankara
- ARPA, Nihan Yenilmez (2005b), “**Dünya’da ve Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları ve Türkiye’deki Korunan Alanlara Yönelik Durum Değerlendirmesi**” DKMPGM, I. Çevre ve Ormancılık Şurası- Bildiri, Yayınlanmamış, Ankara
- ARPA, Nihan Yenilmez (2005c), “**Türkiye’de Korunan Alanlar ile İlgili Mevcut Strateji Dokümanları, Politikalar, İlkeler, Ulaşılmak İstenen Hedefler**” DKMPGM, I. Çevre ve Ormancılık Şurası-Bildiri, Yayınlanmamış, Ankara
- ASLANTAŞ, Hülya (2002), “**Dünya Turizmindeki Değişim İçinde Türk Turizmi**”, 6. Bilkent Turizm Forumu Bildirisi, Ankara
- ATALIK, Gündüz ve GEZİCİ, Ferhan (1994), “**Çevreye Duyarlı Planlama Kapsamında Turizm Eylemlerinin Değerlendirilmesi**”, 4. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, Bildiriler Kitabı, Trabzon.
- AYTEKİN, O. (1999), **Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.
- BAKIRCI, Mehmet (1992), “**Doğu Karadeniz Bölgesi’nin Turizme Kazandırılması**”, Doğu Karadeniz Konferans- Workshop, Turizm Bakanlığı Eğitim Genel Müdürlüğü Yayını, Trabzon
- BAKIRCI, Mehmet (2002), “**Ekoturizm**”, II. Turizm Şurası Bildirileri, 2. Cilt, s.243- 248, Ankara
- BAL, V. Candan (2002a), “**Biyçeşitlilik ve Turizm**”, II.Turizm Şurası Bildirileri, 12-14 Nisan,II.Cilt, T.C.Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara

- BAL, V. Candan (2002b), “**Ekoturizm**”, First Tourism Congress of Mediterranean Countries, Akdeniz University, Antalya
- BARBIER, Edward (1984), “**The Concept of Sustainable Economic Development**”, Environmental Conservation 11(4), 299–308
- BAŞKAYA, Şağdan (2002), “**Kaçkar Dağları Milli Parkı’nda Eko-Turizm**”, 2. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Bildiriler Kitabı, 1. Cilt, Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi, Artvin;
- BİLİM, Yasin (2004), **Popüler Turistik Destinasyonlarda (Turizm Merkezlerinde) Polis ve Hizmetlerinin Avrupalı Turistler Tarafından Algılanması**, M.K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay
- BİRKAN, İbrahim (2001), “**Sürdürülebilirlik Kavramı, Turizm Sektörü Açısından Sürdürülebilir Gelişmenin Önemi ve Koşulları**”, Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, I. Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi, Ekim, 25–26, Ankara
- BOO, Elizabeth (1991), **Planning for Ecotourism**, Parks, 2 (3):4, Washington DC
- BOO, Elizabeth (1992), “**Ecotourism: The Potentials and Pitfalls**”, Volume 1, World Wildlife Found, s.XV, Washington DC
- BULUT, H. İ., EMİR, M. ve ÖRS, H. (1991), “**Az Gelişmiş Ülkelerde Ekonomik Kalkınma ile Çevre Koruma Amaçlarının Uyumlaştırılması**”, YESED inceleme Yarışması IV: Ekonomik Büyüme ve Çevre Koruması, YASED Yayın No:39
- BURGER, Joanna (2000), “**Landscape, Tourism and Conservation**”, The Science of the Total Environment, ss.40, USA

- BUTLER, Richard W. (1980), **The concept of a Tourism Area Cycle of Evalution Implications for Management of Resources**, Canadian Geographer sayı.24, Canada
- BUTLER, Richard W. (1990), “**Alternative Tourism: Pious hope or Thojan horse?**” Journal of Travel Research, 28 (3):23, Canada
- CALDWELL, Liynton K. (1984), **Political Aspects of Ecological Sustainable Development**, Enviromental Conservation, 11(4):299
- CENGİZ, Tülay TÜFEKÇİOĞLU, Aydın ve İSKENDER, Ahmet (2004), “**Artvin İl Gelişme Planı**”, Turizm Sektörü Raporu, Taslak, Artvin
- CEYLAN, Tülay (2001), “**Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme**”, Anatolia, Yıl:12, Güz: 2001, s.170-173, Ankara
- ÇAĞATAY, Ayhan, YURDAER, M. ve KIRIŞ, R. (2002), “ **Eko-Turizm İçin Mekan ve Yerel Toplulukların Katılımının Planlanması (Akseki-İbradı Havzası Örneği)**, II.Turizm Şurası Bildirileri 12-14 Nisan, II.Cilt, T.C.Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara
- ÇAMLIHEMŞİN Tarım Müdürlüğü (1998), Çamlıhemşin Kaymakamlığı, **İlçe Tarım Müdürlüğü Tarımsal Veriler Brifing Notları**
- ÇANAKÇIOĞLU, Hasan ve MOL, Torul (1996), “**Yaban Hayvanları Bilgisi**”, İ.Ü. Yayın No: 3948, Orman Fakültesi Yayın No: 440, İstanbul.
- ÇEPEL, Necmettin (1983), “**Orman Ekolojisi**”, İ.Ü. Yayın No: 3140, Orman Fakültesi Yayın No: 337, İstanbul.

DEMİREL, Ö. (2002),“**Çoruh Havzası (Yusufeli Kesimi-Kaçkar Dağları) Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Doğa Turizmi Ve Kırsal Rekreasyon Planlaması Açısından Değerlendirilmesi**”, Türkiye Dağları 1. Ulusal Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, s.281-285, Kastamonu

DEMİRİSOY, Ali (1996) **Genel ve Türkiye Zoocoğrafyası, Hayvan Zoocoğrafyası**, I. Baskı, Meteksan A.Ş., Ankara.

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (1997), **Ekonomik ve Sosyal Göstergeler: Rize**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (2000), **1997 Genel Nüfus Tespiti: İdari Bölünüş**, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

DİNDAR, Mürüvvet (2002), “**Turizm ve Çevre İlişkileri**”, Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri, 2. Cilt, s.263–265, Ankara

DKMPGM (2002), **2000-2002 Yılları Yayınlanmamış Bilgi ve Brifing Notları**, Ankara

DKMPGM (2004), **2003-2004 Yılları Yayınlanmamış Bilgi ve Brifing Notları**, Ankara

DOĞANER, Suna (2001), **Türkiye Turizm Coğrafyası**, Çantay Kitabevi, İstanbul

DRUMM, Andy ve MOORE, Alan (2002), **Ecotourism Development**, sayı:1, ss.12
An Introduction to Ecotourism Ptanning

DSİ (1997), **Pazar Fırtına Ayder Regülatörü ve HES Planlama Raporu**, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, XXII. Bölge Müdürlüğü, Trabzon.

DSİ (2004), **Akım Gözlem İstasyonları ve Özellikleri**, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü XXII. Bölge Müdürlüğü, Trabzon.

- EMREALP, S. (1991), “**Local Government Training Institutions: A World-Wide Directory**”, İstanbul
- EMREALP, Sadun (2000), “**Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması Projesi**”, 13-14 Temmuz, Aliğa, İzmir
- ERDOĞAN, Nazmiye ve YAĞCI, Özgür (2000), “**Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekoturizmin Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Etkiler Bakımından Değerlendirilmesi**”, B.Ü. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, s.405-418, Ankara
- ERDOĞAN, Nazmiye (2003), **Çevre ve (Eko) Turizm**, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, s.75-169, Ankara
- GOODMAN, Amy (2004), “Surveys and Sampling.” Deakin University www.deakin.edu.au/~agoodman/sci101/index.php, (12/10/2005)
- GÖKÇE, Fikret (2005), **Yerel Destinasyonlarda Turizm Potansiyelinin Belirlenmesinde Swot (Fütz) Analizi Tekniği: Giresun Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MKÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- GÖKDENİZ, Ayhan, ÇEKEN, Hüseyin ve ERDEM, Barış (2003), “**Turistlerin Değişen Seyahat Eğilimleri ve Sürdürülebilir Turizm Politikaları Çerçevesinde Ekoturizmin Pazarlanma Olanakları**” Türkiye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, 3-4 Mayıs, Çankırı
- GÖNENÇGİL, Barbaros ve GÜNGÖR, Yetkin (2002), “**Türkiyede Dağ Turizmi, Potansiyeller ve Sorunlar**”, Türkiye Dağları I. Ulusal Sempozyumu Bildirisi, Ilgaz, Kastamonu

GÜLER, E. Canan (2002), “**Sürdürülebilir Turizmin Sosyo-Kültürel ve Ekolojik Boyutu**”. First Tourism Congress of Mediterranean Countries, Antalya

GÜLEZ, Sümer (1992), “**Doğu Karadeniz Bölgesi İçin Yeşil Turizm Planlama İlkeleri**” Doğu Karadeniz Turizmi, Konferans-Workshop, Tur. Bak. Yayını, s. 71–79, Ankara

GÜLEZ, Sümer (2000), “**Doğa Koruma ve Milli Parklar**”, Yayınlanmamış Ders Notları, ZKÜ, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bartın

GÜNAY, Umay (1987), “Folklor Nedir”, Türk Folklor Araştırmaları, Ankara.

GÜNDÜZ, Fuat (2004), “Çevre ve Turizmin Sürdürülebilirliği, Planlama”, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2004/1,ISSN 1300-7319, Sayı:27, Ankara.

GÜNER, Adil, VURAL, Mecit, ve SORKUN, Kadriye (1987), “**Rize Florası, Vegetasyonu ve Yöre Ballarının Polen Analizi**”. TÜBİTAK Matematik, Fiziki ve Biyolojik Bilimler Araştırma Grubu. Proje No: T.B.A.G.-650. Ankara, www.wwf.org.tr/tr/alan.asp?alang=tr=4 (05/12/2005)

GÜNEY, Senem (1986), “**Çamlıhemşin Yöresi ile İlgili Doğal ve Kültürel Kaynak Değerlerinin Turistik ve Rekreatif Yönden Tanıtımı**”, Rapor, Ankara.

İÇÖZ, Orhan; VAR, Turgut ve İLHAN, İbrahim (2002), **Turizm Planlaması**, Turhan Kitabevi, Ankara

İMRE, N. VE GÜRBÜZ, Aylin (1994), “**Turizmin Çeşitlendirilmesi Projesi Kapsamında Yayla Turizminin Sorunları Çözüm Önerileri ve Niksar Çamiçi Yaylası**”, 1994 Turizm Yıllığı, Türkiye Kalkınma Bankası Yayınları, s.18, Ankara

KAHRAMAN, Nüzhet (1994), “**Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm**”, Anatolia, Yıl:5, Sayı:4, Aralık 1994, s. 74-75, Ankara

KAHRAMAN, Nüzhet (1997), **Turizm Yatırım Projeleri Analizi**, Siyasal Kitabevi, Ankara

KAHRAMAN, Nüzhet ve TÜRKAY, Oğuz (2004), **Turizm ve Çevre**, Detay Yayıncılık, Ankara

KARAASLAN İ. Şule ve ÖZELÇİ, Tanyel (1996), “**Sürdürülebilir Turizm**”, Dünya Şehircilik Kolokiyumu; Sürdürülebilir Turizm Planlaması, Politikalar, s.361- 363, İstanbul

KARAMAN, Aykut (1996), “**Sürdürülebilir Turizm**” 19. Şehircilik Günü Kolokiyumu; Sürdürülebilir Turizm Planlaması için Ekolojik Bir Çerçeve; İstanbul

KARAMAN, R. (2002), “**Ekoturizm Yaklaşımında Verimli Toprakların Korunması ve Ekolojik Dengenin Önemi**”, II.Turizm Şurası Bildirileri., 2. Cilt, s.229-235

KARPUZ, Haşim (1992), **Rize Monografisi Kültür Bakanlığı Yayınları: 1406**, Tanıtma Eserleri Dizisi: 48, Türk Dil Kurumu Basımevi, Ankara.

KASPAREK, Max (1992), “**Die Vögel der Türkei: eine Übersicht**”, Max Kasperek Verlag, Heidelberg

KILINÇASLAN, İsmet (1996), “**Sürdürülebilir Turizm**”; 19. Şehircilik Günü Kolokiyumu, Çevre Koruma ve Turistik Gelişme İkilemi, s.179, İstanbul

KIRZIOĞLU, Fahrettin M. (1986), “**Milli Tarihimizde Rize Bölgesi**” Türk Tarih Kurumu Adına Konferans Notları, Rize

KIRZIOĞLU, Fahrettin M. (1972), “Lazlar/Çanarlar” VII. Türk Tarih Kongresi, I. Cilt, s.420-445, Ankara,

KİPER P. ve BAŞÇIL I. (1992), “**Doğu Karadeniz Yaylaları Planlama Yaklaşımı**”, Doğu Karadeniz Konferans-Workshop, Turizm Bakanlığı Eğitim Genel Müdürlüğü Yayını, Trabzon

KORKMAZ Mehmet, TOLUNAY A. (2002), “**Ecotourism as a Tool of Rural Development**”, (Kırsal Kalkınma Aracı Olarak Ekoturizm)”, First Tourism Congress of Mediterranean Countries 17-26 April, Antalya, Turkey

KORUNAN ALAN VE EKOTURİZM ÇALIŞTAYI (2004) Yayınlanmamış Bilgi Notları, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, DKMPGM, Ankara

KUMAR, Rakesh (1999), **Rerearch Metodology: a Step-By-Step Guide for Beinners**, Sage Publication, İkinci Baskı, İngiltere

KURDOĞLU, Oğuz (1994), **Çamlıhemşin-Elevit Vadisi’nin Milli Park Olabilirliğinin Araştırılması**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Trabzon.

KURDOĞLU, Oğuz (1996), “**Doğu Karadeniz’in Doğal Yaşlı Ormanları**”. DHKD İstanbul.

KURDOĞLU, Oğuz (2001), “**Korunan Alanlar ve Ekoturizmin Karadeniz Bölgesi Açısından İrdelenmesi**”, Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı, Bildiriler Kitabı, Cilt: IV, s.141- 159, KTÜ-Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Ortak Organizasyonu, Trabzon.

KURDOĞLU, Oğuz (2002), **Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Yakın Çevresinin Doğal Kaynak Yönetimi Açısından İncelenmesi**, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Trabzon

KURDOĞLU, Oğuz; Şen, G. ve KURDOĞLU, B.Ç. (2005), “**Çevre İçin Eğitimde Korunan Alanların Rolü: Kaçkar Dağları Milli Parkı Örneği**”, S.D.Ü. Orman Fakültesi Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Sıra:175, Isparta

KÜÇÜK, Mahir; ARPA, Nihan Y. ve ÖZMEN, Selçuk (2004), “**Türkiye’de Doğa Koruma Çalışmaları, Kaynak Değerlerini Etkileyen Faktörler ve Ekoturizm**”; II. Uluslararası Turizm Çevre ve Kültür Sempozyumu, s. 127–142, 10–11, Mayıs 2004, İzmir

LASCURAIN, Cebellos Hector (1987), “**The Future of Ecotourism**”, Mexico Journal, January, s.13-14, Mexico

LASCURAIN, Cebellos Hector (1996), **Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and Guidelines for its Development**, IUCN, s. xiv+301, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

LICKORISH, Leonard. ve JENKINS, Carson L. (1997), “**An Introduction To Tourism**” Oxford, Butterworth-Heinemann, A Division of Read Education and Professional Publishing Ltd., ss.88-89, London

LINDSAY Heather E. (2003), “**Ecotourism: The Promise and Perils of Environmetally - Oriented Travel**”, www.csa.com/hottopics/ecotour1/overview.html (16/07/2005)

- MITRA, Ananda ve LANKFORD, Sam (1999), **Research Methods in Park, Recreation, And Leisure Services**, Sagamore Publishing, Birinci Baskı, İngiltere.
- NEYİŞÇİ, Tuncay (1998), “**Batı Akdeniz Kıyıları Taşıma Kapasitesi ve Ekoturizm**”, Türkiye Kıyıları 98, Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları II. Ulusal Konferansı Bildiriler Kitabı, s.317, Antalya
- NİŞANYAN, Sevan ve NİŞANYAN, Müjde (2001), **Karadeniz-Black Sea : Meraklısı için Gezi Rehberi**, Boyut Yayınları, İstanbul.
- OLALI, Hasan ve ALP, Timur (1988), **Turizm Ekonomisi**, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir
- OLALI, Hasan ve KORZAY, Meral (1993), **Otel İşletmeciliği**, Bete Yayınları, s.5-10, İstanbul
- ORAMS, Mark B. (1995), **Toward a More Desirable Form of Ecotourism**, Tourism Management, Vol:16: 3-8
- ORHUNBİLGE, Neyran (1997), **Örnekleme Yöntemleri ve Hipotez Testleri**, Avcıol Basın Yayın, Birinci Baskı, İstanbul.
- OZANER, Sancar (2002), “**Ekoturizm Nedir, Ne Değildir? 2002 Dünya Ekoturizm Yılı’nın Amacı Nedir?**”, II. Turizm Şurası Bildirileri, 2. Cilt, s.319–323, Ankara
- ÖZDEMİR, Mehmet (1992), **Turizmin Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri**, s.19, Ankara

ÖZTUNALI-KAYIR, Gülser (1998), “**Batı Akdeniz Kıyıları Taşıma Kapasitesi ve Ekoturizm**”, Türkiye Kıyıları 98, Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları II. Ulusal Konferans Bildirileri Kitabı, s: 317

ÖZYABA, Murat (2001), **Doğu Karadeniz Bölgesi Yaylalarında Ekoturizm Olanaklarının Araştırılması ve Kentsel Bölgesel Ekonomiye Olan Etkileri**, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Trabzon

PARK, Malcolm (2000), **Relationship Between Crime And Tourism Development: A Comperative Study Of Rural Colorado Communities**, Yayınlanmış Doktora Tezi, M. S. Pennsylvania State University.

RIDDICK, C. C. VE RUSSEL, R. V., 1999. “Evaluative Research In Recreation, Park, And Sport Settings: Searching For Useful Information”, Sagamore Publishing, Birinci Baskı, A.B.D.

RİZE (1998), **Cumhuriyetimizin 75. Yılında Rize**, Başbakanlık Basımevi, Ankara

RİZE İL TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ (2005), Yayınlanmamış Bilgi Notları, Rize

SINCLAIR, Thomas A. (1989), **Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey**, sayı.2, The Pindar Press, London

SOYSÜ, Hale (1992), **Kavimler Kapısı-1**, Kaynak Yayınları: 126, İstanbul

ŞENYAZ, Ahmet (2002), “**Turizm, Eko-Turizm ve Sürdürülebilir Kalkınma**”, Türkiye Dağları 1., Ulusal Sempozyumu, Ilgaz Dağı, Kastamonu.

TAŞÇI, A. Deniz (2003), **Determinants of Destination Image**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Michigan State University.

T.C. ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI (2004), “**Türkiye Çevre Atlası**”, ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, Ankara

T.C. Başbakanlık D.İ. E. (1990), Nüfusun Sosyo-Ekonomik Nitelikleri, Ankara

TISDELL, Clem (1996), “**Ecotourism, Economics and the Environment: Observations from China**”, Journal of Travel Research, Volume XXXV, Number:1, s.11–19

TOSUN, Cevat (1998), “**Roots of Unsustainable Tourism Development at the Local Level: the Case of Urgup in Turkey**”, Tourism Management, sayı.591, ss. 595-610

TOSUN, Cevat (2001), “**Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World: The Case of Turkey**”, Tourism Management, 22:289-303

TOSUN Cevat ve BİLİM Yasin (2004), “Şehirlerin Turistik Açıdan Pazarlanması”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Cilt 15, Sayı:2 125-138

TOSUN, Cevat; TİMOTHY, Dallen Johnson ve ÖZTÜRK, Yüksel (2004), “**Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey**”, Journal of Sustainable Tourism, Volume 11, Number 2&3, s.153-160

TOSUN, Cevat, ve ŞAHİN, Salih Zeki (2006), “**Gelişen Ve Değişen Eğilim: Ekoturizm**” Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, Balıkesir

TUNÇ, Azize ve SAÇ, Firuzan (1998), **Genel Turizm Gelişimi ve Geleceği**, Detay Yayıncılık, Ankara

- TURAN, N. (1984), **Türkiye'nin Av ve Yaban Hayvanları: Memeliler**, OGM eğitim Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- TURAN, Ahmet (2002), “**Turizmde Teknik Altyapının Önemi ve Bakanlığımızca Yapılan Altyapı Çalışmaları**”, II. Turizm Şurası Bildirileri, 2. Cilt, s.295-303, Ankara
- TURAN, Osman (2003), Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, s. 196-197, İstanbul
- TYD (2003), “**Türkiye Turizmi ile İlgili Seçilmiş Veriler**” Turizm Yatırımcıları Derneği Araştırma Birimi, Ankara
- TÜRSAB (1999), **Doğa Turizmi ve Çevre**, TÜRSAB Çevre Komitesi, 1. Baskı, Kasım, Can Ofset, İstanbul
- UNEP (2003), “**Tourism to Earth’s Most Threatened Areas Surges by more than % 100 in last decade**” 12 September, Washington
- ÜLKER, İsmet (1992), “**Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Turistik Doğal Değerleri, Planlama ve Değerlendirme Yöntemleri**”, Doğu Karadeniz Turizmi, Konferans-Workshop. Bildiriler Kitabı, Trabzon.
- ÜNLÜÖNEN, Kurban (2006), “**İstatistiklerle Türk Turizminin Genel Bir Değerlendirmesi**”, G.Ü., Ticaret Turizm Eğitim Fakültesi Turizm İşletmeciliği Eğitimi Bölümü, Çankaya Otelcilik & Turizm Lisesi Dergisi, Yıl:2, Sayı:2, s.16-17, Mart 2006, Ankara
- ÜRGER, Savaş (1992), **Genel Turizm Bilgisi**, Akdeniz Üniversitesi, Antalya
- VELLAS, François ve BECHEREL, Lionel (1995), **International Tourism**, Macmillan Pres Ltd., p.235, London

- WEAVER, David B. (1999), “**Magnitude of Ekotourism in Costa Rica and Kenya**”, Annals of tourism Research, 26(4):792, Griffith University, Australia
- WALLACE, George N., (1993), “**Visitor Management: Lessons from Galapagos National Park, Ecotourism: A Guide for Planners and Managers**” Edit. By K. Lindberg and D.E. Hawkins, The Ecotourism Society, ss.55, North Bennington
- WALLACE, George N. ve PIERCE M. Susan (1996), “**An Evaluation of Ecotourism In Amazonas**”, Annals of Tourism Research, 23(4): 843, Brazil
- WALLE, Alf H. (1997), “**Quantitative Versus Qualitative Tourism Research.**” Annals of Tourism Research, 24 (3):524-536
- WIGHT, Pamela A. (1993), “**Ekotourism: Ethics or Eco-Sell?**”, Journal of Travel Research, 31 (3):3-9
- WORLD ECOTOURISM SUMMIT FINAL REPORT (2002), Published by the World Tourism Organization and the United Nations Environment Programme, 19 to 22 May, Quebec City, Canada
- WTO and DEPARTMENT of TOURISM PHILIPPINES (1997), “**World Tourism Leaders’meeting on the Social Impact of Tourism: Final Report**”, 22 May, Manila, Philippines
- WTO (1997), **International Tourism: A Global Perspective**, Ed. By Chuck Y. Gee, S.257, October, Madrid
- WTO (1998), “**Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism**” WTO, Madrid

WTTC, WTO ve EARTH COUNCIL (2001), “**Agenda 21 for the Travel & Tourism Industry: Toward Environmentally Sustainable Development**”, WTO, January, ss.32

YAĞCI, Özgür (2000), **Ekoturizm**, G.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

YALINKILIÇ, M.Kemal ve ARPA, Nihan Yenilmez (2005), “**Türkîye’deki Korunan Alanlar ve Ekoturizm**”, SDÜ, Orman Fakültesi, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Sözlü Bildiriler Kitabı, s.3-13, 8-10 Eylül 2005, Isparta

YEĞEN, Yaşar (2003), “Kaçkar Dağları Milli Parkı ve Fırtına Deresi’nin Etkin Korunması için Eğitim ve Bilgilendirme Çalışması”, Karadeniz Çevre Derneği, Kaçkar Dağları Ayder Yaylası, Rize, <http://www.gefsgp.net/projeler/kackar> (20/01/2006)

YÜCEL Cengiz (2002), “**Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm**”, TÜRSAB Dergisi, Mayıs, İstanbul

YÜKSEL, Atilla, ve HANÇER, Murat (2002), “**Turizm ve Sosyal Etkileri**”, T.C. Turizm Bakanlığı, II. Turizm Şurası Bildirileri, II. Cilt, Ankara

YÜRİK Özkan E. (2003), “**Turizmin Geleceği: Ekoturizm**”, Türkiye’nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, 3 – 4 Mayıs, Çankırı

Faydalanılan İnternet Kaynakları

- <http://www.novitas.com.tr/index2.htm> (10/11/2004)
- www.world-tourism.org/statistics/tourism/tourism_statistics.htm (04/03/2006)
- <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dokap/> (13/05/2006)
- <http://www.tubitak.gov.tr/gruplar/caydag/dogaegitimi/konaklama.htm> (13/05/2006)
- www.ecotourism.org/index2.php?what-is-ecotourism (22/05/2005)
- www.tod-tr.org/ekoturizm.htm (12/12/2005)
- www.turcev.org.mavibayrakeoturizm.htm (18/03/2005)
- www.cevreorman.gov.tr/sura_son.htm (22/03/2006)
- <http://www.uneptie.org/pc/tourism/ecotourism/home.htm#top> (15/11/2004)
- www.peyzaj.org/2004/Turizm/ (04/06/2005)
- www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx (14/10/2005)
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Rize/Oklim> (12/04/2006)
- http://meteor.gov.tr/2005/site_search.asp (12/04/2006)
- www.wwf.org.tr/tr/alan.asp?alang=tr (05/05/2006)
- www.rizede.com/Rize/?rize=eserler (04/03/2006)
- <http://www.rize.gov.tr/RizeSayfalari.htm> (10/03/2006)
- <http://www.cahev.com/sourcedesign/cahev03.asp?> (04/04/2006)
- <http://www.kuzeymavi.com/y16.htm> (13/12/2005)
- www.kulturturizm.gov.tr/portal/kultur_tr.asp?belgeno=4658 (12/09/2005)
- <http://www.milliparklar.gov.tr/mpd/mp/> (05/04/2006)
- www.wwf.org.tr/tr/ormanlar_dunya_sn.asp (18/03/2006)
- <http://www.deakin.edu.au/~agoodman/sci101/index.php> (22/11/2005)
- www.csa.com/hottopics/ecotour1/overview.html (12/05/2005)
- www.frekans.com.tr (10/05/2005)
- www.macorr.com (10/05/2005)